

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI BÖLÜMÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENGELLİLER TİYATROSU

HAZIRLAYAN
Hakkı Melih KARAMAN

DANIŞMAN
PROF. DR. SEMİH ÇELENK

2018/İZMİR

YEMİN METNİ

“*Sahne sanatları bölümü*” “Yüksek Lisans Tezi” olarak sunduğum “*Engelliler Tiyatrosu*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Hakkı Melih KARAMAN

Adı SOYADI

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün / / tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği' nin maddesine göre Sahne sanatları anasanat dalı Yüksek Lisans öğrencisi **Hakkı Melih KARAMAN**'nın **Engelliler Tiyatrosu** konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

İÇİNDEKİLER	1
ÖZET	2
ABSTRACT	4
ÖNSÖZ	6
GİRİŞ	8
I.BÖLÜM	24
1.Engelli Bireylerde Sanatın Bir İletişim, Eğitim ve Terapi (sağaltım) Yöntemi Olarak Kullanılması	24
1.1. Engelli Bireylerde Sanatın Pedagojik, Eğitsel ve İletişim Amaçlı Kullanımının Tarihçesi ve bugünü	27
1.2. Engelli Bireylerde Sanatın Bir Terapi (sağaltım) Yöntemi Olarak Kullanılması	45
1.3. Eğitsel Terapi (sağaltım) Amaçlı Olarak Engelli Bireylerde Tiyatronun Kullanılması	74
II.BÖLÜM	113
2. Sanatın Diğer Alanlarında ve Tiyatroda Engelli Bireyin Yeri ve Engelli Tiyatroları	113
2.1. Sanatta Engelli Bireyin Yeri	116
2.2. Tiyatroda Engelli Bireyin Yeri ve Engelli Tiyatro Toplulukları	140
SONUÇ	175
KAYNAKÇA	192

ÖZET

Engelliler tiyatrosu yüksek lisans tez çalışması giriş bölümünde kavramsal olarak engellilik olgusu ele alınmaktadır. İnsan olma halinin bir parçası olan engellilik, hepimiz yaşamımızın belli bir noktasında geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve uzun yıllar yaşayan insanlar işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engelliliği kavramsal olarak inceleyip, engellilik karmaşıklığı ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahalelerin çoklu ve sistemikliği incelenmektedir. Kavramsal olarak engellilik ve geçmişten günümüze engellilik olgusu kavramı üzerinde tespit ettiğimiz bulgular gözlemlenilmiştir. Bunların doğrultusunda engellilik türleri ve nedenlerini araştırılıp engelli terimi ve engelli bireylerin toplumsal ve çevresel faktörleri göz önünde bulundurularak engellilik olgusu kavramsal olarak ele alınmıştır.

Engellilerde tiyatronun bir terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanımında ve sanat üretiminde beden ve hareketi yöntem olarak kullanabiliriz. Lakin öncelikle ikiye ayırmamız gerekmektedir; bedensel engelli ve zihinsel engelli. Bedensel engelli bireyi fiziksel (physical), zihinsel engelli bireyi mental olarak ele almamız gerekmektedir.

Engelli bireylerde eğitsel ve terapi amaçlı olarak başta tiyatronun ama genel olarak sahne sanatlarıyla ilgili olan alanların nasıl kullanıldığını, araçlarının ne çeşit olduğunu ve amaçlarının ne olduğu düşünüldüğünde bunu iki temel parçaya ayırmak doğru olacaktır. Nedeni; bu sahne sanatlarından kullandığı araçlar, tespit ettikleri amaçlar ve malzemenin ortaya konulması açısından ikiye bölmek gerekmektedir. Aksi halde kullanım şekilleri ve amaçları

ortaklık taşımayabilmektedir. Konunun başlığı açısından daha doğru yönlendireceği için iki temelde incelemek gerekmektedir. Bedensel engelli, sağaltmacı, iyileştirici ve sanatı üretebilir. Fakat zihinsel engelli sadece sağaltmacı ve iyileştiricidir. Sanatı üretmez, kullanmaktadır. Bedensel engellileri kendi içlerinde gruplara ayırmamız gerekmektedir.

Engelliler tiyatrosu I.Bölümde, tarihsel anlamda engelli bireyin eğitiminde ve sosyalleşmesinde sanatın rolü ve pedagojik anlamda tiyatro çalışma yöntemleri incelenmiştir. Engelli bireylerde sanatın bir iletişim, eğitim ve terapi (sağaltım) yöntemi olarak kullanılması ve eğitsel ve terapi (sağaltım) amaçlı olarak engelli bireylerde tiyatronun kullanılması yer almaktadır. II. Bölümde ise, sanatın diğer alanlarında ve tiyatroda engelli bireyin yeri ve engelli tiyatroları yer almaktadır.

Sanatta engelli bireyin yeri ve tiyatroda engelli bireyin yeri vurgulanmaktadır. Engelli bireyler ve engelli aktörlerin tiyatroda ve sanatçıların sanatta var olabilmeleri uygulama ve örneklerle anlatılmaktadır. Devlet ödenekli veya özel profesyonel engelli tiyatro toplulukları ve tarihçeleri anlatılmıştır. Profesyonel tiyatro da engelli bireyin yeri vurgulanıp, geçmişten günümüze engelliler tiyatrosuna ışık tutan tiyatrolar, uygulamalar, yöntem amaç ve araçlarının çeşitliliği anlatılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Engelliler Tiyatrosu, Kavramsal Olarak Engellilik, Engellilik Olgusu, Engelli Bireylerin Eğitimi, Bedensel Engelli, Zihinsel Engelli, Sahne Sanatları, Performans Sanatları, Engelli Bireylerde İletişim, Engellilik Sanatı, Engelli Sanatçılar, Engelli Bireylere Sanatla Terapi, Engelli Bireylere Tiyatro Terapisi, Dans Terapisi, Yazma Terapisi, Müzik Terapisi, Engelli Tiyatro Toplulukları, Engelli Aktörler.

ABSTRACT

The concept of disability is described at the introduction to the master thesis study of disabled theater. Disability is a part of being human. We all will face temporary and permanent weaknesses at a certain point in our lives, and people who have been living for many years will face increasing difficulties in performing their functions. We examine the concept of disability conceptually and examine the multitude and systemicities of the interventions from the disadvantages associated with disability complexity and disability. Observations were made on the notion of conceptual disability and the concept of day-to-day disability. In the light of these, the types and reasons of disability are investigated and the disability phenomenon is conceptually taken into consideration by taking into account the social and environmental factors of disabled people and disabled people.

In disabilities, we can use the theater as a method of therapy (treatment) as a method of body and movement. We need to divide the lacquer first; physically disabled and mentally disabled. We need to deal with the mentally disabled individual physically and mentally.

It will be appropriate to divide it into two basic parts, for example, how to use the fields of theatricians, but generally the performing arts, for educational and therapeutic purposes in the disabled people, what kind of vehicles are and what their purposes are. Reason; it is necessary to divide them in terms of the means used by these performing arts, the aims to be determined and the presentation of the material. Otherwise, the forms and purposes of use may not be partners. It is necessary to examine the two bases

since it will lead to a more correct direction in terms of the subject. Physically disabled, healer, healer and can produce art. But the mentally retarded is only healer and healer. It does not produce art, it uses it. We need to separate the physical disabilities into groups within themselves. In the first chapter of the disabled theater, the role of art in the education and socialization of the disabled person in the historical sense and pedagogical sense of theater working methods are examined. The use of art as a communication, education and therapy (treatment) method in disabled individuals and the use of theater in disabled individuals for educational and therapy purposes.

The place of the disabled person in the art and the place of the disabled person in the theater are emphasized. Disabled individuals and disabled actors in the theater and artists are able to exist in the arts are practiced and illustrated with examples. State-funded or private professional disabled theater communities and their histories are described. In the professional theater, the position of the disabled person is emphasized and the theater, applications, methods aimed at the diversity of the methods and tools that shed light on the day-to-day disability theater are explained.

KEYWORDS: Disability Theater, Conceptual Disability, Disability Education, Disability Individuals, Physical Disability, Mentally Handicapped, Performing Arts, Performing Arts, Communication in Disabled Persons, Art of Disability, Handicapped Artists, Arts Therapy for Disabled Persons, Theater Therapy for Disabled Persons, Dance Therapy, Writing Therapy, Music Therapy, Disabled Theater Communities, Disabled Actors.

ÖNSÖZ

Engelliler tiyatrosu yüksek lisans tez çalışmasına başlamamda bana vesile olan ve ilk engelliler tiyatrosunun tohumlarını birlikte attığım, Dede Korkut İşitme Engelliler Orta Okulu, 2015-2016 yılı karma yatılı bölümü öğrencilerime, Bornova Aşık Veysel Görme Engelliler okulundaki öğrencilerime, özel rehabilitasyon merkezindeki kendileri minicik ama yürekleri kocaman öğrencilerim ışığında, sanatın her dalına gönül vermiş engelli sanatçılara, engelli seyircilerimize, terapi (sağaltım) amaçlı olarak olsada zaman zaman tiyatroyu sanatı kullanmış engelli bireylere müteşekkirim, sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi arz ederim.

Engelliler tiyatrosu benim için gerçekten çok hassas bir konu olduğu için zor ve titizlikle incelenmesi gereken bir süreçti. Ancak zor şeyler yolumuza çıkar, engelli bireyleri durduramaz. Onların kuvvetli cesaretleri, güçleri, sabır ve azimleri, titizlikleri, yetenekleri ve daha birçok sayamadığımız güzellikleri bu hassas tez konumu araştırmamda beni büyük ölçüde cesaretlendirmiştir.

Onlardan aldığım cesaretle, ülkemizde uygulama ve kaynakların az olmasına rağmen, bu kadar hassas bir konuyu yazabilir miyim? Sorusunu tamamen ortadan kaldırıp, tez konumu bu alanda netlik sağlayan, bu güzel ve uzun süreçte, sürekli donanımıyla, akademik üstün bilgisiyle her şeyden önce konuya insani yaklaşımıyla, bilgisi, kültürünü, göreneklerini esirgemeyen, huzuruyla en yoğun zamanlarında bile vakit ayırıp engelliler tiyatrosunu yazmamı sağlayan, tez danışmanım, sevgili Prof. Dr. Semih ÇELENK hocama sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi arz ederim.

Engelliler tiyatrosunda beden ve hareketin önemi hususunda bilgisi, uygulamaları ve tecrübelerini esirgemeyen sevgili Dr.Sibel ERDENK'e ve 2017-2018 Oyunculuk Ana Sanat Dalı 4.sınıf hareket dersi öğrencilerine sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunmaktayım.

İşitme engelli seyircilerimiz için teknik anlamda, seyir yerinde, salonda ve fuayede 'İndüksiyon Döngü Sistemleri (ID)' projesini bahsettiğimde beni geri çevirmeyen bu konuyu projelendirip Üniversitenin BAP projesi kapsamına dönüştürüp, resmi yazışmaları başlatan sevgili Dr.Levent BERBER hocaya sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunmaktayım.

Bu güzel süreçte, uzun yıllardır tiyatro çalışmaları yapan, bilgisiyle, tecrübesiyle tezimin temellerini atmamı sağlayan ve renklendiren, Londra'da yaşayan işitme konuşma engelli tiyatro performans sanatçısı Levent BEŞKARDEŞ' e sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunmaktayım.

Türkiye'de engellilerle uzun yıllardır tiyatro çalışmalarına devam eden, çalışmalarını ve uygulamalarını emek vererek tezin gelişimine büyük katkı sağlayan sevgili Nuray DİBEK'e sonsuz sevgi teşekkürlerimi sunmaktayım.

GİRİŞ

Engellilik insan olma halinin bir parçasıdır. Neredeyse herkes yaşamının belli bir noktasında geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve uzun yıllar yaşayan insanlar işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engellilik karmaşıktır ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahaleler çoklu ve sistemiktir, bağlamına göre değişiklik göstermektedir.

Paganizmin -çok tanrılı dinlerin- hâkim olduğu dönemlerde engelli bir çocuğun, ailenin işlediği bir suçtan ötürü Tanrı tarafından bir ceza olarak gönderildiği düşünülmüştür. Bu dönemlerde engelliye yardım etmek, Tanrı'nın gazabını çekmek anlamına geleceği için, kimse engellilere yardım etmez, şehir dışına sürülür, yalnızlığa ve ölüme terk edilirdi. Daha sonra ki dönemlerde engelli insanların yok edilmediği, lakin hor görülüp aşağılanan engelliler, değirmenlerde ve su depolarında hayvanların yerine çalışmakta, fuhuşta, dilencilikte kullanılmıştır. Bazı toplumlar da cüzamlılarla aynı kolonide yaşamak zorunda bırakılmıştır. Günümüzde ise geçmişte ki aynı durumlara nadir olarak görülür. Kötü işlerde çalıştırılmıyor, şehir dışına itilmiyor, lakin fiziksel engeller yüzünden metropol şehirlerde bile dünyadan tecrit edilmiş durumda yaşamaya mecbur bırakılıyor. Toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri, kaldırımlar, parklar, tiyatrolar, sinemalar, kamu binaları, okullar ve daha birçok sayamadığımız engeller.

Kavramsal olarak engellilik birçok kaynakta aynı anlama gelecek farklı kavramları kullanılmaktadır. 'Özürlü' terimi

‘özürlülüğü’ odak noktasına koymayı gerektiren, yani özürlülük olgusunu nesnelleştiren bir kavramdır.

Engellilik hemen olmasa da zamanla bu zorluktan kurtulabilmeyi, düşüncelerimizde yumuşaklık ve estetik sağlayacak kavramsal bir terimdir.

Engelliliğin her zaman farklı yerlerde tanımını yapmak bir hayli güç olduğundan literatürde çok değişik anlamları yapılmaktadır. BM¹(birleşmiş milletler) genel kurulunun kabul ettiği Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesinde; “Normal bir kişinin kişisel ya da normal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerinde ki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar.” Engelli olarak tanımlanmaktadır.

5378 Sayılı Özürllüler² (engelliler) Kanunu’nda ise; “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi ‘özürlü’ olarak tanımlanır.

WHO Dünya Sağlık Örgütü³ tarafından yapılan engelli tanımı;”Özürlülük kavramına Dünya Sağlık Örgütü, BM ve ILO tarafından farklı bakış açılarından yaklaşılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü Özürlülük kavramı hakkında, hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır. Impairment(Noksanlık) sağlık bakımından noksanlık, psikolojik,

¹ BM. ‘Engelli Kişilerin Hakları Beyannamesi’ Engelliliğin tanımı (1975).

² ‘5378 Özürllüler Kanunu’ Özürlülüğün tanımı (2005).

³ WHO (Dünya Sağlık örgütü) Engelliliğin Tanımı.

anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlarda ki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder.

Disability(Özürlülük) sağlık alanında sakatlık bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder. Handicap(Maluliyet) sağlık alanında Maluliyet bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.

Engelliliğin tanımında bazı sosyal faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu faktörleri şu şekilde sıralamamız mümkündür; bakıma muhtaçlık, çalışabilirlik, sosyal hayata uyumun sağlanabilmesi, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik. Engellilik genelde kaynağına ve sebeplerine göre değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kaynağına göre sınıflandırıldığında, doğuştan gelen engellilik nedenleri arasında bir takım genetik nedenler, akraba evliliği, gebelik sırasında annenin karşılaştığı travmalar, hastalıklar, ilaç kullanımı, ışına mazur kalmak, annenin alkol ve madde bağımlısı olması, kötü beslenmesi gibi nedenler görülmektedir. Sayılan tüm bu nedenler kaçınılmaz, önlenemez durumlar değildir. Tıp biliminin gerçekleştirilen araştırmalarla genetik nedenlerin bile en azından bir kısmı önceden bilinebilmektedir. Doğum sonrasında karşılaşılan olaylar arasında ise, iş kazaları, ev kazaları, trafik kazaları, savaşlar, terör olayları, endüstriyel kazalar, deprem ve benzeri yıkım olayları, büyük sanayi kazaları vb. temel engellilik nedenleri arasındadır. Bunların büyük çoğunluğunun da önlenemez nitelikte nedenler olduğu anlaşılmaktadır. Farklı nedenlere bağlı olarak oluşan engellilik temel olarak beş başlıkta incelenir.

Zihinsel engelliler, çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişidir. Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri⁴ (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu gruba girer. Zekâ; doğuştan var olan ve hayat boyunca deneyimlerle gelişen problem çözme gücüdür. Bu güçle insan kendisini ve çevresini anlar, olayları muhakeme eder, sonuçlar çıkarır ve uyumla hayatını devam ettirir. Zihinsel engellilik; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişimsel dönemde ortaya çıkan, uyumlu davranışlarda görülen yetersizliğe ilaveten dikkat, algılama, bellek ve muhakeme gibi genel zekâ fonksiyonları açısından normalin altında olma durumudur. Zihinsel engelli bireyler kişisel bakım, çevreye uyum, dil, iletişim ve duyuşal motor becerilerinde yaşlarına göre geç ve yavaş gelişirler. American Psychiatric Association⁵'e göre zekâ geriliği (mental retardasyon) tanısının konulabilmesi için şu üç temel özelliğin olması gerekir; genel zekâ işlevinin belirgin derecede ortalamanın altında olması. Yaşadığı toplumda ki kendi yaş grubu ile kıyaslandığında toplumsal beceriler, sorumluluk, iletişim kurma, günlük beceriler ve kendi kendine yeterlilik gibi alanlarda geriliğin olması.¹⁸ yaşından önce başlaması.

Zihinsel engellilik zekâ yaşı bölümlerine göre birbirinden ayrılmaya çalışan bir gruptur. Bir kişinin geri olmasını yani farklı

⁴FKÜ (Fenilketonüri), çocuğun fenilalanin denilen ve süt, yumurta, peynir, et ve balık gibi birçok besinin yapısında bulunan bir aminoasiti (protein yapıtaşı) parçalayamaması sonucu ortaya çıkan kalıtsal ve doğumsal metabolizma bozukluğudur. FKÜ'lü çocuk doğumdan sonra tedavi görmez ise, fenilalanin ve ürünleri kan dolaşımına karışır ve zekâ geriliğine neden olur. Fenilketonüri hastalığı ilk olarak Norveç'li Doktor Asbjörn Fölling tarafından tanımlanmıştır. Her yıl haziran ayının ilk günü 'Ulusal Fenilketonüri Günü' olarak kabul edilmiştir.

⁵ American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed. Text rev). Washington, DC. (2000).

olmasını sadece zekâ yaşı bölümü ile açıklamak kolay değildir. Zihinsel engelli bireylerin aile, çevre ile olan ilişkileri, zekâ yaşı bölümleri, kendi kurdukları dünyaları, etkilendikleri olaylar, algıları, korkuları, sevinçleri birbirinden farklı olması nedeniyle tek bir tipte zihinsel engelden ya da engelli birey tipinden bahsetmek güçtür. Ancak zihinsel engelli bireylerin gereksinimlerini belirleyebilmek amacıyla, zihinsel engelli bireyler ağırlık derecelerine göre genellikle iki farklı yaklaşımla sınıflandırılmaktadırlar. Bunlardan biri psikolojik tanılama yaklaşımı, diğeri de eğitsel tanılama yaklaşımıdır.

Ağır derecede bağımlı zihinsel engelliler; sürekli gözetim ve bakıma ihtiyaçları vardır. Özel eğitim olanaklarından yararlanarak; kaşık ve çatal kullanarak yemek yiyebilirler, giysilerini giyebilirler. Tuvaletlerini kendi başlarına yapabilirler.

Çok ağır derecede, tam bağımlı zihinsel engelliler; yaşamları boyunca özel bakıma ihtiyaç duyarlar. İkinci bir öze sahip olma olasılıkları diğer gruplara göre daha yüksektir. Dökerek de olsa çatal kaşık kullanabilirler, basit giysileri giyebilirler. Tuvaletlerini yapmayı kısmen öğrenebilirler ancak tuvalet eğitimini yaşıtlarından geç kazanırlar. Temizlik alışkanlıkları denetim ve gözetim gerektirir. Karmaşık yönergeleri takip edemezler. Sınırlı sayıda sözcük kullanabilirler, basit dilbilgisi kurallarını öğrenebilirler. Hafif derecede eğitilebilir zihinsel engelliler; bu gruba giren zihinsel engellilerin normal çocuklardan görünürde hiçbir farkı yoktur. Bu nedenle okula başlamadan önce anne, baba veya çevre tarafından fark edilmeyebilir. Hafif derecede zihinsel engelliler öz bakım becerilerini öğrenebilir, kendi bakımlarını yapabilirler ancak zaman zaman bazı sağlık kurallarının hatırlatılmasına gereksinim duyabilirler. Yaşadıkları kentte kolaylıkla bir yerden diğer bir yere gidebilirler. Bisiklet, paten gibi eşgüdüm içeren araçları

kullanabilirler. Temel gramer kurallarına uygun konuşabilirler, birleşik sözel kavramlarla iletişimde bulunabilirler, günlük konuşmaların üstesinden gelebilirler. Ancak soyut ve felsefi kavramları tartışamazlar. Okuma-yazma, matematik gibi becerileri öğrenebilirler. Telefonu ve yazılı iletişim araçlarını kullanabilirler ancak anlatımları basittir, soyut ya da önemli günlük olayları yazamazlar. Başkalarıyla yarışma ve işbirliği ilişkilerinde bulunurlar, sosyal ve yaratıcı etkinliklere sınırlı da olsa katılırlar. Ancak karmaşık planlama, dikkat ve düzenleme gerektiren etkinlikleri sürdüremez. İçinde bulunduğu etkinliği başlatabilir, en az 15-20 dakika dikkatini sürdürebilir. Kendi hayatlarını kazanabilecek karmaşık beceri gerektirmeyen işlerde çalışabilirler, yetişkinlikte kısmen ya da tamamıyla yaşamlarını sürdürebilecek iş becerisi edinebilirler. Kendi başlarına alışveriş yapabilirler, para değişimini doğru olarak yapabilirler ancak parayı ekonomik olarak kullanmada yardıma gereksinim duyarlar. Basit yemekleri ve günlük ev işlerini yapabilirler (temizlik, toz alma, çamaşır ve bulaşık yıkama.)

Orta derecede öğretilabilir zihinsel engelliler; çok yaygın ve ağır derecede olmamakla birlikte sıklıkla bedensel özür de gösterirler. Özel eğitim olanaklarından yararlanarak; yardımsız yemek yiyebilirler, banyo yapabilirler ve giyinebilir, uygun giysi seçebilirler. Çamaşırlarını yıkayabilir, ütileyebilir ve koruyabilirler. Kendisi ve başkaları için kolay yiyecekler hazırlayabilirler. Vücudunu yeterince kontrol edebilirler; kaba ve ince kas eşgüdümü iyidir. Basit düzeyde söyleşide bulunabilirler, birleşik cümle kurabilirler. Sözcükleri tanıyıp cümleleri, reklam spotlarını, işaret ve anlamlı basit metinleri okuyabilirler. Ancak yazılı iletişimi başaramazlar, uzun ve karmaşık sözel iletişimi sürdüremezler. Paranın değerinin farkına varabilirler ancak paranın

nasıl kullanılacağı konusunda yardıma ihtiyaçları vardır. Yazılı notla alışverişe gidebilirler ancak bağımsız alışveriş yapamazlar. Tek başlarına bir yere gidemezler.

İşitme ve konuşma engelliler⁶; tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişidir. İşitme cihazı kullananlar da bu gruba girmektedir. Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir. İşittiği halde konuşamayan, gırtlaklı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir. İşitmenin gerçekleştirebilmesi için;

Ses'in olması, bu sesin insan kulağının algılayacağı frekans ve şiddet sınırları içinde bulunması, sesi algılayabilecek alıcı organın, yani kulağın olması, sesin kulak içinde ki yapılardan engellemeden geçerek beyindeki işitme merkezine ulaşmasını ve bu merkezde doğru algılanıp, yorumlanması gerekmektedir.

Kulak vücudumuzun en hassas organlarından birisidir ve zararlı etkiler karşısında kolayca hasar görebilmektedir. Kulak üç temel bölümden oluşur. Dış kulak; kulağın, kulak kepçesi, kulak kanalı ve kulak zarından oluşan kısımdır. Orta kulak; kulak zarından sonra başlayan kısımdır. Orta kulak içinde birbirleri ile temas halinde olan üç kemikçik (çekiç, örs, özengi) bulunmaktadır. Kemikçilerin ana görevi, kulak zarına gelen titreşimleri iç kulaktaki yapılara iletmeektir. İç kulak; orta kulaktan sonra gelen kısımdır. İşitme ile ilgili sinir hücrelerinin bulunduğu bu kısım, kemikçiler aracılığı ile iletilen titreşimleri beyindeki işitme merkezine iletmekle görevlidir. Kulağın belirtilen bu üç

⁶ Davis, H. ve S.R. Silverman. Hearing and Deafness. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1978.

yapısında, işitme sinirinde ya da beyindeki işitme merkezinde herhangi bir nedenden dolayı oluşacak hasar, işitme kaybına neden olmakta ve işitme engelini ortaya çıkarmaktadır.

İşitme engeli, çok hafif dereceden çok ileri derecelere kadar farklılıklar gösteren yetersizliktir. Bireyin işitme duyarlılığını, onun gelişim uyum, özellikle karşılıklı iletişimindeki görevlerini yeterince yerine getirememe halidir. İşitme engellinin derecesi ya da tipi ne olursa olsun, kişinin sadece lisan ve konuşma gelişimini değil, zihin, sosyal ve duygusal gelişimini de etkilemektedir. İşitme engelli, çok hafif dereceden çok ileri dereceye kadar farklılık gösterebilir. Hiç işitmesi olmadığını düşündüğünüz işitme engelli çocukta bile kalıntı bir işitme mevcuttur. Fakat bu işitme, onun konuşma ve işitmeye dayalı lisanı, dolayısıyla konuşmayı geliştirmesine yeterli olmamaktadır. İşitme engellilerin %95'inin doğum öncesinde, doğumda veya çocuk dili kazanmadan önce, %5'inin ise çocuk dilini kazandıktan sonra oluştuğu bilinmektedir. İşitme engellinin nedenlerini doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olarak sınıflandırılır.

Odyogram⁷ kişinin işitebildiği ses miktarını ve iki kulaktaki işitme kaybını gösteren bir grafiktir. Grafiğin başında 125'ten 8000'e kadar sayılar yer alır. Bunlar frekans, yani farklı ses perdeleridir. Bireyin herhangi bir frekansta verilen sesi işitmemesi durumunda işitme engeli var demektir. İşitme, konuşmanın temel unsurunu oluşturduğundan konuşma ediniminden önceki dönemde, işitme sisteminde oluşan aksaklıklar dil ve konuşma gelişimini ciddi şekilde etkiler. Çünkü dil duyarak öğrenilir ve henüz anne karnındayken sesleri duymaya başlarız. Bu nedenledir ki bebekler

⁷ Esmer, N. Klinik Odyoloji (1. Basım) Ankara (1995).

doğdukları anda annelerinin sesini diğer kişilerin sesinden ayırt edebilirler.

Bu konuda yapılan araştırmada; yeni doğan bebeklere değişik sesler ve annelerinin sesleri kayıttan dinletildiğinde, annelerin sesini duyduklarında daha hızlı ve güçlü şekilde emme hareketi yaptıkları gözlenmiştir. Doğum öncesinde başlayan kayıt etme süreci doğumdan itibaren ivme kazanır ve çocuk hızla etrafında konuşulan dili anlamaya ve konuşmaya başlar.

Dil ve konuşma engellili, nedenlerine göre şöyle sıralayabiliriz; anatomik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.(Dudak, damak darlığı, çene yapısı, larenjektomi, işitme düzeneği sorunları.) Fizyolojik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.(Müsküler,distrofi.) Nörolojik nedenlere bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(CVA, Parkinson hastalığı, cerebral palsy.) Biyokimyasal nedenlere bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(Anoxia.) Psikolojik/Psikiyatrik nedenlere bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(Kimi uzmanlara göre kekemelik, konuşma sorunları bu grupta yer alır.) Gelişim sürecindeki aksaklıklara bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(Gecikmiş dil ve konuşma, öğrenme güçlüğü, okuma güçlüğü.) Olumsuz çevresel etmenlere bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(Dil ve konuşma gelişiminde gecikme.) Hiçbir nedene bağlanamayan dil ve konuşma bozuklukları. Karmaşık nedenlere bağlı dil ve konuşma bozuklukları.(Zihin engelli.)⁸

Görme engelliler tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü tavukkarası olanlar bu gruba girer. Doğumsal veya sonradan olan sebeplerden dolayı

⁸ Paparella, N.M. ve D.A. Shumrick. Otolaryngology 2. Saunders, Philadelphia: (1991).

tıbbi olarak düzeltilemeyecek şekilde görme keskinliğinde anlamlı azalma olan ve bu nedenle yaşamını desteksiz sürdüremeyen kişiler ‘Görme Engelli’ olarak tanımlanır. Dünya Sağlık Teşkilatının WHO⁹ yaptığı tanıma göre; tıbbi ve cerrahi tedavi sonrasında düzeltmeye rağmen iyi gören gözde görme 0,3’ten az ve/veya görme alanı 20 dereceden dar ise görme azdır. Az görme; iyi gören gözde gözlükle görme keskinliğinin 0,3 – 0,05 arasında olmasıdır. Kanuni körlük; Sosyal haklar elde edebilmek için gerekli olan az görme ölçütüdür. Görme keskinliği 0,05’in altında olanlar kanuni olarak kör sayılmaktadır.

Dünya genelinde yaklaşık 161 milyon görme engelli bulunmaktadır. Bunların 124 milyonu az gören, 37 milyonu total görme kayıplıdır. Ülkemizde yaklaşık 77 bin görme engelli birey bulunmaktadır. Görme engellilerin %82’si ise 50 yaş ve üzerindedir, %90’dan fazlası gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. İnsanların dış dünyadan aldıkları bilgilerin %85’ini görme kanalıyla aldığı tahmin edilmektedir. Ancak bu durum, görme yetersizliği olanların görenlerden %85 daha az bilgi alacağı anlamına gelmez. Görme engellilerin diğer duyu organlarını da bilgi edinme amacıyla kullanacağı anlamına gelir.

Kas becerisi hareketi yapan kişinin izlenmesi ve taklit edilmesi yoluyla öğrenilmektedir. Gören çocuklarda görme, altı ay civarında çevre hakkında temel bilgi kaynağı haline gelir. Görme duyusu küçük çocuğa dünyayı bütünleştirmiş bir biçimde sunar. Çocuğa yakın çevresi dışındaki nesneler ve kişiler hakkında bilgi sağlar. Görme olmadığında birey dünyayı öğrenmek için kendi incelemelerine ve başka insanların anlatımlarına güvenmek zorunda kalır. Görmeden, kendi kendine inceleme küçük bir

⁹ WHO (Dünya Sağlık örgütü) Görme Engelliliğin Tanımı.

çocuğun bulabileceği bilgi miktarıyla sınırlıdır. Çevrede ki birçok nesne küçük çocuğun dokunarak veya işitme yoluyla inceleyebilmesi için çok büyük ya da çok küçük ve soyuttur. Sözel tanımlar ise, tanımlı yapanın bakış açısına bağlıdır ve eksiktir.

Taklit, tutma, bırakma, yemek yeme, giyinme ve benzeri birçok psikomotor beceri yetişkinlerin gözlenip taklit edilmesi sonucu öğrenilir. Görme yetersizliğinden etkilenen bireyler gözleyip taklit etmede güçlük yaşayacaktır. Bu nedenle taklit becerilerinin gelişmesi için desteklenmeleri gerekir. Çevresindeki insanlara dokunarak gözlemesi, bu yolla çeşitli hareketlerin hangi vücut bölümlerine ait olduğunu anlamasını sağlar. Yapılan hareketlerin anlatılması (eğilme, çiğneme, uzanma, tutma, çömelme vb.) Kıyafetlerini giydirirken, yemek yedirirken yapılanların ona anlatılması, taklit becerilerinin ve buna bağlı olarak psikomotor becerilerinin gelişiminde katkıda bulunurlar.

Çevresinde olup biten her şeyin farkında değildirler. Gören bir insan “Bu nedir?” sorusunu daha önce sorduğundan çevre ile ilişkisi daha geniş bir kavram çerçevesine sahiptir. Görme engelli bir çocuk, objeyi isterken, gören çocuklara göre bu beceriyi daha geç edinir. Bununla birlikte çocuğun, konuşmasının ona istediği şeyleri sağlayabildiğini fark ettiğinde, konuşma becerileri ve kelime haznesi olağanüstü bir hızla gelişmeye başlar. Kelime haznesi yaklaşık 50’ye ulaştığında kelimeleri yan yana getirmeye başlar. Gören çocuktan farklı olarak bu kelimeler topluluğu kullanışı, kendi hareketleri ile ilişkili olarak kısıtlı kalır. Diğer çocuklar ise insanların aktiviteleri, gözünün önünde olan olaylar, istediği şeyler ve bunların nerede olduğuna ilişkin varsayımlarda bulunmak gibi geniş bir yelpaze dili kullanırlar.

Ortopedik bedensel engellilik; kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında, kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, Cerebral Palsy, spastikler ve Sipina Bifida olanlar bu gruba girmektedir. ‘Cerebral Palsy’; duruşu ve hareketleri etkileyen bir fiziksel engelliliktir. Özellikle çocuklarda görülen en belirgin fiziksel engellilik halidir.¹⁰ Bedensel engel kavramının tanımını açıklamaya yönelik çok farklı görüşler vardır. Kleinberg 1982’de; bedenin harekete ilişkin yapılarında iskelet, eklemler, kas ve bağ doku, kıkırdak gibi diğer destek yapılarda meydana gelen bozukluklar olarak tanımlamaktadır. Betmann 1978’de bedensel engelliliği; doğumda ya da büyüme süreci içinde (1-18) yaşlar arasında ya da aktif meslek yaşamı boyunca (19-70) yaşlar arasında kas-iskelet sisteminin anatomik veya fonksiyonel anormalliklerini kapsar, şeklinde tanımlamıştır.

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde herhangi bir nedenle, iskelet(kemik), kas ve sinir sisteminde ki bozukluklar sonucu, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye Ortopedik Engelli bu duruma yol açan durumlara ise Ortopedik Engel denir. Ortopedik engelliler; Doğuştan olan ortopedik engelli, beyin felci, süregen kemik ve eklem iltihapları, romatizmal hastalıklar, çocuk felci, omurga eğrilikleri, travmatik engelliler, kalıtsal ilerleyici sinir hastalıkları, cücelik. Ortopedik engellilerin büyük kısmı ileriki yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Trafik

¹⁰ Diamond, K. Le Furgy, W. ve Blass, S. “Attitudes of Preschool Children Toward Their Peers With Disabilities: A Year-Long Investigation in Integrated Classrooms” The Journal of Genetic Psychology, 154(2): 215-221 (1993).

ve meslek kazaları, deprem, yangın, nükleer kaza gibi toplumsal felaketler, felçler, lepra, verem, kalp ve damar hastalıkları ile romatizma hastalıkları ortopedik engel oluşmasına nedendir. Bağımsız hareket edebilme becerileri, devimsel koordinasyonları sınırlıdır. Hareketten çekinir, pasif kalmayı tercih ederler. Sıklıkla yorgunluktan şikâyet ederler. Yetersizlikten etkilenme düzeylerine göre uyum, konuşma ve öğrenme güçlükleri de görülebilir. Düşük benlik algısı görülebilir.

Süreğen kronik engellilik; kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV)¹¹. Tıbbi tedavi ve rehabilitasyona rağmen hastalığın, sakatlığın veya herhangi bir engelin giderilmemesi sonucunda rahatsızlığın süreklilik arz etmesidir. Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Hafif yaşamını sürdürmek için destekleyici bir araca gereksinim duymamakta, kişisel gereksinimlerini bağımsız olarak karşılayabilmektedir. Orta yetersizliğin tipine göre yardım sağlayan bir araca gereksinimi vardır. Kişisel gereksinimini karşılamakta yardımcı araçlar kullanmaktadır. Ağır tekerlekli sandalyeyi kullanmaktadır, bireysel ihtiyaçlarını karşılamada tam bağımlıdır, baş kontrolü zayıftır.

Zedeleme sapma sonucu engellilik; bireyin psikolojik, fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden bir kayıp, bir yapı ya da işleyiş bozukluğu olur. Vücudun bir

¹¹ Türkiye Özürlüler Araştırması "Süreğen-Kronik Engelliliğin Tanımı" Ankara (2002).

parçasının olmayışı, eksik oluşu, işlemeyişi gibi. Daha açık bir ifadeyle bacakların olmayışı, kollarının felçli oluşu, parmaklarının tutmayışı, iyi görememesi, yüz felci, zekâ geriliği vb. durumlar birer zedelenmedir.

Zedelenme ya da bazı sapmalar sonucu, bir insan için normal kabul edilen bir etkinliğin ya da hareketliliğin, engellenme veya sınırlandırılması haline, yetersizlik denmektedir.¹² Birey zedelenme ya da sapma sonucu yaşamında birtakım güçlüklerle karşılaşır, bazı güçlüklerin üstesinden gelmede yetersiz kalır. Bacaklarının olmayışı ya da fiziksel özürlü oluşu, yürüyememe, yürüyerek yapılacak etkinliklerde yetersiz hale gelmesine neden olur. Görememe, işitememe, konuşamama, okuyamama, yazamama, uyuyamama gibi. Bireyler birçok nedende dolayı engelli hale gelebilirler. Bunlar arasında kalıtım, beslenme, hastalık, kazalar, sakıncalı çevre-ortam, görenek-gelenek ve eğitimsizlik daha etkin görülmektedir. Bireyin zedelenme ya da sapmalar sonucu normal durumlarda yapması gereken bir etkinliği yerine getirememesi, yeterli olmama, belirli bir şekilde davranmada sınırlı kapasite, zedelenmeye bağlı olarak bir organın işlevini yitirmesi. Bedensel ya da zihinsel davranışlarının kısıtlanması durumuna yetersizlik denir.

Her insanın yapabileceği bir iş vardır ve engelliler de fiziksel ve ruhsal işlevlerinde bir bozulma ya da eksiklik olsa bile onların bu niteliklerini dikkate alan uygun bir eğitim ve rehabilitasyondan geçirildikleri zaman çalışabilirler üretime katılabilirler. Çalışmanın kültürün önemli bir parçası sayıldığı toplumlarda herkes gibi engelliler de çalışmaya/üretmeye isteklidirler.

¹² WHO (Dünya Sağlık örgütü) Zedelenme Sapma Sonucu Engelliliğin Tanımı.

“Engelli mi?” “Özürlü mü?” Birçok tartışmaya yol açan bu tanımda, Akdeniz Ünv. Sosyoloji Bölümü uzmanı Doç.Dr. İsmail Tufan:

”Türkiye’de engelliliği değil, bireyi görebilen bir tanıma gereksinim var. Engellilik olgusunu nesne haline getirmek yerine, engelli bireyi bakış açımızın merkezine koyarak, engellilere yardımcı olmayı denemeliyiz. Özürlü terimi ise mecburen "özürlülüğü" odak noktasına koymayı gerektiren, yani özürlülük olgusunu nesnelleştiren bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Buna karşın engellilik, hemen olmasa da zamanla bu zorunluluktan kurtulabilmeyi, düşüncelerimizde yumuşama ve esneklik sağlamayı başarabilecek bir terim olarak görünüyor. Şüphesiz engelli terimi de ideal bir tanım şekli değil, ama özürlü teriminden daha iyi ve ‘probleme’ çözümler getirmeyi kolaylaştıran bir kavram.”¹³ Engelli ve engellilik kavramlarını karşılaştırdığımızda, engelleri aşmak veya engelli olmak, kelime ve kavram benzerliklerinin yanı sıra, anlam olarak birbirini tamamlayıcı nitelikler içermektedir. Engelsiz bir hayata, engelleri aşarak ulaşmak mümkünse; toplum olarak engel ve engelli kavramlarının tabirini yapabilmek şarttır. Hayatın her evresinde, her olayda, ortaya çıkan tüm problemler el ele verilerek daha kolay çözülür.

Engelli, sadece görmeyen, duymayan, konuşamayan ya da yürüyemeyen bir birey anlamına gelmemektedir. Engelli, önünde engelleri olan bir birey demektir. Engelli, yürüyemeyen, duymayan, konuşamayan ya da görmeyen değildir. Engellinin önüne toplum tarafından çıkarılan engeller bu kavrama anlam yükleyen en önemli husustur. Dünyamızda yaklaşık olarak 1(bir) milyar engelli birey yaşıyor. Dünya nüfusunun yaklaşık %15

¹³ Doç.Dr. İsmail TUFAN”Engelli mi? Özürlü mü?” Hürriyet Gazetesi (2010).

engelli. Günümüz Türkiye'sinde ise 5 (beş) milyona yakın engelli var. Engel tüm insanlarda da olabileceği gibi, engellinin önünde duran bir kavramdır. Bu engel ise, ancak toplumun desteği ve engellinin azmi ile aşılabileceği için engel ve engel kavramlarının tabirini yapabilmek gerekmektedir. Klasik bilim anlayışının dayandığı Newton mekaniği ile Descartes'ın Kartezyen felsefesi, bütün bir doğa bilimlerinin dayanağı olduğu gibi sosyal bilimlerin de bilimsel bir nitelik kazanması için üzerinde temellenmesi gereken iki önemli varsayım olmuştur. Klasik bilim anlayışına göre insan, çevresinden bağımsız kendi başına bir makine olarak görülmüştür.

Engelliliği, özel, normal olmayan, bireysel bir trajedi olarak değerlendirip engelli birey ve onun ailesine odaklanarak geniş toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörleri göz ardı etmesi sosyal modelin temel eleştiri noktaları olmuştur. Sosyal modele göre, birey ile onun geniş toplumsal çevresi arasındaki etkileşim ile engelliliği değerlendirmek gerekmektedir. Böylece engelli bireyleri etkileyen sosyal faktörler, engelli sorunlarının kamusal alanda görünürlük kazanması, tartışılması ve iyileştirilmesi amacına yönelik olarak iyileştirilebilir.

Engelliler çoğunlukla toplumun genelinden dışlanmaktadır. Ayrımcılık, eğitim olanağının reddinden fiziksel ve toplumsal bariyerler konulması yoluyla ayırım ve soyutlanmaya maruz kalma gibi daha üstü kapalı yöntemlere varan çeşitli biçimler almaktadır. Toplumdaki önemli bir potansiyelin kaybı insanlığı da yoksullaştırmaktadır. Engelliliğin algılanış biçimini ve engelli kavramını değiştirmek toplumsal tüm düzlemlerde anlayışın arttırılması ve değerlerin değiştirilmesini gerekmektedir.

I.BÖLÜM

1.ENGELLİ BİREYLERDE SANATIN BİR İLETİŞİM, EĞİTİM VE TERAPİ (SAĞALTIM) YÖNTEMİ OLARAK KULLANILMASI

Yüzde 80 kadarı gelişmekte olan ülkelerde yaşayıp dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan 600 milyondan fazla insanın fiziksel, zihinsel ya da duysal bir tür bozukluğu vardır. İnsanlık, geçirdiği tarihsel evrimlerle, yaşam biçimlerini, yaşama bakışlarını, sanat biçimlerini ve sanata bakışlarını değiştirmiş, her dönemde ve her toplumda farklı görünümelerde ortaya çıkmaktadır. Tüm değişimlere rağmen sanat, insanlık tarihinde yerini korumayı başarmış bir olgu olarak günümüze gelmiştir ve insanların karşı karşıya kaldığı psiko sosyal sorunlara çözüm olabilecek büyük bir alan oluşturmaktadır.

Toplumun bütününde olduğu gibi, engellilerin gelişiminde kültür ve sanatın etkisi şüphesiz çok büyüktür. Görsel sanatlar, insan ile var olan ve insan ile şekillenip gelişebilen bir olgudur. Tarihin başlangıcından beri süregelen bu olgusal gerçeklik içinde insan; duygu, düşünce, yaşayış ve inanışlarını sanatlar aracılığı ile yansıtmış ve maddesel bir görüntüye dönüştürebilmiştir.

Sanat, insanlarda estetik duygusunun gelişmesini sağlamasının yanı sıra, özgün düşünmeyi, üretmeyi, sosyalleşmeyi geliştirir ve bireyin sosyokültürel edinimlerini ve psikolojik özelliklerini çevresiyle paylaşmasına olanak sağlar. Bu sebeple bireylerin ortaya koyduğu güzel sanat çalışmaları sadece teknik beceriyi değil,

bilgisel aktarımdaki beceriyi de açığa çıkarır. Özellikle engellilerin ortaya koyduğu çalışmalarda kendisine ait parçayı yansıtır, duygularını ortaya koyar. Çocukluk dönemimden erişkinliğe kadar güzel sanatlarla uğraşıyor olmak, insan duygusunun gelişiminde büyük farklılıklar yaratır.

Sanat eğitimi, okul öncesi, okul dönemi ve okul sonrasını, insan hayatının bütününe kapsayan aşamalı bir süreçtir. Bu sürecin ilk basamaklarından başlayarak, engelli birey sanatsal yaratıcı etkinlik içine girer. Engellilerin algılama, düşünme, görsel, işitsel ve dokunsal eylemlerinin de katıldığı bu süreç, değişik yöntemlerle sonuca ulaşmaktadır.

Sanat eğitiminin yalnızca; sanat eğitimi arzulayan, yetenekli ya da sanatsal faaliyette bulunmak isteyen bireyler için değil; toplumdaki bütün bireyler için gerekli olan bir olgu olduğu bilincini içermektedir.

Sanat, sağlıklı bireyde olduğu gibi engelli bireylerde de psikolojisinin, gelişiminin, becerilerinin bir göstergesidir. Özellikle çocukluk döneminde otokontrol henüz tam gelişmediğinden, çocuk, tüm düşüncelerini, hissettiklerini sanat aracılığıyla ifade eder. Bu ifade biçimi, iyi yorumlandığı takdirde engelli bireyle iletişim aracı olarak bile kullanılabilir, engellilerin yaptığı çalışmaya bakılarak çevresi ve ebeveynleriyle olan sorunlarla ilgili ipuçları edinilebilir. Klinik çalışmaların bu gibi örneklerin engellinin psikolojisini anlamaya yardımcı olmaktadır. Yani sanat, engelli bireyin de hem psiko-sosyal hem de psikomotor gelişimlerini gözlemleyebilmek için bir metot oluşturabilmektedir.¹⁴

¹⁴ Artut. K. “Engellilerde Sanat Eğitimi” Anı yay. Ankara/1996.

Engelli bireyler için güzel sanatlar eğitimi, özel gereksinimli bireyin sahip olduğu özel durumu daha iyi bir konuma getirebilmek için oluşturulmuş güzel sanatlar (sahne sanatları, resim-iş plastik sanatlar) içerikli etkinlikler ve çalışmalardır. Bu bireylerin, cesaretinin ve güvenin artırılması, sosyal yaşama uyumunun sağlanması, bireysel kimlik kazanması, el - göz ve el - göz - beyin koordinasyonunun sağlanması, duygusal yapısının geliştirilmesi ve düzenlenmesi, ifade gücünün geliştirilmesi, büyük kas ve küçük kas becerilerinin artırılması, kıyaslamalar ve benzetmeler yapabilmesinin sağlanması, algılama düzeyinin artırılması, yaratıcılık oluşumunun geliştirilmesi, estetik beğeni ve haz duygusunun geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer akademik alanlardaki, Türkçe, yazı, matematik, günlük yaşam becerileri vb. bilgi ve becerilerin öğretiminin ya da genellemesinin yapılabilmesi ve başarı ve başarı duygusunu tatması için gereklidir.¹⁵

Engelli bireylerin, öğrenci veya yetişkin olarak davranışlarının sanatla terapiye alınması komplike bir uygulamadır. Bu konuda sanat eğitimcileri, özel eğitim uzmanları, aileler, psikologlar ortak çalışma içinde olmalıdırlar. Amerikan sanatla terapi birliğinin belirttiği gibi sanatla terapinin bireylerin kişisel problemlerini sözlü veya farklı ifadelerle ortaya koymalarına izin vermektedir. Bu terapi ile engelli bireylerin fiziksel ve duygusal yetileri öğrenme yetileriyle birlikte gelişmektedir. Bu uygulamalarla bireyler, kendilerini daha iyi tanıma fırsatı buldukları için yaşadıkları topluma uyumları da artmaktadır.

İnsan, doğası gereği, görsel sanatlarla iç içe yaşama durumundadır. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri bu durum bu şekilde süregelmektedir. Görsel sanatlar, kimi zaman insanoğlunun

¹⁵ Prof.Dr. Selda KULLUK YERDELEN “Engelliliğin Akademik Sanat Eğitiminde ki Yeri” İzmir/2012.

korkularını, endişelerini, acılarını ifade etmede bir araç olarak kullanılırken; kimi zaman da insanoğlunun isteklerini, beğenilerini, hazlarını ve arzularını ifade etmede kullanılan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Mağara dönemi insanların isteklerini, korkularını, duygu ve düşüncelerini yaşamış oldukları mağara duvarına çizerek veya boyayarak yansıtmaları, bazı Hristiyan Ortodoksların vücutlarındaki rahatsızlığı ifade eden üç boyutlu mum heykeller; kulak, ayak, kol şeklinde mum heykeller yapmaları ve bunları derman bulmak amacı ile kiliselere bırakmaktadırlar. Tiyatronun doğuşu da bir o kadar insanlık tarihinden bu yana var olmuştur. Bilinen av ve avcı hikâyesinden taklit olgusuna dönüşen süreçten beslenerek yol aldığı benimsenmiştir.

1.1.ENGELLİ BİREYLERDE SANATIN PEDEGOJİK EĞİTSEL VE İLETİŞİM AMAÇLI KULLANIMININ TARİHÇESİ VE BUGÜNÜ

İnsanlık tarihinden bu yana yaşamla birlikte hastalıklar ve bunları iyileştirme yöntemleri geliştirilmiştir. M.Ö. 2667-2648 tarihleri arasında yaşamış, Mısır mitolojisinde yer alan ‘İmhotep’,antik mısırdaki mimar, yazar, mucit, hekim ve astronomdur. Dönemin en dahi kişisi olduğu için kendisine ‘barış içinde gelen’ lakabı takılmıştır. Dünyada tıp alanında çalışmalar yapan en eski kişidir. Mısır bu bilginin mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Ancak insanları tedavi ettiği oda bulunarak burada aldığı notlardan bir Papirüs gün yüzüne çıkarılmıştır. Papirüste, kafa travması, boyun, kol ve gövdesinden yararlanan kırk sekiz kişiden ve nasıl tedavi edildiklerinden bahsedilmektedir. Bu kişilerin tedavilerinde dikiş tekniği, enfeksiyonlarda bal ve küflü ekmek, kanamaların durdurulması için çiğ etin kullanıldığı yazılmıştır.

Yunan mitolojisiinde sağlık tanrısı olarak bilinen bir diğer filozof “Asklepios” yarı insan yarı at biçiminde olan Kheiron tarafından yetiştirilmiştir. Doğa da büyümesinden dolayı bitkileri çok iyi tanır ve insan sağlığına hangi bitkinin iyi geleceğini çok iyi bilirmiş. Tecrübesiyle insanların derdine derman olmak istese de asıl amacı ölüleri diriltmekmiş. Bunun sırrını ise Gorgon’ların (Euryale,Stheno ve Medusa) öldürölmelerinin ardından onların sağ tarafından akan temiz kanı alarak çözmüştür.Asklepios’un Gorgon’ların temiz kanlarıyla ölüleri diriltmesi, baş tanrı Zeus’un huzurunu kaçırmış ve yıldırımların birini Asklepios’a göndererek onu telef etmiştir.Babası Apollo ise Zeus’un yıldırım kaynağı olan Kyklopları öldürerek oğlunun öcünü almıştır.Anadolu topraklarında anlatılan hikayeye göre, Asklepios’un ölümünün ardından elinde tuttuğu reçete toprağa karışmış ve yağan yağmurla birlikte burada her deva olan günümüz tıp biliminde büyük yer alan sarımsak meydana gelmiştir.

M.Ö. 460 yılında Herklides’in oğlu “Hipokrat” Yunanistan’ın Kos adasında dünyaya gelmiştir. Hekim olan ailesinden eğitim almıştır. Sıklıkla hekim dedesi ile vakit geçirir, nihirden topladığı kurbağaların karınlarını yararak, iç organlarını tek tek inceler ve not almış. Atina’nın altın çağını yaşıadığı, bilimsel düşüncelerin belli bir düşünceye dayandırılarak, Tanrısal faktörlerinde geride kalmaya başladığı dönemlerde tıp alanında yaptığı çalışmalarla kısa sürede büyük bir üne kavuşmuştur. Anadolu’da anlatılan hikâyelere göre, Halikarnaslı balıkçılar Tanrılar tarafından tek tek öldüröldüğünün yayılmasının ardından buraya gitmiş ve balıkçıların iğneli vatozlar tarafından zehirlendiğini saptamıştır. Hipokrat, dönemin genç bilgini Platon’un desteğiyle Yunanista’nın Kos adasında hekim yetiştirebilmek için ‘Tıp Faköltesi’ açmıştır. İlk başlarda eğitim görevi olarak kullanılan bu okul, daha

sonrasında halkın sorunlarıyla da ilgilenen bir poliklinik haline gelmiştir. Hipokrat, derslerden sonra tedavi için gelen hastaları beyaz önlüğü ile karşılamış. Öğrencileri iyice artınca o dünyaca ünlü Hipokrat yeminini yazmıştır.”Öncelikle zarar verme” ile başlayan yemin günümüz şartlarına uyarlanarak halen devam etmektedir.

Helenistik dönemde sağlık Tanrısı Asklepios adına yaptırılan tapınak ve şifa merkezleri “Asklepion” adını almaktadır. Şifa merkezlerinin yanlarına kurulan evlerde yaşayan insanlara ise “Aslepiades” denilmektedir. Klasik dünyanın en önemli şifa merkezi Yunanistan’da bulunan “Epidauros” dur. Bir diğeri ise Türkiyemizin İzmir kentimizin Bergama ilçesinde bulunan “Bergama Asklepion” dur.

M.Ö. 4. Yüzyılda Bergamalı Aristakhminos’ın oğlu ve dönemin soylu kişisi Arkhias, bir gün Madra dağı eteklerinde avlandığı sırada düşerek ayağını kırınca, Epidauros’a götürülmüş ve orada tedavisi yapılmıştır. Bergama’ya geri döndüğünde ise sağlık Tanrıçasına şükürlerini sunmak için çok daha görkemli ve çok yönlü hizmet veren bir şifa merkezinin Bergama’da kurulmasını istemiştir. Kentin dışında, Geyikli dağının yamacında kurulan yeni şifa merkezi, zamanla daha içeriye taşınmış ve Roma imparatoru Hadrian (M.S. 117-138) döneminde son şeklini almıştır. Özellikle Roma döneminde dünyanın en iyi şifa merkezlerinden biri olarak, hastaları iyileşmede kullanılan ve günümüzde halen geçerliliği olan birçok yöntemin ilk defa denendiği bir hastane haline gelmiştir.

Günümüzde çeşitli hastalıkları iyileştirmede kullanılan ‘Terapi-Telkin Yöntemi’ yüzyıllar önce Bergama Asklepion’unda uygulanan en etkili tedavi yöntemi olarak bilinmektedir. Telkin, bir duygu ve düşüncüyü insanın kendi kendine veya başkası tarafından

bilinçaltına aşılmasına verilen isimdir. Fobiler, çoğunlukla daha önceden görülen bir rüya, duyulan ve izlenen bir şeyden ötürü insanda çeşitli olaylara karşı, yükseklik, karanlık, böcek vb. bilinçaltına işlenerek ortaya çıkan korkulardır. İnsanoğlu pek çok hastalığı zihni sayesinde yarattığı için günümüzde görülen hastalıkların çoğu telkin nedeniyle oluşur. Kalp krizi, mide ve bağırsak enfeksiyonları, baş ağrıları, migren, sırt ağrısı, bağışıklık sisteminin zayıflığından doğan hastalıklar vb. pek çok hastalığın temelinde zihinsel nedenler yatmaktadır. Tüm bu hastalıkların tedavi yöntemi ‘Ters Telkin’ dir. Yani insanın kendisinin o hastalığının geçeceğine veya fobisinin sadece daha önceden gördüğü bir şeyden ötürü olduğuna inandırmasıdır.¹⁶

Asklepion’da uygulanan tedavi yöntemleri Aelius Aristides ‘Hieroi Logoi’ adlı eserinde belirtmiştir. Bunlar arasında telkin tedavisi, bedensel hastalıklarda sıcak, soğuk ve çamur banyoları, şifalı otlarla tedavi, diyet kürleri, bitkisel yağ ya da merhametlerle yapılan masajlar, kalıdırma (hacemat), bağırsakların boşaltılması, güneşlenme terapileri de yer almaktadır. Gerekli görüldüğünde cerrahi müdahalelerde yer almaktadır.

Bergama Asklepion kutsal alanında; galerili avlu, 3500 kişilik tiyatro, Pergemon’lu bir soylu tarafından yaptırıldığı tahmin edilen Antik Tiyatro üç katlıdır. En altında İmparatorlar için loca bulunmakta olup sahnesi üç katlıdır. Bu özelliği ile Anadolu’da yapılan Antik Tiyatrolar arasında ilktir. Zemini toprak olan sahnede hastaların çıplak ayakla gezdirilmesi tedavi yöntemlerinden birisiymiş. Zamanında bu sahnede hastalara iyi gelecek müzik ve dans gösterileri düzenlenirmiş. İmparator Hadrianus’a ait kült salonu, kütüphane, Asklepios tapınağı, uyku odaları, kutsal kaynak

¹⁶ Janet DOWNIE “At the limits of Art: A Literary Study of Aelius Aristides’ Hieroi Logoi” Oxford Eylül/2013.

ve havuzlar bulunmaktadır. Roma döneminde Asklepion'a giriş, bugün sadece kısa bir duvarı bulunan ve halk arasında 'Viran Kapı' olarak adlandırılan kemerli kapıdan yapılmaktadır. Ancak hastanenin saygınlık ve öneminden dolayı içeriye hiçbir zaman hamileler ve ölümcül hastalığı olanlar alınmazmış. Bir rivayete göre, 'Bütün tanrıların kutsiyeti için Asklepion'a ölüm girmesi yasaktır' yazıyormuş. Viran kapıdan içeriye giren hastalar, 1 kilometrelik 'Via Tecta' yolunu yürür ve yolun sonunda rahip hekimlerce karşılanırmış. Hastaları olumsuz havalardan korumak için yolun üzeri kapalı ve sağlı sollu hastaların şifa bulmalarına yardımcı olacak adak ve eşya satan dükkânlar bulunurmuş. Asklepion'a gelen bir hasta, törensel kapıdan geçtikten ve ilk tanısı konulduktan sonra, önce sağlık Tanrısı Asklepion'a dua eder, ardından kutsal metre uzunluğunda ki yer altı geçidi 'Kryptoporiktus' da uyku odaları ile tedavi binasını birbirine bağlamaktadır. Üzeri tonozlarla örtülü olduğu için hastaları sıcak ve soğuktan korumaktaymış. Ayrıca tünelin yukarından damlayan kutsal suyun çıkardığı sesle birlikte burada oluşan mistik hava hastaların iyileşmesine yardımcı olmaktadır. Asklepion'a gelen hastalar rahip hekimlerce telkin edilerek uyku odalarında uyuturlarmış. Uyandıklarında gördükleri rüyaları hekimlere anlatır, hekimler ise rüyaları yorumlayarak tedavi şekilleri belirlenirmiş. Yani 'Ters Telkin Terapi' yöntemi uygulanırmış.¹⁷

M.Ö. 585-500 yılları arasında yaşayan filozof ve matematikçi "Pythagoras", umutsuzluğa düşen kimseleri veya çabuk öfkelenen hastaları belirli melodilerle tedavi edebilme imkânını araştırmıştır. Eski Roma'da Teodus (395-379) küçük çocuklara müzik öğretilmesini tavsiye etmiştir, böylece gerektiği zaman bu çocuklar kendi hiddetlerini teskin etmeyi öğrenmişlerdir.

¹⁷ Şahin DOĞAN "Bergama Asklepion Tarihi" Seyahatname İzmir/2016.

Osmanlı'dan günümüze kadar sanat eğitimi, sanatsal faaliyetler ruhsal ve zihinsel problemleri olan kişilerde başarıyla uygulanmıştır. Darüşşifalarda, güzel sanatların her dalı kullanılmış, neticesinde olumlu sonuçları kanıtlanmıştır.

Osmanlı devletinde 16. yüzyılda uygulandığı öne sürülen “Enderun Mektebi” çalışmalarına rastlanmaktadır. O dönem için üstün yetenekli çocuklara eğitim veren bu okul özel rehabilitasyon eğitim tarihinin mihenk taşlarından¹⁸.

Farabi, Er-Razi, İbni Sina gibi Türk-İslam hekimlerinin Psikosomatik hastalıkların ilaç, meşguliyet ve müzikle tedavi yöntemlerinin gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı hekimleri tarafından hastanelerde tatbik edilerek 18. yüzyıla kadar geliştirdikleri de araştırmalarda görülmektedir.

İstanbul'da 1889 yılında görme ve işitme engelliler için Grafiti Efendi tarafından açılan sınıflar oluşturulmuştur. Cumhuriyet döneminde 1950'li yıllara kadar engelli çocukların eğitimi, Sağlık Bakanlığı'na bağlanmış ve bir sağlık sorunu olarak ele alınmıştır. Bu yıllardan sonra konu Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş ve bir seri düzenlemelerden sonra 1961 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, daha sonra Ankara Üniversitesi'nde ve 1983 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesinde ‘Özel Eğitim’ alanında eğitimciler yetiştirilmeye başlanmıştır.

Dünyada ki farklı alan araştırmaları incelendiğinde özel eğitim alanı ile sanat eğitimi alanının sanatla terapi başlığı altında birleştirildiği pek çok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Sanatla terapi konusunda eğitim tarihi incelendiğinde bu konuda yapılmış uygulamalara rastlanmaktadır.

¹⁸ T.KARGIN “Özel Eğitimde Fokus Grup” Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Özel Eğitim Dergisi 5.sayı Ankara/2004.

Türklerin ‘hıdrellezde’ istek ve temennilerini yansıtan çizimsel ifadeler ve şekillendirilmiş biçimler yapıp gül ağacının altına gömmeleri, bu duruma birer örnek olarak gösterilebilmektedir.¹⁹

Sanat terapisti ‘Robert Ault’ (ABD Menninger Clinic) sanatsal terapiyi 1974 yılında dört ana gruba ayırarak sanat eğitimi ve sanatsal terapinin gelişmesine yardımcı olmuştur. ‘Analitik Terapi’; psiko-analitik modellerin kullanılmasına bağlıdır. ‘Fonksiyonel Sanatla Terapi’; zihinsel ve fiziksel engellilerin fonksiyonel incelenmesi. ‘Gestalt Sanatsal Terapi’; sanat malzemelerinin üretilmesini kişisel gelişim ve eğitim amacıyla kullanımına dayalı bir inceleme. ‘Psiko-eğitimsel Sanat Terapisi’; sanat faaliyetlerine kişisel sanatsal farklılıkları içermektedir.

1984 yılında görsel sanat ile özel eğitim müfredatlarının entegrasyonunun gerekliliği üzerinde durulmuş ve sanatsal faaliyetlerin engelliler üzerinde olumlu sonuçlar gözlemlenmiştir. Sanat faaliyetlerinin engelliler veya psiko-sosyoloji rahatsızlığı olan bireyler için, kendilerini ifade edebilecek doğru bir araç olduğu saptanmıştır.

1971 yılında ‘Carter’ ve ‘Miller’ görsel sanatlar faaliyetleriyle engelli çocuklara kendilerini tanıma, tecrübeyle tanımlama ve göz koordinasyonu gibi konuların aktarılabilindiğini vurgulamıştır.

1980 yılında ‘Rubin’ sanatla terapinin psikoterapi hastalarının iyileşme potansiyelini artırmak ve onların yaratıcılık işlevlerini harekete geçirmek için kullanıldığını yazmıştır. Bu işlemler sırasında engelliler/hastalar kendilerini sanat yoluyla ifade etmekte ve sanatı bir iletişim aracı olarak kullanmaktadırlar.

¹⁹ Erman ARTHUN “Türk Halk Kültüründe Hıdrellez” İstanbul/2010.

Sanat terapisinin imgelerden, yaratıcı sanat sürecinde kişinin ilgilerinden, isteklerinden yaratılan sanat ürünlerinden yararlanan bir hizmet türüdür. Sanat terapisi uygulaması, insan gelişimi, eğitim, psikodinamik, bilişsel, kişiler arası ve diğer duyuşsal çatışmaları çözmeye yardımcı olan terapötik araçlar hakkında ki psiko-sosyal teorilere dayanmaktadır. Farkındalığı sağlaması, sosyal becerileri geliştirme, davranış yönetimi, problem çözme, kaygıyı azaltma, gerçeklik oryantasyonu yardımı ve benlik saygısını yükseltme teorilerine dayanmaktadır.

Geçmişten gelen bir bağın yansıması olarak sanatlar, günümüz sağlık (tıp) alanında, tıbbi (medical) tedavinin yanında alternatif tedavi yöntemleri terapi içerisinde önemli bir seçenek olarak ele alınmaktadır. Günümüz sağlık alanında, sanatların alternatif tedavi yöntemleri içerisinde ele alınması, sanatların terapi amaçlı kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda; sanatlara dayalı olarak; müzikle terapi, anlatım-ifade terapisi, drama terapisi, dans terapisi, yazma terapisi, boya tedavi, renk tedavi, fırça tedavi, çamur tedavi, doku tedavi, çizgi tedavi gibi tedavi teknikleri, sağlık alanında kullanılabilen tedavi terapi teknikleri olarak sıralanabilmektedir. Ancak; görsel sanatlar ile sağlık alanının kaynaşması birçok disiplinin bir arada sistemli bir şekilde, karma disipline dayalı bir anlayış ile ele alınması ve kullanılması gerektiği zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Sanat yoluyla iyileştirme terapi; insan enerjisini yükseltmenin, rehabilite etmenin, özelleştirmenin çağdaş versiyonu olarak düşünülebilir. Eğitim ve iyileştirme kavramları, eksik olanı tamamlama, yerine koyma, anlam ve vazifesini de taşıdığına göre, sanat ve eğitim engelli bireylerde hayatının vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerin sosyal ve duygusal gelişimlerinde en yararlı etkinliklerin başında kuşkusuz sanat

eğitimi gelir Sanat eğitiminin kapsamına giren ve engelli bireylerde sanatsal ve fiziksel gelişimlerini iyileştirmede sanat terapisi kullanılmaktadır. Sanat terapisinin amacı; bireyin enerjisini, kendini gerçekleştirmesini sağlayan sanat yapıtlarını yaratmasına odaklamaktır. Sanat terapistleri bireyin çatışmalarını, kişisel ilişkilerini sezebilmek ve kişiliğini kabul etmek, cesaretini arttırmak için uygun koşullar oluşturabilmek amacıyla sanatı ve sanatın dallarını kullanmaktadırlar.

Engellilerde sanat eğitiminin amacı sanatsal olana ulaşmak değildir. Sanatsal olana ulaşmak sanatın amacıdır. Sanat eğitiminin amacı bireye ulaşmaktır. Bu nedenle sanat eğitimi bireyin ihtiyaına cevap verecek nitelikte oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Engelli bireyin ihtiyaına cevap verecek bir sanat eğitimi programının oluşturulması bireyi iyi tanımakla ve isteklerini bilmekle ilintilidir. Bireyi tanımak ve isteklerini bilmek onun çevresini tanımak ve bunlar hakkında bilgi edinmekle mümkündür. Bu doğrultuda bireyin ihtiyaçları, eksikleri ve beklentilerinin belirlenmesi ve bunları giderecek bir sanat eğitimi programı ile kaynaştırılması bireyin mutluluğunu sağlayabilecektir. Mutluluğu sağlanan engelli birey ise toplumda sağlıklı (bedensel-ruhsal vb. açısından) bir birey olabilecek ve bunun paralelinde toplumunda sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Üstelik bu birey diğerlerinden daha farklı özellikler gösteriyorsa bu amaçlar daha fazla ehemmiyet kazanacaktır. Duygu ve düşüncelerin görsel şekilde ifade edilmesi olan sanat eğitimi; müzikten dansa, tiyatrodan, boyamadan, resim yapmaya, ebru ve batikten, mlekiliğe, cam işlerine kadar geniş alanda uygulanır. Bir anlamda terapi amaçlı, rehabilite amaçlı kullanılan bu uygulamalar, tarih boyunca da kullanılmıştır.

Bireyler sosyalleşme süreci içerisinde kültürü öğrenir ve toplumun bir yesi haline gelirler. Bu süreç doğumla başlar, ailenin

evre ve toplum konusunda verdiği bilgilerle sürer. Birey kendini ve başkalarını gözleyerek, değişik yer, zaman ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini ve günümüzde yaşam becerileri dediğimiz becerileri sosyalleşme süreci içerisinde öğrenir. Bireyler toplum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için bazı becerileri gösterebilmesi yani sosyal yeterliliğinin olması gerekir. Sosyal yeterlilik kavramı genellikle sosyal beceri kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılsa da sosyal beceriyi de kapsayan çok daha geniş bir kavramdır.

Sosyal yeterlilik, bireyin belli bir durumdaki performansının genel niteliği konusunda sosyal yargıyı belirtirken, sosyal beceri belirli bir sosyal durumda yapılan davranıştır. Sosyal yeterliliği olan bireyin sosyal becerilere de sahip olduğu kabul edilir, fakat bazen bireylerin sahip oldukları bu becerileri nerede ve nasıl kullanacaklarını yeterince öğrenememiş olmaları sosyal beceri yetersizliklerini doğurmaktadır. Bireylerin, ocukların ve ergenlerin sosyal yeterliliklerini belirlemeye ve sosyal beceri eksikliklerini gidermeye yönelik yapılan araştırmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Sosyal beceri eğitimi, kökenleri sosyal öğrenme teorisine dayanan bir yaklaşımdır. Sosyal beceri eğitimi, sosyal becerileri veya sosyal yeterliliği yapılandırılmış ve sistematik bir tarz içerisinde öğretmeyi temel alır. Farklı sosyal durumlarda insanların uygun davranım yollarını kullanmasını ve geçerli alternatif tepkiler göstermesini amaçlar.

Engelli birey nasıl bir özel duruma sahip olursa olsun, sanatlar içerisindeki birçok yoldan biri ile ona başarı duygusu tattırılabilir. Engelli bir bireyin başarı duygusunu yaşayabilmesi için o işin tamamını kendisinin yapmasına gerek yoktur. İşin yapılış sürecinde, sürecin içerisine dahil olması bile başarı duygusunu yaşamasında yeterli olmaktadır. Çünkü bu

bireylerin toplumsal kabul görebilmeleri için; başarı duygusuna normal gelişim gösteren bireylerden daha fazla ihtiyaç duyabilmektedirler.²⁰

Engelli insanların siyaseti, 1995'deki 'Engellilik Ayrımcılık Yasası' ile değiştirildi. Daha sonraki yıllarda, insanların yasaların korunmasına adapte olarak, engelli sanatlar hareketine yeni bir politika dalgası girdi.2004 yılında gözden geçirilmiş, 'Engellilik Ayrımcılığı Yasası', engellilik sanatları hareketindeki ayrımcılık politikalarına dayanan sanatın egemenliğinin sona erdiğini belirtmiştir.

Günümüz İngiltere'sinde engelliler daha az politik ve entegrasyon gündemi taşıdılar. Engelli sanat hareketinin 'Engelli Sanat' terimini istemekle ilgili olduğunu kabul eden, ancak yalnızca engelli insanların 'Engelli Sanat' yapabileceği fikrinden uzak bir hareket sergileyen bir tutum değişikliğini vurguladı. Engellilik sanatının, sadece engelliler tarafından değil, toplumun kendisi tarafından desteklenmesi gerektiği kabul edilmeye başlamıştır.²¹

2007 yılında 'Londra Engellilik Sanatları Forum'u, Tate Modern'de "Engelli ve Sağır Olmak Sanatının 21'inci yüzyılda Öldü ve Öldürülmesi Gerek" konulu bir tartışma düzenledi. Sanat konseyinin engelli önderliğindeki sanat organizasyonları tarafından karşı karşıya kaldığı dönemdeki sanat kesintilerine yanıt olarak üretilmiştir.

²⁰ B.SALDERAY "Engelli Bireyler için Görsel Sanatlar Eğitimi" Özveri Yay. İstanbul/2010.

²¹ Petra KUPPERS "Engellilik Kültürü ve Toplumsal Performansı" Houndmills Newyork/2011.

Bu tartışma, Melvin Bragg'ın makalesinde Marc Quinn'in heykeli olan 'Alison Lapper hamile' gibi engelli sanatın, sanatta engelliliğin profilini nasıl artırdığının altını çizdi. Bu tartışma engelli insanların ve sanatçıların engelli sanatı kavramını kontrol etmenin gerekli olduğunu hissetmediğini, ancak engelliliğe daha geniş bir bakış açısı için açıldığını fark etmeleri için bir değişim çağrısı yaptı.

Friedl Dicker-Brandeis (1898-1944) sanat eğitimcisi, 1942-1944 yılları arasında Çekoslovakya'da Prag'ın kuzeyinde Terezin toplama kamp'ında çocuklar için görsel sanatları kullanmayı düşünerek çocuklarla birlikte bir takım görsel sanatlar çalışmaları gerçekleştirir. Temelde Friedl Dicker-Brandeis, görsel sanatlar ile ilgili eğitimini 1919-1923 yılları arasında Bauhaus'tan (1919-1923 yılları Bauhaus'un temel yılları olarak görülmektedir) almıştı. Burada, Johannes Itten, Paul Klee, Oskar Schlemmer, Vassily Kandinsky ve diğer 20.yy'ın Avrupalı görsel sanatlarla ilgili sanatçılarının gözetimi altında çalışma ve ders alma fırsatını yakaladı.

Dicker-Brandeis, Terezin toplama kampında çocukla birlikte gerçekleştirdiği görsel sanatlar çalışmalarını, erken dönem Bauhaus felsefesini estetik bir anlayış içerisinde yoğunlaşarak uyguladığı çalışmalara aktarmayı başarmıştır. Friedl Dicker-Brandeis, her ne kadar resmi olarak bir resim öğretmeni olsa da, onun yaklaşımı görsel sanatlar tedavi uygulamaları yaklaşımlarında görülebilen sonuçlara benzer sonuçlar vermiştir. Bu doğrultuda; Dicker-Brandeis'in modern felsefe ve uygulama çalışmaları için bıraktığı miras, estetik empatiye yönelik görsel sanatlar terapisinde bir temel oluşturmaktadır. Çağdaş sanat terapisti Edith Kramer tarafından da

Dicker-Brandeis'in öğretileri günümüzde dikkat çekici olarak bulunmaktadır.²²

Günümüzde engelli bireylerde sanatla terapi(sağaltım) amaçlı kullanılmaya başlamasının bir dönüm noktası olarak estetik empati, anestezi görülebilmektedir. Anestezi sanatta estetik empati yoluyla terapi (sağaltım) yapabilmektedir. Tıp bilimi yüzyıllardır, insanlığın ilgilendiği bir bilim dalıdır. Amaç hastalıkları tedavi edebilmek, ya da insanlar üzerinde etkili olan, ölümcül sebepleri ortadan kaldırmaktadır. Bunu sağlamaya yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Doktorlar cerrahi müdahale yapma gerekliliğini gördüklerinde, karşılarına çıkan en büyük zorluk hastalara yaşatılan acıydı. Müdahale esnasında hastanın çok fazla acı duyması, bu yüzden hastanın ameliyat olmak istememesi içinden çıkılamayan bir hal almıştı. Bu yüzden müdahale ve tedavi mümkün olamıyordu. Eğer ameliyat yapılıyorsa anestezi olmadığı için, hastanın kolları ve bacakları masaya bağlanıyordu. Sonuçta ameliyat olan hasta, tarifsiz acılara katlanmak zorunda kalıyordu. Ameliyat sırasında acı ile şoka girip, ölen hastalar bile oluyordu.

Anestezinin bulunması, muhtemelen tıptaki en büyük keşifti. Anestezi bir tesadüf sonucu bulundu diyebiliriz. Amerikalı Dr. Crwford Long diğer doktorlar gibi, baygın hastaları kendine getirmek için, eter kullanıyordu. Bu yöntem yaklaşık on yıldır bilinen ve kullanılan bir yöntemdi. Tesadüfen ayık durumdaki bir hastanın eter kullanması ve bayılması ile Dr. Crwford Long eterin bayılma etkisini fark etti. Bu olay akabinde eteri ameliyatlarda kullanabileceğini düşündü. Anesteziyi kim icat etti? Dersek. Tesadüfen de olsa bunun cevabı Dr. Crwford Long olacaktır. 30 Mart 1842 tarihinde, Dr. Crwford Long, jomes Venable adındaki

²² Linney WIX "Aeshetic Empathy in Teaching Art to Children The Work of Friedl Dicker-Brandeis in Terezin " Art Therapy America/2009.

öğrencisinin, boynundaki kisti almak için yaptığı ameliyatta, hastasını eter ile uyuttu. Böylece anesteziyi ilk kullanan kişi oldu. O dönemde son derece tutucu olan bölge halkı, doktoru büyücülükle suçlayıp, linç etmek ile tehdit ettiler. O zamana kadar anestezi ile dokuz ameliyat yapan Dr. Crwford Long çalışmalarını bıraktı. Anestezinin tarihçesi incelendiğinde anestezinin, bu gerici toplum bilinci yüzünden, 10 yıl daha su yüzüne çıkmadığı görülür.

1852 yılında yapılan bir tıp araştırması sırasında, Dr. Crwford Long'un yaptığı bu büyük buluş açığa çıktı. 1846 yılında, yani ilk anestezi uygulamasından 14 yıl sonra, Amerikalı bir dişçi olan Dr. William Morton diş çekimlerinde eteri kullanmaya başladı. Ve anestezi araştırmaları yeniden gündeme geldi. Yıllar içinde geliştirilen anestezi, tartışmasız tıp alanındaki en büyük buluştur.²³

Viyana'da yaşayan Dr. Karl Koller, kokainin ağrı kesici özelliğini fark ederek incelemeye başladı. 15 Eylül 1884 yılında Dr. Karl Koller'in fikrinden yola çıkılarak incelemeler yapıldı. Enjeksiyon ile sinirsel bölgeye anestezi yapımı, 1885 yılında Dr. William Halstead tarafından kullanılmaya başlandı. Bu ilk lokal anestezi uygulaması oldu.

Engelli bireyleri algılamada ve sanatın iletişimsel amaçlı kullanımında 'Empati' büyük önem kazanmaktadır. Empati, Yunanca kökenli "empathia" kelimesinden köken almakta ve etimolojik olarak "em" ekinin karşılığı; in içinde, içerde. "pathia" ekinin karşılığı ise; hissetme şeklindedir. Empati kavramı, ilk olarak 1897 yılında Theodor Lipps tarafından Almanca "Einfühlung" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Lipps, Einfühlung'u şöyle tanımlamaktaydı: "Bir insanın kendisini

²³ Sadi SUN " Anesteziyoloji ve Reanimasyonun Kuruluşu" Türk Anest. Rean. Cem. Mecmuası İstanbul/1990.

karşısındaki bir nesneye yansıtması, kendini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi içine alarak, özümseyerek anlaması sürecidir". Almanca'da empatiye karşılık kullanılan "Einfühlung" kelimesi, bir başkasının yerine geçebilme yetisi anlamına gelmektedir. İngilizce'de ise "bir başkasının ayakkabısını giyebilme" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Diğer dillerde ve kültürlerde empati farklı şekillerde adlandırılmıştır. Çoğu kültürde ise belirli bir karşılığı yoktur. Fransızca'da "a sympathetic penetration", "affection" ve son dönemde "empathie"; İtalyanca'da "simpatico" uzun süre empati yerine kullanılmış olan deyimlerdir. Japonca'da "omoiyari" empatiye benzer bir kavram yerine kullanılmaktadır.

Empati tarihte ilk olarak Aristo'nun Rhetoric adlı eserinde yer almıştır. Empati ile sık olarak karıştırılan sempati (sympathia); sempati tanımı ve önemi kelimesindeki "sym" ya da "syn" ön eki, "ile", "ile birlikte" ya da "birlikte" anlamına gelir. Eski Yunancadaki "sympatheia" teriminden İngilizceye "sympathy" olarak aktarılan terimin kelime anlamı, birisiyle birlikte acı çekmektir. "Empati"nin "ile hissetmek" biçiminde kullanılması, empati ile sempatinin karıştırılmasına yol açmaktadır. Empati bazen hastaya karşı gösterilen "sıcak, kabullenici ve sempatik tepkiler" anlamında hatalı bir şekilde kullanılmaktadır.²⁴

Empati, bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesidir. Empati kavramı ilk olarak estetik ve epistemolojik yönden ele alınmıştır. Estetik yönden, nesnelerin algılanması sırasında gözlemleyenin duygu ve düşüncelerinin kendiliğinden yansması; epistemolojik

²⁴ E.Gökçe ERSOY&Ferdî KÖŞGER "Empati: Tanımı ve Önemi" Eskişehir Osmangazi Ünv. Tıp Fak. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Eskişehir/2016.

yönden ise sanatçı ve şairlerin hedeflerine ulaşma yöntemi anlamında kullanılmıştır.

Empati kelimesinin ilk kullanımı, güzel sanatlardaki estetik yaşantıyı ifade etmektedir. Alman estetikçilerin kullandığı “einführung” terimi 1873 yılında ‘kişinin güzel obje içerisine yansması ‘ biçiminde tanımlanmıştır. Psikoloji literatüründe ise empati kavramı ilk defa 1897’de Lipps tarafından kullanılmıştır. Almanca einführung olarak adlandırılan bu kavram, bir nesneyi incelerken ve gözlemlerken kişinin kendini nesneye yansıtması ve nesne ile arasında bir özdeşim kurması durumu olarak tanımlanmıştır.

Psikoterapi yaklaşımlarında empati Freud "Analistin kendi bilinçdışını, hastanın verici bilinçdışına karşı alıcı bir organa dönüştürmesi gerektiğini" söylemiştir ve empati sürecinin iki yönüne işaret etmiştir; serbest çağrışımların ortaya çıkması için, hastanın duygu ve düşüncelerini özgürce dışa vuracağı bir ortam yaratmak ve hastanın bilinçdışına uyum sağlamaktır. Ancak daha sonra, 1920’de empatinin tanımını egomuza doğal olarak yabancı olan bir başka insanı anlamamızda en önemli kısmı oluşturan süreç olarak yapan Freud, empatiyi "özne ve nesne arasındaki bazı benzerliklerden temel alan özel bir özdeşim şekli" olarak değerlendirmiştir.

Uzun yıllar aktif olarak psikanalizle uğraşan Sandor Ferenczi empati konusunda en önemli isimlerden biridir. Ferenczi, nevrozların gelişimini ödipal çatışmalara değil erken çocukluk çağındaki empati yetersizliği deneyimlerine bağlamıştır. Bu doğrultuda geliştirdiği terapi yönteminin erişkinin içindeki çocuğa yönelik hoşgörülü, rahatlatıcı ve empatik iletişimin, güvene, savunmasızlığa, kendini keşfetmeye açık bir ortam yarattığı

şeklinde yorumlanmıştır. Empatik iletişimin analistin hastasıyla çocuk çocuğa konuşabilme kapasitesine bağlı olduğunu iddia eden Ferenczi, psikoterapi sırasında Freudyen yöntemle göre çok daha fazla empatik, daha az yorumcu olunması gerektiği üzerinde durmuştur.

Ferenczi, psikoterapistin her zaman empati kuralını izlemesi gerektiğini, hatta yoğun bir şekilde antipati hissettiği hastalarda bile kendisini empatik anlama için zorlaması gerektiğini savunmuştur. Aslında 1950'lerin sonları ve 60'ların başlarında Olden, Schafer, Kohut, Greenson gibi isimler empatiyi tekrar gündeme getirmeden önce, empatinin psikanalitik literatürdeki yeri günümüzdekine oranla sınırlı görünmektedir. Fakat bu yıllardan sonra, çok büyük bir değişiklik olmuş ve birden bire empati, terapistlerin ana amacı haline almış, neredeyse eğer terapist empati yapıyorsa işin yarısı bitmiş anlamına gelmeye başlamıştır.

Empati kavramının, sözü geçen yıllardan sonra önem kazanmış olmasının en önemli etkenlerinden biri Kohut'un empatiye verdiği önemdir. Kohut, empati ile ilgili ilk yazılarında, empatiyi "aracılı iç gözlem" (vicarious introspection) olarak tanımlamış ve bir insanın iç dünyasını keşfetmek için en önemli araçlardan biri olarak değerlendirmiştir. Kohut'a göre terapistin, kendisini sürekli olarak hastanın yerine koyup, eğer hastanın yerinde olsaydı neler hissedebileceğini kendi iç gözlemi yoluyla anlamaya çalışması gerekmektedir. Kohut da Ferenczi ile benzer olarak erken çocukluk çağındaki empati yetersizliğinden bahsetmiş ve bunu empatik olmayan anneye (unempathic parenting) olarak tanımlamıştır. Kohut'a göre narsisistik psikopatoloji, temelde, kendilik nesnesinin empati yetersizliğine bağlıdır. Psikoterapist, hastada narsistik kendilik nesnesi aktarımının tam olarak gelişebilmesi için, hastanın terapi sırasında ortaya çıkan büyüklük ve yüceleştirmelerini

empatik olarak kabul etmeli yani hastanın empatik yansıması olmalıdır.

Rogers tarafından geliştirilen danışman merkezli (client-centered) psikoterapide empati, kuramın temelini oluşturur ancak Kohut'un kendilik psikolojisindeki yaklaşımından daha farklı biçimde ele alınır. Empati terapiler için bir ön koşul olmaktan çok temel nitelikte bir terapötik yapıdır. Terapist terapötik bir tutum içinde olmaktan çok hastaya yönelmeye ve onu anlamaya çalışır bu nedenle kişilerarası etkileşim yönetici yönlendirici nitelikte değildir. Davranışçı-bilişsel terapilerde empati hasta ile terapist arasında iyi bir işbirliğinin kurulabilmesi ve gerekli girişimlerde bulunulabilmesinde kullanılan yardımcı bir unsur olarak ele alınmıştır.

Postmodern yaklaşıma göre ise tek bir nesnel gerçeklik olmadığı için terapistin empati yapabilmesi özellikle önemlidir. Eğer gerçeklik birden fazla ise ve biz kendi gerçeğimizi kendimiz oluşturuyorsak, empati, farklı kişisel gerçekliklerin anlaşılmasında daha fazla önem kazanır. Empati yalnızca bir girişim aracı, terapi (sağaltım) değil, bir başka kişiyi farklı bir gerçeklikten görebilme yöntemidir.

Sanatsal miras, günümüz dünyasında sayısız birçok insanın vücudunda, düşüncesinde ve ruhunda baskıladıkları ve tuttuklarına karşın görsel sanatların ruhu ile azatta bulunan bir donanımla yaşamını sürdürmektedir. Bu doğrultuda; gerçekleştirilen sanatsal uygulamalar, kişinin baskıladıkları ve tuttuklarını dar bir yoldan geçirerek kendilerini çaba harcayan, seven ve nefes alan diğer kişiler gibi hissetmelerine yardımcı olmaktadır.

Sanatların özgürlüğü, kişinin bilgisizlik ve korkularının esaretine karşı tasavvur yapılanmasının bir çabası olarak

yükselmektedir. Ancak; günümüzün dünyası her ne kadar özgürlüklerin arttığına, kıtalar arasındaki mesafenin azaldığına, kitle iletişim araçlarının hızla geliştiğine yönelik olumlu değişimlerden bahsetse de bireylerin giderek daha dar ve küçük yerlere hapsolmaya başladıklarından bahsetmemektedir. Kişilerin yaşam alanlarının daralması, kendi içlerine attıklarının fazlaşmasına ve iç dünyalarının da daralmasına neden olmaktadır. Bu noktada sanatla terapi kişileri sıkışmış oldukları bu içsel ve dışsal yapılardan çıkarabilecek ve onlara kendilerini ifade edebilecekleri geniş alanlar sunabilen tek unsur olarak görülmektedir.

1.2. ENGELLİ BİREYLERDE SANATIN BİR TERAPİ (SAĞALTIM) YÖNTEMİ OLARAK KULLANILMASI

Günümüze kadar engelli bireylerde sanatla terapi hastalara bir terapi yöntemi olarak kullanılmış ve engelli sanatçılara ilham olmuştur. Etkileyici terapiler, etkileyici sanat terapisi, yaratıcı sanatlar terapisi olarak da bilinen ‘İfade - Anlatım Terapisi’ dir. Yaratıcı sanatlarda bir tür terapi olarak kullanılır. Geleneksel sanat ifadesinden farklı olarak nihai ürün yerine, yaratım süreci vurgulanmaktadır. Anlatım terapisi, insanların hayal gücünü ve çeşitli yaratıcı ifade biçimlerini kullanarak iyileşebilecekleri varsayımına dayanır.

Anlatım terapisi bir şemsiye terimdir, içinde birçok dalı barındırır. Bunlar; Sanat terapisi, dans terapisi, fiziksel-hareket terapisi, tiyatro terapisi, psiko- drama, müzik terapisi, yazma terapisi, günlük terapisi, şiir terapisi, bibliyo terapisi, film ve video tabanlı terapiler engellilere ve engelli sanatına hizmet etmektedirler.

Sanat terapisi, birbiriyle bağlantılı olarak bir duruma veya duyguya bakmak için çeşitli medyanın kullanımı arasında daha iyi bir şifa anlayışı ortaya çıkar. Terapotik bir teknik olarak kullanılan yaratıcı bir ifade yöntemidir. Sanat terapisi sanat ve psikoterapi alanlarından doğmuştur ve tanım olarak değişebilir.

Sanat terapisi, yaratıcı sanat yapma sürecinin kendisi, terapi olarak ya da hasta ve terapist etkileşiminin değişimi yoluyla kazanılan ifadenin analizine odaklanabilir. Psikanalitik yaklaşım, en eski sanat psikoterapisi formlarından biriydi. Bu yaklaşım, terapist ve sanat yapan müşteri arasındaki aktarım sürecini kullanır.

Terapist, sanatta bildirildiği gibi sembolik kendini ifade etmesini yorumlar ve ortaya çıkarır. Aktarım analizi artık her zaman bir bileşen değildir. Kişi merkezli birçok bilişsel davranışlar ve yaklaşımları içermektedir. Sanat terapisinin ilkeleri, hümanizm, yaratıcılık, duygusal çatışmaları uzlaştırma, öz farkındalığı ve kişisel gelişmeyi teşvik eder.²⁵

İngiliz Sanat Terapistleri Derneği, sanat terapisini ‘sanat medyasını birincil ifade ve iletişim biçimi olarak kullanan bir psikoterapi biçimi’ olarak tanımlar. Amerikan Sanat Terapistleri Derneği, sanat terapisini şöyle tanımlamaktadır: ‘bireylerin, ailelerin ve toplulukların hayatlarını aktif sanat yapma, yaratıcı süreç, uygulamalı psikolojik kuram ve insan deneyimini psikoterapötik bir ilişki içinde zenginleştiren bütüncül bir zihinsel sağlık ve insan hizmetleri mesleği.’

Sanat terapistleri ve diğer profesyoneller duygusal, bilişsel ve gelişimsel koşulları değerlendirmek için sanat temelli

²⁵ K.Artut “Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri” 2.baskı Anı Yay. Ankara/2002.

değerlendirmeler kullanırlar.Çeşitli zihinsel işlevsellik türlerini analiz etmek için sanat yapıtlarını kullanan birçok psikolojik değerlendirme de vardır. Psikolojik amaçlar için ilk çizim değerlendirmesi 1906 yılında Alman psikiyatris Fritz Mohr tarafından oluşturuldu.

1926 yılında araştırmacı Florence Goodenough, ‘Draw-A-Man Test’adlı çocuklarda zekâyı ölçmek için bir çizim testi oluşturdu. Draw-A-Man testini yorumlamanın anahtarı, bir çocuğun çizimde yer aldığı daha fazla detayın, aklın olduğuydu. Goodenough ve diğer araştırmacılar, testin zekâ olduğu kadar kişiliğe de büyük etkisi olduğunu fark ettiler.1940'larda çeşitli psikiyatrik sanat değerlendirmeleri oluşturuldu ve o zamandan beri kullanılmıştır. Malchiodi ‘Çocuk çizimlerini anlama’kitabında sanatla terapinin önemini vurgulamaktadır.²⁶

Tanısal çizim serisi standartlaştırılmıştır ve ampirik sosyal bilim metodolojisi ile uyumlu olacak şekilde tasarlanmıştır. Yöneticiler ayrıca, test yapan kişinin davranışlarına ve davranış değişikliklerine de dikkat ederler. Dds, 13 yaş ve üstü kişilere uygulanacak şekilde tasarlanmıştır, ancak çocukların değerlendirilmesine yönelik versiyonlar vardır. Değerlendirme bir masada uygulanır. Konuya düz kenarlı tebeşir pastel ve 18 x 24 inç beyaz çizim kâğıdı verilir. Dds araştırması, renk, kullanılan numara, çizgi uzunluğu, uzay kullanımı, bütünleşme, hareket ve sayfada ki yerleşim kriterleri kullanmaktadır.

Cohen, sanat terapistlerinin dünya çapında kullanabilecekleri ölçülebilir bir değerlendirme sağlamıştır. Test protokolü, ilaçların ve farmasötik karıştırıcı faktörlerin etkisini kontrol etmeye

²⁶ Cathy A. MALCHIODI “Understanding Children’s Drawings” Guilford Yay. UK./1998.

çalışır. Dds, güvenilir ve geçerli bir değerlendirme aracı olarak kabul edilir ve bunu desteklemek için kanıtlar devam eder. Genel olarak, projektif testler objektif testlerden çok daha güvenilir olmaya meyillidir. Diyagnostik çizim serilerinde eğitim, yöneticilerin araştırma bulgularını konuya ilişkin uygun değerlendirmelere uygulama becerisini artırır.

‘Ev-Ağaç-Kişi’ testi, bir kişinin kişiliğinin yönlerini ölçmek için tasarlanmış projektif bir testtir. Test ayrıca beyin hasarı ve genel zihinsel işlevlerini değerlendirmek için de kullanılabilir. Projektif bir test olmasından dolayı, Htp'nin sonuçları öznel ve sınavın yöneticisi tarafından yoruma açıktır. Htp, John Buck tarafından tasarlandı ve orijinal olarak Goodenough'un entelektüel işlev ölçeğine dayanıyordu. Buck, Htp'de hem niteliksel hem de niceliksel zihinsel yetenek ölçümlerini içeriyordu.

Üç yaşın üstündeki kişilere verilir ve kişinin zihinsel işleyiş düzeyine göre tamamlanması için yaklaşık 150 dakika sürer. İlk aşamada, test sorumlusunun evi, ağacı ve kişiyi çizmesi istenir ve testte her bir resim sorulur. Başlangıçta Buck tarafından tasarlanan 60 soru var ama sanat terapistleri ve eğitimli test yöneticileri de kendi sorularını tasarlayabilir veya takip soruları sorabilirler. Bu aşama bir mum boya ile yapılır. İkinci aşaması sırasında, test yapan kişi aynı resimleri bir kalem veya kalemle çizer. Yine test verici çizimler hakkında benzer sorular soruyor. Bazı ruh sağlığı profesyonelleri sadece bir veya iki aşamayı yönetir ve yazı aracını istediği gibi değiştirebilir. Testin varyasyonları, kişinin her cinsiyette bir kişi çizmesini veya tüm çizimleri aynı sayfaya koymasını isteyebilir. Evden Sonra: Kim burada yaşıyor? Yolcu mutlu mu? Evin içinde neler oluyor? Geceleri nasıl? İnsanlar evi mi ziyaret ediyor? Evdeki insanlar başka ne çizime eklemek istiyorlar?

Ağaçtan Sonra: Bu ne tür bir ağaçtır? Ağaç kaç yaşında? Hangi mevsimdeyiz? Kimse onu kesmeye çalıştı mı? Yakınlarda başka ne var? Bu ağacı kim sular? Ağaçlar yaşamak için güneş ışığına ihtiyaç duyar, bu yüzden yeterli güneş ışığı alır mı? Kişi çizildikten sonra: kim kişi? Kişi kaç yaşında? Ne seviyorlar ve sevmiyorlar? Onları incitmeye çalışan var mı? Onlara kim bakıyor? Gibi takip soruları sorulur.

Test katılımcılarının cevapları ve çizimleri öznel analizi, kişilik özelliklerinin ve geçmiş deneyimlerin çıkarımlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer niteliksel testlerde olduğu gibi, bu yönünün öznel doğası, güvenilirliğini veya geçerliliğini desteklemek için çok az ampirik kanıta sahiptir. Bununla birlikte, bu test hala beyin hasarının doğru bir ölçüsü olarak kabul edilir ve ayrıca beyin hasarından muzdarip şizofreni hastalarının değerlendirilmesinde kullanılır.²⁷

Yol çizimi; bu çizim değerlendirmesinde ve terapötik müdahalede, hastadan bir yol çizmesi istenir. Bu, kişinin yaşam yolunun grafiksel bir temsilini oluşturmak için kullanılan projektif bir değerlendirmedir. Yol çizimi insanın kökenini, yaşam sürecinin tarihini, bugüne kadar yaşadığı deneyimleri ve geleceğe yönelik niyetini temsil eden kendiliğinden imgeleme potansiyeline sahiptir. Yolun onarıcı özellikleri veya periyodik yükseltme ihtiyacı, uygulananın değişim ve restorasyon kapasitesi için bir metafor olarak kullanılabilir.²⁸

Bedensel engellilerin terapisinde ise; vücudun entelektüel, duygusal ve motor fonksiyonlarını desteklemek için hareket

²⁷ Cathy A. MALCHIODI “Understanding Children’s Drawings” Guilford Yay. UK./1998.

²⁸ Roy HANES “Engelli Kişilerin Suçluluğu” Carleton Üniv. Kanada/2008.

ve dansın psikoterapötik kullanımıdır. Litaritürde ise; ‘Dans ve Hareket terapisi olarak geçmektedir.

ABD’ de ‘American Dance Therapy Association’ American dans terapisi derneği 1966 yılında Dans/Hareket terapisinin(Dmt) gelişmekte olan mesleğini desteklemek için bir topluluk olarak kuruldu. Dans ve hareket terapisi mesleğine adanmış tek ABD topluluğudur. Dans ve hareket terapisi eğitim ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve genişletilmesi için ulusal ve uluslar arası düzeyde savunuculuk yapmaktadır.

Bir ifade terapisi biçimi olarak DMT, hareket ve duygu arasındaki ilişkiyi inceler. DMT çeşitli klinik ortamlarda uygulanmaktadır ve psikoterapi amaçlı ve fizik tedavi için kullanılmaktadır.

Dans binlerce yıldır terapötik olarak kullanılmaktadır. Erken insanlık tarihinden beri doğurganlık, doğum, hastalık ve ölüm etkisinde iyileştirici bir ritüel olarak kullanılmıştır. 1840’dan 1930’a kadar, Avrupa’da ve ABD’ de yeni bir dans felsefesi ortaya çıktı. Hareketin harekete geçmesinin, dansın sadece etkileyici bir sanat olmadığını gösteren harekete etkisi olabileceği düşüncesiyle tanımlandı.

Dans / hareketin aktif olarak 1936’da Jung tarafından başlatılmıştır.1960’larda dans terapisi öncüsü Mary Whitehouse tarafından geliştirilmiştir. Tina Keller-Jenny ve diğer terapistler 1940 yılında terapiyi uygulamaya başladılar.1950’lerde geleceğin Amerikan Dans Terapileri Derneği kurucusu Marian Chace ile başlayan bir terapi ve meslek olarak dansın fiili olarak kurulması.²⁹

²⁹ S.EKMAN, P.BENGTSSON “Sosyal Dans, Engellilerde entelektüel, duygusal ve motor fonksiyonları” Newyork/1998.

Marian Chace, tıp toplumunda dansın hareketini bir terapi biçimi olarak kullanıp öncülük etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde dans terapisinin şimdiki temel kurucusu olarak kabul edilmektedir. 1942'de, eserleri boyunca dans, ilk olarak batı tıbbına tanıtıldı. Chace aslında bir dansçı, koreograf ve ieracıydı. Washington'da kendi dans okulunu açtıktan sonra Chace, dans ve hareketin öğrencilerin üzerindeki etkilerini fark etmeye başladı. Öğrencilerinden olumlu yanıtlar ve duyguları, tıp camiasının ilgisini çekmeye başladı ve bazı yerel doktorlar hastalarını kendi sınıf grubuna göre göndermeye başladı.

Psikiyatristler kısa bir süre sonra hastalarının Chace'nin dans derslerine katılmalarından elde ettikleri faydaları fark etmişlerdir. 1966'da Chace, kendisi ve diğer birçok Dmt öncüsü tarafından kurulan Amerikan Dans Terapisi Derneği'nin ilk başkanı oldu. Dans, "bireyin duygusal, sosyal, bilişsel ve fiziksel bütünleşmesini hızlandıran bir süreç olarak psikoterapötik kullanımdır".

Dans Hareketi Terapisinin ikinci dalgası, 1970'lerde 1980'lere kadar geldi ve Amerikan terapistlerinin ilgisini çekmiştir. Bu süre boyunca terapistler, dans ve hareketin psikoterapik uygulamaları ile deney yapmaya başladı. Terapistlerin deneylerinin bir sonucu olarak, Dmt daha sonra bir psikoterapi biçimi olarak kategorize edildi.

Dmt teorisi esas olarak beden ve zihnin etkileşime girdiği inancına dayanmaktadır. Kişinin bilinçli ve bilinçdışı hareketi, dualist zihin bedenine dayanarak, toplam işlevselliği etkiler ve ayrıca bireyin kişiliğini yansıtır. Bu nedenle, terapist ilişkileri kısmen vücut dili gibi sözel olmayan işaretlere dayanmaktadır. Hareketin sembolik bir işlevi olduğuna inanılır ve bu nedenle benliği anlamada yardımcı olabilir. Hareket

doğaçlaması, engellinin yeni var olma yollarını deneyimlemesine izin verir ve Dmt, terapist tarafından sözel olmayan arabuluculuk yoluyla engellinin olumsuz uyaranlarla erken ilişkileri bilinçli olarak anlayabileceği bir yol veya kanal sağlar.

Vücudun , zihnin ve ruhun birliği aracılığıyla, Dmt tüm bireyler için bir bütünlük duygusu sağlar. Beden, ‘beynin aldığı uyaranlara kas-iskelet tepkileriyle enerjinin boşalması’ anlamına gelir. Akıl, ‘hafıza, imge, algı, dikkat, değerlendirme, akıl yürütme ve karar verme gibi zihinsel faaliyetlere’ atıfta bulunur. Ruh, ‘dansa katılma ya da empatik olarak gözlemlemede öznel olarak hissedilen duygudur’ anlamına gelir.³⁰

Dans terapisi , yaşam kalitesini daha iyi hale getirmek için sosyal becerilerin yanı sıra katılmayı seçenler arasındaki ilişkisel dinamiklerin geliştirilmesi için çalışır. Bu terapi şekli sayesinde katılımcılar, kişinin vücudunun hareketini, hareketini ve gerçekleştirilmesini içeren meditatif bir süreçle daha derin bir öz bilinç duygusu kazanacaktır. Dans terapisi, rehabilite edici tedavilerin diğer biçimlerinden farklıdır. Çünkü yaratıcı ifadeye izin verir, bütünseldir yani tüm insanı tedavi eder. Zihin, beden ve ruh.

Terapi süreci, Dmt sırasında ortaya çıkan ve hem terapist hem de hastalar için yaratıcı bir süre olabilen dört aşamaya sahiptir. Her aşamada, Dmt'nin daha büyük amacı ile ilişkili olan daha küçük bir dizi hedef bulunur. Dmt'nin aşamaları ve hedefleri her bireye göre değişir. Aşamalar ilerleyici olsa da, aşamalar genellikle tüm Dmt süreci boyunca birkaç kez tekrar gözden geçirilir.

³⁰ H.SCHWARTZ “21.yüzyılın yeni Kinetiği” Zone Yay. Newyork/2007.

Hazırlık; ısınma aşaması, engeller ve dikkat dağınıklıkları olmadan güvenli bir alan oluşturulmakta, tanık ile destekleyici bir ilişki kurulmakta, katılımcıların gözleriyle kapalı hareket etmelerine alışmaları rahatlatılmaktadır. İnkübasyon; lider, katılımcıya, rahat atmosfere, sembolik hareketlere hitap eden bir iç ortam yaratmak için kullanılan bilinçaltı, açık uçlu imgelere gitmeyi sözlü olarak yönlendirir. Aydınlanma; tanık ile diyalog yoluyla bilinçli farkındalık yoluyla bütünleştirilen süreç, katılımcının bilinçaltı motivasyonlarını çözdüğü ve öz yansıma, öz farkındalığın artması, olumlu ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Son olarak değerlendirme; sürecin anlayışını ve önemini tartışır, terapiye son vermeye hazırlamaktadır.³¹

Dmt'de, katılımcının ihtiyaçlarına bağlı olarak, dans ve harekete yönelik çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında kodlanmış dans formları; ortak danslar, modern dans, bale, folk, halk danslarıdır. Yaratıcı hareket, doğaçlama ve koreografik süreçler ile somatik uygulamalardır. Hareket analizi, otantik hareket ve beden psikoterapisi sayılmaktadır. Uygulayıcı, Dmt'nin çerçevesine uyarlanmış aşına oldukları herhangi bir hareket ve dans yaklaşımını kullanabilir.

Dans terapisinin katılımcılara fayda sağlayabileceği mekanizmalar için çeşitli hipotezler önerilmiştir. İnsan etkileşimi yoluyla psikolojik işleyiş için değerli olabilecek dans terapisinin bir sosyal bileşeni vardır. Bir başka olası mekanizma, seans sırasında kullanılan, ağrıyı azaltabilen, kaygıyı azaltabilen ve rahatlamayı artırabilen müziktir.

³¹ Joan CHODOROW “Dans terapisi ve derinlik psikolojisi: Hareketli hayal gücü” Newyork/1991.

Dans öğrenmeyi gerektirdiğinden ve harekete geçmeyi gerektirdiğinden, ayrıca fayda sağlayabilecek fiziksel eğitimi de vardır. Dans, diğer egzersiz türlerinden daha canlandırıcı ve zevkli olabilir.

Dans terapisi, sözlü olmayan iletişimi de içerebilir, bu da katılımcıların duygularını sözsüz olarak ifade etmelerini sağlar. Bu, normal iletişim yokken veya bozulduğunda yardımcı olabilir.

2013 yılında Cochrane Collaboration tarafından şizofren bir hasta için ‘Dans Terapisi’ başlıklı çalışması sonuca varmıştır. Genel olarak, az sayıda katılımcı olması nedeniyle, bulgular sınırlıdır. Dans terapisinin kullanımını desteklemek veya reddetmek için çok az kanıt vardır. Önemli sonuçlar üzerinde durulması gereken daha büyük çalışmalar ve çalışmalara ihtiyaç vardır. Hayat, hastaneye kabul, çalışmayı erken bırakma, bakım maliyeti ve tedaviden memnun olma. Daha ileri araştırmalar, şizofreni hastaları için dans terapisinin etkili ve bütünsel bir tedavi olup olmadığını, özellikle de olumsuz belirtilerle başa çıkmalarına yardımcı olmak açısından antipsikotik ilaçlara çok iyi cevap vermektedir.

2015 yılında Cochrane Collaboration tarafından yapılan bir inceleme. Kanseri hastaları için Dans -Hareket terapisi başlıklı çalışmasını uygulamıştır. Üç çalışma, meme kanserli kadın toplam 207 katılımcıyı içeriyordu. Çalışmalar küçüktü. Depresyon, stres, kaygı, yorgunluk ve beden imgesi için bir etki olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadık. Dans / hareket terapisinin yaşam kalitesi, somatizasyon; bedensel işlev bozukluğu algılamasından kaynaklanan sıkıntı ve meme kanseri olan kadınlarda canlılık üzerinde yararlı bir etkiye sahip olabileceğini

düşündürdüğü için bu uygulama yapılmıştır. Dans / hareket terapisi müdahalelerinin hiçbir yan etkisi bildirilmemiştir.

Dmt için en yeni Cochrane derlemesi Şubat 2015'te 'İz dansı hareket terapisi' depresyon için etkili bir tedavi olmuştur. Düşük çalışma sayısı ve düşük kanıt kalitesi nedeniyle, Dmt'nin depresyon için etkinliği hakkında kesin sonuçlar çıkarmak mümkün değildi. Dmt'yi ilaçla konuşmak, terapilerle konuşmak, fizik tedavileri karşılaştırmak veya türleri karşılaştırmak mümkün değildir. Genel olarak, depresyon tedavisi olarak Dmt için ya da karşı kanıt yoktur. Dmt'nin yetişkinler için standart bakımdan daha etkili olduğunu gösteren bazı kanıtlar vardır, ancak bu klinik olarak anlamlı değildi. Sosyal işlevsellik için büyük bir olumlu etki gözlemlenmiştir, ancak bu düşük metodolojik kaliteye sahip bir çalışmadan kaynaklandığı için sonuç kesin değildir.

Dmt'nin Parkinson hastalığı üzerindeki etkisinin bir gözden geçirilmiştir, bu alanda az sayıda çalışma olduğunu not etmiştir. Dmt, Parkinson hastaları için egzersiz programları için çoğu koşulu karşılamaktadır. Kısa dönemli çalışmalarda yürüyüş fonksiyonundaki, denge ve yaşam kalitesindeki faydalar bulunmuş olsa da, bu faydalardan herhangi birinin uzun süreli görülüp görülmediğini görmek için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Dans / Hareket terapisinin bir terapi biçimi olarak kullanmanın, birkaç beyin fonksiyonunu aynı anda harekete geçirdiğini bulunmuştur. Kinestetik, rasyonel, müzikal ve duygusal. Bu hareket türü, aynı anda çalışmak için zihinsel, fiziksel ve duygusal güç gerektirir. Bir araştırma çalışmasında herhangi bir fiziksel veya bilişsel eğlence aktivitesinin zihinsel keskinliği etkileyip etkilemediğini görmek için 21 yaşındaki bir çalışmaya yaşlı

vatandaşlar yerleştirildi. Araştırmacılar yaşlı katılımcılarda oranlarını izledi. Çalışma, kitap okumak, çapraz bulmaca yapmak, müzik aletleri ve golf gibi fiziksel aktiviteler, egzersiz yapmak ve dans etmek gibi bilişsel etkinlikleri içermektedir. Sonuçlar, fiziksel aktivitelerin neredeyse hiçbirinin bunamaya karşı herhangi bir savunma sağlamadığı görüldü. Karşı en yüksek korunma yüzdesine sahip aktivite sıklıkla dans ediyordu (% 76). Çalışılan, bilişsel veya fiziksel herhangi bir aktivitede en büyük risk azaltma idi. Bunun nedeni, dans terapisinin beynin birden fazla alanını, bir kerede tek bir alanı uyarmaktan ziyade birlikte çalışmak üzere bir araya getirmesidir.³²

Dans terapisinin istismara uğrayan çocuklar üzerinde yararlı sonuçlara sahip olduğu bulunmuştur. Araştırmalar, bu terapinin bu çocuklar için yararlı bir destek ve müdahale şekli olduğu incelenmiştir. Araştırmacı, cinsel istismara uğramış bir kadınla yapılan bir vaka çalışması sonucunda, bireyin dans terapisi seanslarından sonra bir güçlenme hissi duyduğunu ve okulda daha büyük bir başarıda olduğunu bildirdi.

Birey aynı zamanda daha güçlü bir özgüven duygusu ve benlik saygısının daha yüksek bir görünümünü hissetmiştir. Çalışma, dans terapisinin kullanılmasının, istismara uğrayan ve ihmal edilen çocuklar için çok disiplinli bir tedavide yararlı bir deneyim olacağını belirtmektedir.

Bir başka araştırmacı, dans terapisinin istismar riski taşıyan çocuklarla ve anneleriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Bu çalışma sırasında, anneler ve çocukları, seanstan önce ilişkilerini araştırmış, iletişim, fiziksel dokunuş ve çocuğun hissettiği güven duygusu ile

³² Juliane STRASSEL “Dans terapisinin etkinliğine ilişkin kanıtların sistematik incelenmesi.Sağlık ve tıp’da alternatif tedaviler” Newyork/2011.

ilgili sorular sormuşlardır. Dans terapisi seansından sonra katılımcılar yine aynı ölçü ile ankete tabi tutuldu. Sonuçlar anne ve çocuk arasında daha güçlü bir bağ olduğunu bildirdi. Katılımcılar çiftlere daha güçlü bir aidiyet duygusu duyduklarını bildirdiler ve iletişim açısından daha fazla açıklık hissettiler. Dans terapisi uygulamaları yoluyla, bu anne ve kızı çiftleri ilişkilerini yeniden inşa etmede bir başlangıç noktası geliştirebildiler.

Dans müdahalesinin etkileri de psikiyatrik katılımcılara ve duygusal olarak rahatsız olanlara terapötik olarak bulunmuştur. Bir araştırma çalışmasında, psikiyatri hastaları rastgele üç şarttan birine tahsis edildi. Geleneksel dans çemberinde bir dans grubu, müziği dinleyen bir grup ve sabit bisikletleri müziksiz ama aynı zamanda dans olarak süren başka bir grup daire içinde çalışmaya başladılar. Her üç koşul da hastaların durumunu azaltmış veya stabilize ederken, sonuçlar dans grubunun dans müdahalesinden en fazla yarar sağladığını bulmuştur. Dans çemberi grubu diğer gruplardan daha az depresyon ve daha fazla canlılık bildirdi. Bu çalışma, sadece fiziksel aktivitenin veya müzik dinlemenin yeterli olmadığını göstermektedir. İkisinin dansa birleştirilmesi, olumlu bir etki yaratmak için en faydalı olanıdır.

Psikiyatride çocuklarla yapılan bir başka araştırma da bu tip tedavi ile pozitif ilişki göstermiştir. Sonuçta ortaya çıkan, daha önce düzensiz ve yanlış davranan çocuklar arasında yeni bir birlikteliktir. Katılımcılar dans müdahalesinden sonra özgüven artışı ve pozitif vücut imajı bildirdiler. Çocuklar dans çalışması sonrasında ekip çalışması gibi daha güçlü iletişim ve sosyal becerilere sahipti.

Fiziksel olarak bütünleşmiş dans hareketi, engelliliğin birinci şahıs deneyimini tanıyan engelli kültür hareketinin bir

parçasıdır. Bu, engelliliğin bir medikal model yapı olarak değil, sanatsal, edebi ve diğer yaratıcı araçlarla toplumsal bir olgu olarak entegre edildiği anlamına gelir.

Sanat dallarından bir diğer sanat terapisi ise ‘Müzik Terapisi’ dir. Müzik terapisi, onaylanmış bir müzik terapi programını tamamlamış bir uzman tarafından terapatik bir ilişki içinde bireyselleştirilmiş hedeflere ulaşmak için müzik müdahalelerinin klinik ve kanıta dayalı kullanımıdır. Müzik terapisi, bir terapistin, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini iyileştirmelerine yardımcı olmak için müzik ve tüm yönleriyle; fiziksel, duygusal, zihinsel, sosyal, estetik ve ruhsal kullandığı bir süreçten oluşan etkileyici terapilerden biridir.

Müzik terapistleri öncelikle, doğaçlama, yeniden yaratma gibi aktif ve alıcı müzik deneyimlerini kullanarak, bilişsel işlev, motor beceriler , duygusal gelişim, iletişim, duygusal , sosyal beceriler ve yaşam kalitesi gibi çeşitli alanlarda insanların sağlığını geliştirmelerine yardımcı olur. Tedavi hedeflerine ulaşmak için kompozisyon, müzik dinleme ve tartışma gerekir. Psikoterapi , biyo-müzikoloji , müzik akustiği , müzik teorisi , psiko- akustik , somutlaşmış müzik bilişi , müzik estetiği , duygusal bütünleşme ve karşılaştırmalı müzikoloji içeren geniş bir nitel ve nicel araştırma literatürü tabanı bulunmaktadır.

Yaygın olarak bulunan bazı uygulamalar arasında, özel ihtiyaçları olan bireylerle gelişimsel çalışmalar; iletişim, motor beceriler, vb. gibi. Yaşlılarla, anılarla çalışma ve gevşeme çalışmaları ile reminiscence / orientation çalışması ve inme kurbanlarında fiziksel rehabilitasyon için ritmik sürüklenme ile birlikte dinleme çalışmaları yer alır. Müzik terapisi ayrıca bazı tıbbi

hastanelerde, kanser merkezlerinde, okullarda, alkol ve ilaç kurtarma programlarında, psikiyatri hastanelerinde ve ıslah tesislerinde de kullanılmaktadır.³³

Müzik terapisi iki farklı şekilde gelir; aktif ve alıcı. Aktif terapide, terapist ve hasta enstrümanlar, sesleri veya başka nesnelerle müzik oluşturmaya aktif olarak katılırlar. Bu, hastanın müzik sanatı aracılığıyla yaratıcı ve etkileyici olmasını sağlar. Alıcı tedavi, terapistin, çizim, dinleme veya meditasyon yapma özgürlüğü olan hastaya çaldığı veya müzik yaptığı daha rahat bir ortamda gerçekleşir. Genellikle terapist, hasta tarafından özellikle talep edilmedikçe yöntemi belirler.

Müzik, geniş çaplı araştırmalarla müzik terapistleri için etkili bir araç olarak bulunmuştur. Geliştirilmiş kalp atım hızı, azalmış anksiyete, beynin uyarılması ve geliştirilmiş öğrenme ile hem fiziksel hem de zihinsel olarak herhangi bir birey için yararlıdır. Müzik terapistleri, ameliyatlarını ameliyat öncesi ve sonrası stres rahatlamalarından Alzheimer hastalığı gibi nöropatolojilere kadar birçok alanda hastalarına yardımcı olmak için kullanırlar.

Bir araştırmada, müzik dinleyenlerin, müzik dinlemeyen çocuklardan, daha az sıkıntı yaşadıkları ve müzik dinlemeyen çocuklara göre daha az sıkıntı çektikleri görülmüştür. Anksiyete, depresyon ve şizofreni gibi farklı ruhsal bozukluklar tanısı konan hastalar üzerinde çalışmalar yapılmış ve terapi sonrasında ruh sağlığında gözle görülür bir derece iyileşme görülmüştür.

Müzik terapisi uzun yıllardan beri kullanılmakta iken, 1980'lerin ortalarına kadar tedavinin etkinliğini desteklemek için çok az

³³ American Müzik Terapisi Derneği (AMTD) “Müzik terapisi” 9. Basım Newyork/2011.

deneysel araştırma yapılmıştır. O zamandan beri, daha fazla araştırma, semptom gelişmesine yol açan etkinliği ve altta yatan fizyolojik mekanizmaları belirlemeye odaklanmıştır. Örneğin, 177 hastayı kapsayan bir meta-çalışma, özellikle gelişimsel ve davranışsal bozukluklarda, birçok psikopatolojinin negatif belirtileri üzerinde önemli bir etki göstermiştir. Müzik terapisi özellikle odaklanma ve dikkatin iyileştirilmesinde ve anksiyete ve izolasyon gibi negatif belirtilerin azaltılmasında etkili olmuştur.

Müziğin beynin bölümlerini etkilediği gösterilmiştir. Müzik terapisinin etkinliğinin bir nedeni, müziğin duyguları ve sosyal etkileşimleri etkileme kapasitesidir. Müzik terapisinin depresyonda azalma, duygu durumunda azalma ve anksiyete’de azalma ile ilişkili olduğunu gösterdi. Hem tanımlayıcı hem de deneysel çalışmalar, müziğin yaşam kalitesi, çevreye katılım, duyguların ifadesi, farkındalık ve duyarlılık, olumlu çağrışımlar ve sosyalleşme üzerindeki etkilerini belgelenmiştir. Müzik terapisinin sosyal ve davranışsal sonuçlar üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ve duygu durumuyla ilgili bazı teşvik edici eğilimler gösterdiğini bulmuşlardır.

Müzik terapisi, inme veya diğer bozukluklardan kaynaklanan lezyonları olan hastalarda işlevi iyileştirmek için kullanılabilir. Daha yeni araştırmalar, müziğin hastanın motivasyonunu ve olumlu duygularını artırabileceğini göstermektedir. Güncel araştırmalar, geleneksel terapi ile birlikte müzik terapisi kullanıldığında, başarı oranlarının anlamlı ölçüde arttığını göstermektedir. Bu nedenle, müzik terapisinin, felç, engelli olan hastanın olumlu duygularını ve motivasyonunu artırarak daha hızlı iyileşmesini ve daha başarılı olmasını sağlayarak, daha başarılı olmasına ve daha fazla iyi hissettirmesine yardımcı olduğunu öne sürmektedir.

Son alışmalar, geleneksel tedavi ile kombine edildiğinde, engelli hastalarda müzik terapisinin etkisini incelemiştir. Bir alışma, terapötik st ekstremite egzersizleri ile mziğın dahil edilmesinin, hastalara sadece egzersizden daha olumlu duygusal etkiler verdiğini bulmuştur. Rehabilitasyon personelinin, müzik terapi grubundaki katılımcıları, kontrol grubundakilere göre daha aktif ve tedaviye daha aktif olarak dahil ettiğini göstermiştir. Bulguları, akut rehabilitasyon sırasında duygu durumunda iyileşme eğilimi ile sosyal işlevsellik ve rehabilitasyona katılım için tamamlayıcı bir terapi olarak müzik terapisinin etkinliğine n destek verdi.

Güncel araştırmalar, müzik terapisi geleneksel terapi ile birlikte kullanıldığında, iyileşme oranlarını ve inme sonucu ortaya çıkan duygusal ve sosyal açıkları iyileştirdiğini göstermektedir. Jeong tarafından yapılan bir çalışma, toplum temelli bir rehabilitasyon programında geleneksel engel terapisi ile birleştirildiğinde müzik terapisinin etkisini inceledi. Otuz üç engelli hasta, iki gruptan birine randomize edildi. Deney grubu, ritmik müzik ve sekiz hafta boyunca özel rehabilitasyon hareketini birleştirdi ve geleneksel tedaviyi arayan ve alan bir kontrol grubu oluşturuldu. Bu çalışmanın sonuçları, deney grubundaki katılımcıların sadece daha fazla esneklik ve daha geniş hareket yelpazesi kazanmadığını, aynı zamanda artan sıklık ve sosyal etkileşim ve olumlu duygu durum kalitesini kazanmış olduklarını göstermiştir.

Müzik motor becerilerinin kurtarılmasında yararlı olduğu kanıtlanmıştır. Geleneksel yürüyüş terapisi ile birlikte müzikal bir biemde ritmik işitsel uyarım, inme hastalarının yürümeyi becerisini onayladı. Çalışma, hastalığın tedavisi için ikilemin işlenmesidir. Ritmik işitsel uyarım ve uyarıp arpıştırabilir. Beş seanslık tedavi şartı alındı. Elde edilen sonuçlar, ritmik işitsel

uyarım grubunun, adım uzunluğu, simetri sapması, yürüme hızı ve rollover yolu uzunluğundadır.

Schneider, standart motor rehabilitasyon yöntemleri ile birleştirmenin etkilerini incelemiştir. Bu deneyde, daha fazla müzikal deneyime sahip olmamalıdır. Bu sporcularda, hem kuvvet hem de motor hareketlerini kullanırız. Hastaların diğer yarısı, üç hafta boyunca sadece geleneksel tedavi aldı. Üç boyutlu hareketlilik ve klinik motor testleri, ek müzik terapisi alan uyumlarının kontrolü katılımcılara daha uygun ve harekete uygun. Müzik terapisi alan insanlar, kontrol grubu ile birlikte, motor aktivitelerinde bir de iyileşme görülmüştür. Wilson, Parsons, Reutens, erkek şarkıcıda etkili olmuş ve konuşma yapımında ‘Melodik Tonlama Terapisi’ etkisi önemlidir. Bu akım, üç şartta öğretilmiştir, prova edilmiş sözlü üretim veya melodik tonlama terapisi ile prova edilmiştir. Melodik tonlama terapisinin etkilerinin daha uzun sürdüğünü gözlemlenmiştir.³⁴

Başka bir ortamda engellilerde, hastalarda ağrı algısı üzerine terapötik üst ekstremiteler sunulmuştur ve müzik dahil edilmiştir. Sekiz hafta sonu, üç koşulda biriyle birlikte üst ekstremiteler bedenerine el, el bileği ve omuz eklemleri ile katıldılar. Şarkı, karaoke eşliğinde ve müzik. Hastalar her zaman bir kez rastgele bir düzene göre katılmış ve algılanan ağrılarından hemen sonra değerlendirmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, bir bakışta gösterilmeye çalışılan videolar, video gözlemlerinin hem müzik hem de karaoke ile ilgili bölümlerdedir. Geleneksel rehabilitasyon ile müzik terapisi geliştirilmiştir. Travmatik beyin hasarı veya felç geçiren katılımcılar iki koşuldan oluşur; standart rehabilitasyon veya müzik rehabilitasyonu ile birlikte standart rehabilitasyon. Sınavlara kadar

³⁴ American Müzik Terapisi Derneği (AMTD) “Müzik terapisi” 9. Basım Newyork/2011.

üç tedavi uygulandı. Terapistler, müzik yöntemiyle müzik terapisi alan sosyal medyaları ve ruh hali baskınları buldular.

Sesle iyileştiği bilinen ilk gruplardan biri Avustralya'nın Aborijin halkıydı. İyileştirme araçlarının mode adı 'Didgeridoo'dur. Ancak bu akımı başlatan 'Yidaki' olarak adlandırılmıştır. Yidaki günümüzde ses iyileştirme tekniklerine benzer sesler üretti. Kırk bin yıl boyunca, iyileşme aracının, kırık kemikler, kas yırtıkları ve her türlü hastalığın iyileşmesinde müzik terapisinin faydasını vurgulamıştır.

Avustralya 1949'da, müzik terapisi 'Kızılhaç Müzik Terapisi' ile kızılhaç'ın düzenlediği konserler ile başladı. Avustralya Terapi Derneği (AMTA), 1975 yılında kuruldu.

Hindistan'da ise müzik terapisinin kökleri, eski Hindu mitolojisine, Vedik metinlerine ve yerel halk geleneğine kadar uzanabilir. Müzik terapisinin Hint kültüründe yüzlerce yıldır çok olmasıdır.

'Müzik Terapi Hint Derneği' Dr. Dharma C. Sharma tarafından kurulmuştur. 'Yeşil tıp gibi zaman gelince uyuşturucu gibi' sloganıyla ulus ve uluslar arası platformda çalışmalarını sürdürmektedirler.³⁵

Caz gitaristi ve besteci Django Reinhardt en çok satan kayıt sanatçısı oldu. Bugün birçok gitarist tarafından kullanılan yeni gitar teknikleri geliştirdi. Şarkıcı Melody Gardot, travmatik beyin hasarı nedeniyle iyileşirken hafızasını geliştirmek için terapi olarak müzik kullandı. Daha sonra en çok satan bir caz vokalisti oldu ve şimdi uluslararası turlar düzenliyor.

³⁵ Margeret LOBO "Müzik terapisi vakfı" Hindistan/2004.

Beethoven , işitme yeteneğini tamamen kaybettikten sonra klasik müzik oluşturma yeteneğini hatırlıyor ve müziğine devam ediyor. Beethoven, işitme yeteneğini kaybettikten sonra kötüleşen durumu, müziğini yapabilmek için birkaç yöntem dener ve devam ettirdi. Piyanonun bacaklarını kesmişti, böylece doğrudan yerde oturuyordu. Klavyenin önündeki yere uzanarak, oynadığı süre boyunca onu besteleyerek, titreşimleri hissedebiliyordu. Beethoven'e adaptif veya yardımcı teknoloji ile yardım etmek için farklı girişimler yapıldı.

Thomas Broadwood , Streichers ve Conrad Graf , enstrümanı Beethoven için daha yüksek ses seviyelerine uyarlamak için farklı yöntemler deneyen piyano üreticilerinden oluşuyordu. Kulaklara trompet eklenmiş, bir piyanonun alt kısmına rezonans plakaları eklenmiş ve dörtlü kullanılmıştır. Her anahtar için dizeleri denendi. Beethoven sonuçta tüm duruşmayı yitirdi ve artık onun oluşturmaya yardımcı olacak bir enstrümana güvenemezdi. Beethoven, dokuzuncu Senfonisini bu zamanda hayatında besteledi.

Belçikalı caz gitaristi Django Reinhardt , sol elinin bir evin yangında ciddi şekilde yakıldığı ve gitarın boynundaki klavyeyi çalmak için sadece iki parmağın kullanılmasıyla bıraktığı 20 yaşında bir gitaristti. Yanıklarından kurtulurken, erkek kardeşi ona yeni bir gitar verdi. Reinhardt, kendi fizik terapisini tasarladı, parmaklarını uzatmak için günlük pratik yaptı. Ayrıca kayıp parmakları telafi etmek için yeni teknikler icat etti.

Normlarda olduğu gibi klavyede yatay olarak ölçekler ve arpejler çalmak yerine, sadece iki parmakla oynaması daha kolay olduğu için dikey olarak aşağı ve yukarı doğru koşan parmak

uçlarını araştırdı. En az nota kullanarak yeni akor formları yarattı - çoğu kez bas dizeleri üzerindeki iki iyi parmağıyla triad yapar. O, gitarı da kavramak için parmaklarını bastırdı, en küçük rakamını yüksek E dizgisinde, B'deki yüzük parmağını ve bazen işaret parmağını dört ila beş nota kadar moda akorlarıyla sınırladı. Daha sonra el klavyesini yukarı ve aşağı doğru kaydırды ve akıcı bir kelime hazinesi için bu akor formlarını kullandı. Reinhardt gitarist olarak çalışmaya devam etti ve bir kayıt sanatçısı olarak dünyaca ünlü oldu. Reinhardt'ın yaratıcı teknikleri, caz gitar repertuarının bir parçası oldu.

Bir caz vokalisti olan Melody Gardot, bisiklet sürerken bir araba çarptığında travmatik beyin hasarı geçirdi. Gardot'ın sakatlığı, konuşma yeteneği de dahil olmak üzere hafızasını bozdu. Bir yıl hastanede iyileşti. Hastanede iken, terapisi, dişlerini fırçaladıktan sonra su musluğunu kapatmayı hatırlamak gibi basit işleri tamamlama sürecini yeniden öğrenmesini gerektirdi. Cümleleri tamamlamak için kelimeleri hatırlamak Gardot için bir meydan okuma oldu. Doktor, Gardot'un cümleleri daha uzun cümleleri hatırlama yeteneğini geliştirmenin bir yolu olarak söylemenin alternatifini olarak söylemeyi önerdi.

Gardot bu yöntemin hafızasını geliştirdiğini keşfetti. Gardot, müziğini 2006 yılında Myspace'e ekleyerek müzik dinletmiştir. Gardot, hem Fransızca hem de İngilizce olarak dile getirdiği müziği bilinen dünyaca ünlü bir ses sanatçısıdır ve dünya çapında konserler vermektedir. Travmatik beyin hasarı geçirdikten sonra bedensel sakatlığı ve konuşma yeteneğini kaybolmasının dışında beyinde hasarlar meydana geldiği için hafıza kayıpları yaşar ve beyin hasarları ışığa oldukça duyarlıdır. Gardot'un ışığa duyarlı gözlerini korumak için güneş gözlüğü takması gerekir. Bazen baş dönmesi yaşadığı için bir baston taşır.

2011 yılında İngiliz besteci Charles Hazlewood ,orkestraların yeteri kadar engelli müzisyen içermediği inancına karşı yetenekli engellimüzisyenlerden oluşmayı amaçlayan bir orkestra olan İngiliz Paraorchestra'yı kurdu. Orkestranın oluşumu Kanal 4 belgeselinin konusuydu ve aynı zamanda Londra'daki 2012 Yaz Paralimpiklerinin kapanış töreninde de sahne aldı.

Birleşik Krallık'ta, Tek Elli Enstrüman Güveni , fiziksel engelli tarafından karşı karşıya kalınan müzik yapmanın önündeki engelleri kaldırmaktır. Şöyle diyor: "Şu anda tam olarak çalışan iki el ve kol olmadan çalınabilir orkestra enstrümanı yok, doğuştan gelen engelli ve ampute'lere müzikal hayatın sınırsız katılımını ve sakatlanmış milyonlarca insanın inme geçirdiğini inkâr ediyor. Temel engel, uygun aletlerin olmamasıdır. "

Sanat terapileri arasında uygulanan bir diğer terapi yöntemi ise; 'Yazma Terapisi'dir. Yazma terapisi, yazılı kelimeyi terapi olarak yazma ve işleme eylemini kullanan etkileyici bir terapidir. Yazma terapisi, kişinin duygularını yazmanın yavaş yavaş duygusal travma duygularını hafiflettiğini öne sürmektedir. Terapötik olarak yazılması bireysel olarak veya bir grup halinde gerçekleştirilebilir ve bir terapistle şahsen veya posta veya internet yoluyla uzaktan uygulanabilmektedir.

Yazma terapisi alanı, çeşitli ortamlarda birçok uygulayıcıyı içerir. Terapi genellikle bir terapist veya danışman tarafından yönetilir. Çevrimiçi olarak çeşitli müdahaleler vardır. Yazma grup liderleri de hastanelerde zihinsel ve bedensel hastalıklarla uğraşan hastalarla çalışırlar. Üniversite bölümlerinde, öz farkındalığı ve kendini geliştirmeye yardımcı olurlar. Bir mesafeden uygulandığında, kişisel olarak anonim kalmayı tercih eden ve yüz

yüze bir durumda en özel düşüncelerini ve kaygılarını ifşa etmeye hazır olmayanlar için yararlıdır.

Çoğu tedavi biçiminde olduğu gibi, yazma terapisi adaptasyon ve yaş, istismarda dahil olmak üzere geniş bir yelpazede psychoneurotic hastalıklarla çalışmak için kullanılır. Bu müdahalelerin birçoğu, katılımcıların terapistleri veya danışmanları tarafından seçilen belirli temalar üzerine yazdıkları sınıflar biçimindedir. Uygulamalar katılımcılara, canlı ve ölü biri olarak mektuplar yazmayı, ardından katılımcının vücudundan gelen hayali cevabı veya melankolik cevapları içerebilmektedir.

Anlamlı yazım, 1980'lerin sonlarında James W. Pennebaker tarafından geliştirilen bir yazma terapisi. Seminal ifadeli yazma çalışması, deney grubundaki katılımcılara etrafındaki en derin düşüncelerini ve duygularını ifade eden 'geçmiş bir travma' hakkında bilgi vermelerini istedi. Buna karşılık, kontrol katılımcılarından, tarafsız konulara örneğin, belirli bir odaya veya gün için planlarına mümkün olduğunca nesnel ve gerçekçi olarak, duygularını veya fikirlerini açıklamadan yazmaları istenmiştir.

Her iki grup için, zaman ölçeği ardı ardına dört gün boyunca tekrarlanarak sürekli yazma on beş dakika olmuştur. Ayrıca, bir katılımcının yazması gereken şeylerin tükenmesi, başlangıçlara geri dönmeleri ve kendilerini tekrarlamaları, belki de biraz farklı yazmaları gerektiği öğretildi.

Tipik yazma talimatları şunları içerir. Gelecek 4 gün boyunca, tüm yaşamınızın en travmatik yaşantısına dair en derin düşüncelerinizi ve duygularınızı ya da sizi ve hayatınızı etkileyen son derece önemli bir duygusal meseleyi yazmanızı istiyorum. Yazınızda, gerçekten gitmene ve en derin duygularını ve düşüncelerini keşfetmeni istiyorum. Konunuzu, ebeveynler,

sevgililer, arkadaşlar veya akrabalar da dahil olmak üzere başkalarıyla olan ilişkilerine bağlayabilirsiniz. Geçmişinize, bugününe veya geleceğinize veya kim olduğunuza, kim olmak istediğinize bağlıdır. Her gün yazılan ya da her gün farklı konular hakkında aynı genel konular ya da deneyimler hakkında yazabilirsiniz. Yazının tamamı tamamen gizli olacak. Yazım, dil bilgisi veya cümle yapısı hakkında endişelenmeyin. Tek kural, yazmaya başladığınızda, zaman dolmadan devam edersiniz.

Önceden ve sonra çeşitli ölçümler yapıldı, ancak en çarpıcı bulgu, kontrol grubuna göre deney grubunun sonraki aylarda bir hekime daha az sayıda ziyaret yapmasıydı. Her ne kadar çoğu rapor yazma deneyiminden rahatsız olsa da, değerli ve anlamlı buluyorlar. Bu sonuçlar, 200'den fazla sayıya değin ek çalışmalara imza atmıştır. Bunlardan biri, anlamlı ifadenin, belki de doktor ziyaretlerinde azalmayı açıklayan bağışıklık sistemine bir destek sağlama potansiyeline sahip olduğunu güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yazmadan hemen önce ve 6 hafta sonra lenfosit cevabının ölçülmesiyle gösterilmiştir. Önemli ölçüde artmış lenfosit tepkisi, anlamlı yazının bağışıklığı arttırdığı şeklindeki spekülasyonlara yol açmıştır. Majör Depresif Bozukluk tanısı konan kırk kişilik bir ön çalışmanın sonuçları, anlamlı bir şekilde yazılı anlatıma girmenin depresyon belirtilerini azaltmada etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Pennebaker'ın deneyleri, yirmi yıl önce başladı, geniş bir şekilde çoğaltıldı ve onaylandı. Pennebaker'ın orijinal çalışmasından sonra, tedaviye yanıtın terapötik değerinde yenilenmiş bir ilgi vardır.

Bu ilk kez Josef Breuer ve Freud'un 'Hysteria' çalışmaları konusunda tartışıldı ama o zamandan beri pek keşfedilmedi.

Pennebaker'ın teorisinin kalbinde, travmatik olaylarla ilgili düşünceleri ve duyguları aktif olarak engellemenin, çaba gerektirmesi, bedenin üzerinde kümülatif bir stres etkeni olarak görev yapması ve olay hakkında daha fazla fizyolojik aktivite, takıntılı düşünme veya ruminasyon ile ilişkili olduğu fikri, ve uzun süreli hastalık. Ancak, Baiki ve Wilhelm'in da belirttiği gibi, teori sezgisel bir çekiciliğe sahip, ancak ampirik desteğe dayanıyordu.

Çalışmalar, anlamlı yazmanın fiziksel ve bağışıklık fonksiyonlarının çeşitli biyokimyasal belirleyicilerinde önemli gelişmeler sağladığı sonucuna varmıştır. Bu, yazılı açıklamanın, disinhibisyonun neden olduğu vücut üzerindeki fizyolojik stresi azaltabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu, disinhibisyonun, bu biyolojik etkilerin altında yatan nedensel mekanizma olduğu anlamına gelmez. Öte yandan, daha önce ifşa edilmemiş travmalarla ilgili yazılanlar, daha önce ifşa edilen travmaların ve gerçekte deneyimlemedikleri hayali travmalar hakkında yazanların sağlık sonuçlarında hiçbir fark göstermediler ve bu nedenle inhibe edemediler. Ayrıca, fiziksel sağlığında önemli gelişmeler olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, inhibisyonun bir kısmı rol oynayabilmesine rağmen, yazmanın gözlenen yararları tamamen engellemedeki azalmaya bağlı değildir.³⁶

Özellikle konuşma ve yazma arasındaki farklılığa dayanan ek bir sorgulama çizgisi, Robert Ornstein'in çalışmalarını beynin yapısına aktarmaktadır. Aşağıdakilerin “çılgın varsayımsal” olarak kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekerken, Orsaytein'den alıntı yapan L'Abate şöyle diyor: ”Biri tartışabilir... Konuşma ve yazı, göreceli serebral egemenlik açısından farklıdır. ... Eğer dil sağ yarıküreyle daha ilgili ise, o zaman yazı sol yarıküreyle daha ilgili olabilir. Bu

³⁶ James W. PENNEBAKER “Writing to Heal(İyileştirmek için yazmak: Travma ve duygusal ayaklanmalardan kurtulmak için bir rehber)” Newyork/2004.

durumda yazı yazmak, beynin konuşarak uyarılmayan kısımlarını kullanabilir hatta uyarır.”

Sınır tanımayan hikâyelerin kurucusu Julie Gray: "Hayatlarında travma yaşamış insanlar, kendilerini yazar olarak kabul edip etmedikleri, öykülerinden anlatılar yaratmanın faydasını görebiliyorlar. Başka bir deyişle, bunu yazmak faydalı olabilir." Güvenlik ve yargısızlık, travma tamamen izole edilebilir. Onların acı çekenlerin, kendilerini nasıl hissettiklerini anlamalarına ve bunu başkalarına da anlatmaya ihtiyaçları vardır. ”

İnternetin sağladığı erişim sayesinde, yazarlar ve terapistler aynı dili yazmaları koşuluyla, dünyanın her yerinden müşterileri birlikte çalışabileceğinden, yazma terapilerinin erişimi önemli ölçüde artmıştır. Onlar sadece özel bir sohbet odasına girer ve gerçek zamanlı da devam eden bir metin diyaloguna girerler. Katılımcılar ayrıca e-metin veya video aracılığıyla sesle terapi seansları alabilir ve çevrimiçi anketleri, çalışma notlarını, egzersiz sayfalarını ve benzeri alıştırmaları tamamlayabilirler.

Yetenekli kaynakların yetersizliğiyle karşılaştırıldığında, ruhsal hastalık miktarı arasındaki büyük ayrışma göz önüne alındığında, uyuşturucudan başka tedavi sağlamak için yeni yollar aranmıştır. Daha gelişmiş toplumlarda kanıta dayalı sonuçlarla desteklenen maliyet etkin tedavilerdeki baskı hem sigorta şirketlerinden hem de devlet kurumlarından gelmiştir. Bu nedenle uzun süreli yoğun psikanalizdeki düşüş ve bilişsel terapi gibi çok daha kısa formların ortaya çıkması.

Günümüzde en çok kullanılan internet yazma terapisi e-postadır. Yani mesajlar, terapist ile katılımcı arasında kararlaştırılan bir zaman çerçevesindedir. Örneğin bir hafta, ancak o hafta içinde herhangi bir zamanda iletilir. Her iki tarafın da anonim kaldığı

durumlarda, katılımcı çevrimiçi disinhibisyon etkisinden yararlanır.Yani, yüz yüze bir durumda bırakabilecekleri anılar, düşünceler ve hisleri açıklamaktan daha özgür hisseder. Hem katılımcı hem de terapist geçmişe yansır ve unutulmuş hatıraları tekrar hatırlamak için zamana, tepkilerini özel olarak işlemeye ve kendi tepkilerini düşünmeye zaman ayırır. E-terapi ile alan ortadan kaldırıldı ve zaman genişledi. Genel olarak terapötik girdinin miktarını ve terapistlerin alışkanlıklarının altında çalışmak zorunda oldukları hız ve baskıyı önemli ölçüde azaltır.³⁷

İronik olarak, anonimlik ve görünmezlik, Freud'un 'analitik boş ekran' idealine klasik analizden çok daha yakın olan bir terapötik ortam sağlar. Kanepede hastanın arkasında oturmak, analistin bireyselliğine çok sayıda ipucu için hala yer bırakır. Uzaklık ve karşılıklı anonimlik olsun ya da olmasın, aktarım seviyesinin ne kadar araştırıldığına ya da artırılmasının gerekip gerekmediği görülmektedir. 2016 yılında randomize kontrollü bir çalışmada, anksiyete ve depresyona sahip bireyler için çevrimiçi destek grubunun yönüne yönelik anlamlı yazı yazılmıştır. Gruplar arasında fark yoktur. Her iki grup da zaman içinde ılımlı bir iyileşme gösterdi, ancak müdahale edilmeksizin söz konusu zaman periyodu boyunca görmeyi bekleyebilecek bir büyüklükte olduğu görülmüştür.

Günlük tutma terapisi; yazım yoluyla en eski ve en yaygın olarak uygulanan kendi kendine yardım biçimi, yazarın en anlamlı düşüncelerini ve hislerini kaydettiği bir günlük veya günlük randevulardan farklı olarak kişisel bir günlük ya da günlük tutmadır. Bireysel fayda, yazı eyleminin, herkesin eğilimli olduğu sürekli tekrar eden sıkıntılı düşüncelerin işkencesi

³⁷ Nathan FIELD "Kendini ifade etme ve kendini ifade etmede terapötik eylem" Anormal psikoloji dergisi İngiltere/1986.

üzerinde güçlü bir fren oluşturmaktadır. Kathleen Adams'ın dergi yazmasıyla yazar, 'tam olarak kendi aklını okuduğunu' ve böylece deneyimleri daha net algılayabildiğini ve böylece bir gerilim rahatladığını kaydetmiştir.

Engellilerin gelişimde büyük katkı sağlayan terapilerden biri ise 'Ebru sanatı'dır. Ebru sanatı; Orta Asya dillerinden Çağatayca'da 'hare gibi, damarlı' anlamına gelen 'Ebre' kelimesi, Ebru sanatının bilinen ilk adıdır. İpek Yolu ile İran'a gelen sanat, burada 'Abru' (Su Yüzlü) veya 'Ebri' (bulutumsu, bulut gibi) olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra Türklerle birlikte Anadolu'ya gelen bu sanatın adı 'Ebru' olarak dilimize yerleşmiştir.³⁸

Günümüzde Avrupa'da 'Marbling' diye bilinen ebru sanatı 17.yüzyılda Avrupa'ya 'Türk Kâğıdı' adıyla gitmiştir. Ebru Türkiye'de cilt sanatının yanı sıra, hat sanatında zemin ve pervaz olarak kullanılmıştır. Suyu serpiyen boyalarla oluşturulan desenin kâğıda aktarılmasına dayanan ebru, en önemli kâğıt süsleme sanatlarından biri olmuştur. Ebru Sanatı; su ile yapılan bir sanat olması sebebiyle direk su ile temas içindedir. Su ise içinde gizli mesajlar ve kristaller barındırır. Hareket eden su pozitif iyonlar yaydığından insanlar üzerinde çok olumlu tesirler yapar. Japon bilim adamı Prof. Dr. Masaru Emoto Su Kristalleri Kitabı'nda "Su cansız bir madde değil, canlı ve duyguları algılayan kristallerden oluşmaktadır. Su çevresinde pozitif ve negatif bilgileri alır ve ona göre tepki verir" demektedir.

Ebru sanatı göze hoş gelen zarif bir görüntü olmasının yanı sıra, insan ruhundaki güzellikleri ortaya çıkaran terapi ve meditasyon özelliği de vardır.9. yy.dan beri varlığı bilinen Darüşşifalarda müziğin, dramının, dansın eşliğinde birçok sanat gibi ebruda

³⁸ H. BARUTÇUGİL "Suyun Renklerle Dansı" İSKİ Yay. İstanbul/2000.

kullanılmıştır. Bugün modern psikolojinin kabul ettiği arınma bu sanat sayesinde mümkün olmaktadır. Ebru; şafak vakti ve gün batımında gökyüzünün kırmızı, sarı, lacivert ve mavi renklerin çeşitli tonları ile bulutlardan oluşmuş sanat gibidir. Sanatkârlar her an değişen bu semavi güzellikleri yeryüzünde ebru teknesinde yansıtarak ruh dinginliği ile icra ederler. Ebru sanatı ile uğraşanlarda olumluluk, stres kontrolü, yaratıcılık, disiplin, özgüven, hilm (huylardan gelen yumuşaklık) ve motivasyon gibi kişisel özelliklerin geliştiğini yakından görülmektedir.

Ebru icra eden kişide oto kontrol sistemi kendiliğinden gelişir. Pragmatizm'den insanı uzaklaştırır, duygu ve düşüncelerini iyileştirerek renk ve desen bütünlüğü içinde vücut bulmasını sağlar. Ebru yapan kişi aceleci bir o kadarda tekdüze dayatmacı hayat düzeninin dışına çıkarak tevekkülü, tahammülü öğrenir. Bu sanatın statik olmayışı bünyesinde barındırdığı hareket ve ahenk biraz daha özene ve ilgiye ihtiyacı olan zihinleri kırık dökük duygu dünyalarını her türlü endişe ve rahatsızlıktan uzaklaştırır, ruh ve beden bütünlüğe kavuşur. Ebru sanatı ile terapi, engellilerin eğitiminde, rehabilitasyonunda kullanılmakta ve olumlu sonuçlar alınmaktadır. Engelli bireylerimize Ebru sanatının öğretilmesi dışında yine tüm sanat branşlarının engelli bireye sağladığı tüm faydaları içinde barındıran Takı Tasarım dersi, Cam Boyama-Makrome dersi ve Ahşap Boyama dersleri de büyük bir titizlikle ve özveriyle uygulanmaktadır.

1.3.EĞİTSEL VE TERAPİ (SAĞALTIM) AMAÇLI OLARAK ENGELLİ BİREYLERDE TİYATRONUN KULLANILMASI

Engelli bireylerde sağaltım amaçlı Tiyatro ve Drama terapisinin kullanılması, dünyanın her yerinde ki engelli bireyler için kişisel gelişmeyi kolaylaştırmak ve zihinsel sağlığı teşvik etmek için tiyatro tekniklerinin kullanılmasıdır. Drama-Tiyatro terapisi hastaneler, okullar, akıl sağlığı merkezleri, hapishaneler ve işletmelerde dahil olmak üzere çok çeşitli ortamlarda kullanılmaktadır. Drama terapisi ‘ifade edici terapi’ olarak yada ‘yaratıcı sanat terapileri’ olarak bilinmektedir.

Tiyatro-Drama terapisi doğaçlama, rol oynama, pandomim, müzik ve hareketin kullanımıdır. Hikâyeler, maskeler ve ritüeller, kukla tiyatrosu, tiyatro oyunu, senaryo yazımı, beden perküsyonu, interaktif tiyatro ve birçok tiyatro aracı kullanılarak engelli bireylerde öz bilinci artırır, rahatlatır, sorumlulukları ve fonksiyonları fiziksel, duyuşsal ve zihinsel çeşitli düzeylerde kolaylaştırıp iyileştirmektedir.

Dramatik sürecin ve tiyatronun terapotik bir müdahale olarak modern kullanımı ‘Dr. Jacob L. Moreno’nun Psiko-dramanın kurucusu ve grup psiko-terapistinin öncülerindendir. 1974 yılında ilk kez psikiyatrik hastalara uygulanmaya başlamıştır. Rol yapma, tiyatro oyunları, grup oyunları, pandomim, kukla ve doğaçlama teknikleri olmak üzere tiyatronun çeşitliliği ile birçok tiyatral müdahaleler ile geniş kitlelere kadar yayılmıştır. Problemleri çözmek, katharsis elde etmek, kendiyle ilgili gerçeklerin farkına varmak, sağlıklı kişisel davranış kalıplarını ve kişisel arası etkileşimi keşfetmek ve onları aşmaktır.

1900 yılında Moreno, Viyana’da ‘Spontanlık Tiyatrosu’da psiko-dramayı terapi formunda geliştirmeye başlamıştır. Doğaçlama alışmaları, dramatizasyonlar, rol oyunları ve diğerk terapötik çalışmalar kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Moreno, psiko-drama’yı psikanalizin ötesinde ki bir sonra ki mantıklı bir adım olarak görmektedir. Konuşmak yerine harekete geçmek, yaşamımızdaki önemli insanların rolünü daha iyi anlamak, onları terapötik tiyatronun güvenliğiyle hayali bir şekilde yüzleştirmek ve daha da yaratıcı olmak için bir fırsat yaratmak. Anı ve anlık insan varlıklarını keşfetmek gerekliliğine inanmaktadır.³⁹

Drama terapisinin kuramsal temeli; tiyatro, psikoloji, psikoterapi, antropoloji, oyun, etkileşimli ve yaratıcı süreçler arasında yer alır. Phil Jones, ‘Terapi Drama: Teori, uygulama ve araştırma’ adlı kitabında dramın kasıtlı olarak kullanılmasının üç kat olarak kullanıldığını anlatıyor. İlk olarak uzun bir drama tarihi, şifa ritüelleri ve çeşitli toplumların dramalarında eski köklere sahip bir iyileştirici güç olarak kullanılması. Drama ile toplumun psikolojik iyileşmesi arasındaki bağlantı, bireyden olmasa da, ilk olarak 'katarsis' teriminin kaynağı olan Aristo tarafından resmen kabul edilmesidir. İkinci olarak 20. Yüzyılın başlarında Moreno’nun ‘hastane tiyatrosu’, Evreinov ve Jine’nin çalışmaları, yüzyılın sonunda tiyatro terapisinin ortaya çıkışı için bir temel oluşturan terapi ile tiyatro arasındaki ilişkiye yönelik yeni bir tutum sergilemiştir. Üçüncü olarak ise, tiyatroya geleneksel yaklaşımlarından, doğaçlama tiyatro, grup dinamikleri, rol oynama ve psikolojinin 1960’larda gelişi ve popülerleşmesinden etkilenen tiyatro terapisi 1970’ler de yaratıcı tiyatro terapisi olarak ortaya çıkmıştır. Bugün dünya çapında tiyatro terapisi uygulanmaktadır.

³⁹ Dr. Johnson Emunah “Tiyatro Terapisinde Güncel Yaklaşımlar” ABD/2009.

İngiltere, almay, Hollanda, Kanada, İsrail ve ABD’de akademik eğitim programları bulunmaktadır.

Phil Jones, drama terapisinin temelinde dokuz temel süreç olduğunu yazmıştır. Bunlar yansıtıcı özdeşim ve dramatik uzaklaşma içerir. Yansıtıcı özdeşim, bir kişinin diğerinin kendisinin erişemediği duygularını hissettiği süreçtir. Dramatik uzaklaşma, eğretilme yoluyla duygusal ve psikolojik problemlere daha kolay erişilebilmesini ifade eder. Drama terapisi alanı, teknikler ve prosedürler açısından biraz aralıklı olabilir. Bununla birlikte, bazı genel ortaklıklar vardır. Drama terapisinin merkezinde rol ve hikâye unsurları vardır. Drama terapisine katılanlar bir hikâyeyi anlatmak ya da bir rol yapmak için rolleri izlerler, böylece karakterin ve kendilerinin yeni bir perspektifini benimserler. Başka bir anahtar eleman mekândır veya oyuncunun yer aldığı yerdir. Drama terapisinin diğer bileşenleri ritüel, çatışma, direnç, kendiliğindenlik, mesafe ve katharsis’i içerir.⁴⁰

Tiyatro-Drama terapisi, bir kişinin duygu ve davranışlarına ışık tutmaya çalışır ve onlara mücadele ettikleri engelleri yönetme ve üstesinden gelmenin yollarını öğretmeye yardımcı olur. Umut, belirli roller üstlenerek bireyin kişisel içgörü kazanıp engellerden kurtulabilmesidir. Bu süreç çok faydalı ve ödüllendirici olsa da, çok zor olabilir. İlerlemeler ve gelişmeler yavaş olabilir ve katılımcılar sürece karşı dirençli olabilirler. Drama terapisi bireysel olarak yapılabilir olsa da, genellikle gruplar veya topluluk ayarlarında yapılır. Gruplar bir seferde yüzlerce kişiyi içerebilir, ancak daha çok kurumsal ortamlarda altı ila on kişiden oluşur. Bir iyileştirme yöntemi olarak drama terapisi genellikle özeldir ve seyircileri içermemektedir. Bu kuralın istisnası, uygulanan

⁴⁰ Phil JONES “Yaşayan Tiyatro: Terapi olarak Drama” ABD/2002.

drama tekniklerini drama terapisine harmanlayan terapötik tiyatrodur. Terapötik tiyatro, bir grup insanın seçilmiş bir kitleye gösterdiği performansı, onu biraz kamusallaştırmaktadır.

Tiyatro, başka insanlarla çalışmak, hazırlanmak, kendini gerçekleştirmek, fikir alışverişinde bulunmak, meydan okumaya yanıt vermek, risk almak, provalara ve halka açık gösterilere katılmak ve karar vermek için fırsat sağlayan bir yapıya sahiptir. Tiyatro çalışmalarının, kişisel ve sosyal açıdan etkileri olduğu bulunmuştur. Engelli katılımcılar tarafından en sık bildirilen etkiler kendine güvende, arkadaş edinme becerisinde, benlik algısında, başkasına yardımcı olma isteğinde, iletişim becerilerinde, konsantrasyon ve hayal gücünde artıştır. Ek olarak başkalarını anlama ve başkalarıyla beraber çalışabilme becerisinde gelişme, kendini daha iyi ifade edebilme, olumsuz ve uygunsuz davranışlardan kaçınma, başkalarının fikirlerine saygı duyma, zor deneyimlerle başa çıkmaya yönelik becerilerde gelişme olduğunu da belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında, engelli bireylerde tiyatronun kullanımı ile iletişim ve etkileşim becerilerinde problem yaşamakta olan engelli bireylerin iletişim ve etkileşim becerilerinin geliştirilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.⁴¹

Engelli bireylerin klinik ortam dışında kendine güvenli ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerinin desteklenmesi için sanat aktivitelerine katılımlarının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca sahnelenmek üzere, profesyonel bir çalışma ile hazırlanan, kişilerin adeta bir üretici aktivite gibi algıladığı tiyatro aktivitelerinin, kişilerin yaşamlarını bağımsız olarak sürdürebilmek için ihtiyaç duyacakları sosyal ve kişisel becerileri önemli ölçüde geliştirebileceğinden bahsedilmektedir. Bu yönüyle, profesyonel

⁴¹ J. HUGHES-K. WILSON “Playing a part:the impact of youth theatre on young people’s personal and social development İngiltere/2004.

bir çalışmayla, klinik ortam dışında yrtlen tiyatro eğitimi, engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini destekler niteliktedir.

Engelli bireylerde tiyatronun kullanılması ile beraber, temas, bakışlar, yönelmeler, postür, telaffuz, kendini savunma, etkileşimi başlatma, etkileşimi sürdürme, duygulanımını ifade etme, sesini ayarlama, kendini ifade etme, odaklanma ve saygı duyma becerilerinde anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Engelli gençler kendilerini toplumdan soyutlayıp pasif serbest zaman aktivitelerine yönelmişlerdir. Hâlbuki aktif serbest zaman aktivitelerine katılımının arkadaşlık ilişkilerini, iletişim becerilerini, bağımsızlığı ve toplumsallık bilincini geliştirdiği belirtilmiştir. Bu yüzden engellilerin ocuk yaşta özellikle ev dışında, diğer insanlarla etkileşim içinde olunan, becerileri geliştiren sosyal yönü olan ve yetenek gerektiren aktivitelere katılım düzeylerinin arttırılması gerekmektedir.

Tiyatro, sanat terapilerine katılım gösteren engelli bireylerin ve sağlıklı kişilerin kendini ifade etmede, iletişim becerilerinde, başkalarının fikirlerine saygı duymada ve grup üyeleriyle iş birliği yapabilme becerilerinde katılım göstermeyenlere göre pozitif yönde anlamlı farkları olduğu saptanmaktadır. Tiyatro aktivitesine katılımdaki pozitif kazanımlar engelli bireyler üzerinde gösterilmektedir. Engellilerde temas, bakışlar, yönelmeler, postür, telaffuz, kendini savunma, etkileşimi başlatma, etkileşimi sürdürme, duygulanımını ifade etme, sesini ayarlama, kendini ifade etme, odaklanma ve saygı duyma becerilerinin tiyatro ile gelişmesi, sanatın her birey üzerindeki olumlu etkisini savunmaktadır.

Engelli bireylerde tiyatronun kullanılmasıyla birlikte, fiziksellik temas, diğerleriyle fiziksel temas kurar. Bakış, diğerleriyle iletişim ve etkileşim kurmak için bakışlarını kullanır. Jestler, sözlü mesajı

nitelendirmek, vurgulamak veya tamamlamak için sözlü olmayan iletişimin kullanımı, yanlış kullanımı veya yokluğunu ifade eder. Bir şeyi belirtmek, örnek göstermek veya vurgulamak için vücut hareketlerini kullanır. Manevralar, vücutlarını diğer kişilerin vücutlarıyla ilişkili olarak hareket ettirir. Yönelmeler, vücutlarını diğer kişilerin vücutlarıyla ya da occupational form ile ilişkili olarak yönlendirir. Postür, fiziksel pozisyonunu tayin etmektedir.

Bilgi alışverişi telaffuz, temiz ve anlaşılır bir konuşma kullanır. Kendini savunma, kendi arzularını, kabul etmediği şeyleri ve isteklerini direkt olarak ifade eder. Soru sorma, gerçeklere dayalı ve kişisel bilgiler talep eder, etkileşimi başlatır. Doğru ifade etmek, kendi duygulanımını ve davranışlarını sergiler. Modüle etmek, konuşma sırasında ses tonunu ayarlar. Paylaşmak, gerçeklere dayalı ve kişisel bilgiler verir. Kendini ifade etmek, kelimeler, ifadeler ve cümleler kullanarak kendini anlaşılır kılar. Sürdürmek, uygun bir süre boyunca konuşmayı sürdürür. İlişkiler işbirliği yapma, ortak bir son hedefe ulaşmak amacıyla eylemlerini diğer kişilerle koordine eder. Uyumlu olma, örtülü ve açık sosyal normlara uyar. Odaklanma, konuşmayı ve davranışı süregelen sosyal eyleme yönlendirir. İlişkilendirme, diğerleriyle bir yakınlık sağlamaya yönelik davranış tarzı benimser. Saygı duyma, diğer kişilerin istek ve tepkilerine uyum sağlamaktadır.⁴²

Engelli bireylerde drama etkinlikleri, tiyatro uygulamalarının potansiyel olarak karmaşık psikolojik ve duygusal değişimlere cevap vermektedir. Drama terapistlerin ve psiko dramalistlerin çalışmalarını incelediğimizde 'Psiko Drama'nın literatürde olan açıklaması şu şekildedir;

⁴² C. SANDAHL "Disability and the Performing Arts" PMLA America/2005.

‘Psiko drama’, ‘drama terapisi’ ve bunların birleşiminden doğan ‘performans tiyatrosu’dur. Psiko dramada açık bir terapotik niyet vardır. Bu çizginin sağ tarafında ise tiyatro; eğlence, zihin sakızı, polemik, propaganda, egemen öykülerin sözcüsü ve alternatif karşı öykü olarak çok çeşitli şekillerde var olabilmektedir. Aradaki bölgede, özellikle de çizginin sol tarafındaki bölgede yani performans tiyatrosu, değiştirmeye yönelik açık veya örtülü amaçlanmış olan geniş bir aralıktaki drama etkinlikleri yer almaktadır. Bu değişikliklerin çoğu terapotik olarak görülebilir. Bu bölgelerden biri de Uygulamalı Drama/Tiyatro alanıdır.

Uygulamalı Drama; drama etkinliğinin belirli bir toplumsal durumda genellikle önceden tasarlanmış bir değişikliği elde etmek için kullanımı. Bu nedenle Uygulamalı Drama zihinde belirli bir amacı geliştirilir, yerine getirmesi gereken bir görevi vardır. ‘Uygulamalı Tiyatro’ yerine ‘Uygulamalı Drama’ terimi kullanmak daha doğru olacaktır. Çünkü vaka incelemesi engellilerde terapi olarak tiyatronun kullanımında, tiyatro öğelerini kullanmasına rağmen, diğer çalışmaların büyük kısmı performans temelli değildir. Bu nedenle daha kapsamlı bir terim olan ‘drama’ terimini kullanmak, daha doğrudur. Performans temelli bunun başka bir sanat türündeki benzeri, o sanat formunun birçok alt bölümlerinin terimleri yerine daha kapsamlı olan ‘dans’ terimini kullanılmaktadır.

Uygulamalı Drama, drama ve tiyatroda yetenekli olan ve psikoloji, pedagoji ve sosyoloji gibi alanlarda ilgili bilgi, beceri ve bilince sahip olan uygulayıcılar gerektirmektedir. Çalışma süreci şu şekilde açıklanabilir: Drama müdahalesinin gerçekleşeceği bağlamın araştırılması ve bu bağlamda yer alan insanları anlama.

Amaçların tanımlanması ve katılımcı değişimi için en ideal koşulları sağlamak üzere yapılandırılmış bir drama deneyiminin oluşturulması. Bu deneyimin sunulması ve müdahalenin etkililiği konusunda karar vermek için sonuçların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Uygulamalı Drama, terapötik etki konusunda azami potansiyele sahiptir. Çünkü her bireye özel koşul kümesi için özel olarak hazırlanmıştır ve yönetici ile katılımcılar, yönetmen ve oyuncular, çocuklar ve öğretmenler arasında bir işbirliği oluşturur. Anlatı kuramını sunmaktadır. Dünyamıza ve onun içinde nerede bulunduğumuza ilişkin hissine yalnızca öykü aracılığıyla erişilebilmekteyiz. An içinde yaşıyoruz ve olup biten veya gelecekte olacak olan şeyler yalnızca öykü aracılığıyla anlatılabilmektedir. Etrafımız öykülerle çevrili. Eğitimin büyük bir kısmında en belirgin olarak edebiyat ve drama da fakat aynı zamanda da, örneğin, tarih, tanım olarak gelmiş geçmiş olanla ilgilenmektedir. Coğrafyada, günümüz modern toplumunda bile asla gidemeyeceğimiz yerler ve kültürler hakkında bizi bilgilendirmektedir. Öğretim vasıtası olarak öykü kullanılmaktadır. Öyküsüz kalmak, bizi bir geçmiş veya gelecekte, düşünme veya tahmin etme yeteneğinden mahrum bırakır. Öykünün uzaklaştırıcı etkisi, bizi onla oluşma içinde tasarlarken bize olaylara dair bir bakış açısı kazandırır. Bir Alzheimer hastasının durumu, bize öykülere ulaşamamanın sınırlamalarına ilişkin bir örnek sunar.⁴³

Etkili bir drama, tasvir ettiği koşullar bakımından her zaman özgüldür. Engellilerin, sağlıklı insanların, durumlarına ilişkin detaylar üzerinde gelişir ve bu, katılımcıların kendilerini insanlarla

⁴³ John Somers “Drama and Theatre in Education:contemporary research (Eğitimde Drama ve Tiyatro:Güncel Araştırmalar)” Yaratıcı Drama Dergisi cilt.1 sayı.5 Kanada/1996.

ve sorunlarıyla özdeşleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Yalnızca genellemelere maruz bir konuyla kişinin kendisini gerektiği gibi ilişkilendirmesi zordur. Örneğin, ‘Açlık konusundaki fikirleriniz veya hisleriniz nedir?’ diye bir soru sorulduğunda cevabımız şöyle olabilir: ‘Duruma bağlı. İlgili kişiler çok mu açlık çekiyor; herhangi bir destek görmüyorlar ve ölme tehlikesiyle mi karşı karşıyalar? Örneğin dünyanın sosyal hizmetler bulunmayan münferit bir bölgesinde mahsul kıtlığı nedeniyle böyle bir durum mu yaşıyorlar, yoksa yalnızca unutkanlıktan dolayı öğle yemeğini mi yemediler ve o akşam yemeklerini büyük bir iştahla mı yiyecekler?’ Drama insana ve bağlama ilişkin aynı olan oluşturmamıza, genellemelerden kaçınmamıza imkân tanır ve bu, insanlarla ilişki kurma yeteneğinin altında yatan sırdır.⁴⁴

Uygulamalı Drama çalışmasının en önemli rollerinden biri de insanların deneyimlerine ilişkin bir duygu olan doğrulama hissi yaratmaktır. İyi oluş halinde sorunları olan birçok insan, içinde bulunduğu durumdan utanır ve yaşadığı sorunları anlamayacaklarını düşündüğü kişilerle paylaşmak istemez. İzleyenlerin hayatlarına ilişkin bir durumu yakalayabilmiş bir drama grubunun ortaya koyduğu bir öyküye şahit olmanın oldukça olumlu bir yönü olabilir. Bunun etkili olması için, izleyicinin öykünün konusunun ve içinde bulunan karakterlerin kendi deneyimlerine ilişkin gerçeklikleri yansıttığını hissetmesi gerekmektedir.

Engelli bireylerde tiyatronun bir terapi (sağaltım) amaçlı olarak kullanılmasında ki bir başka yöntem ise ‘İnteraktif Tiyatro’nun kullanılmasıdır. Avrupa tiyatrolarının büyük kısmı hala ışıklandırılmış bir sahnenin olduğu karanlık bir salonda oyunlarını

⁴⁴ Sue JENNINGS “Dramatherapy and Social Theatre (Dramaterapi ve Sosyal Tiyatro)” Londra/2008.

oynamaktadır. Bu durum, oyuncular ve izleyiciler arasında katı bir sınırlama olduğunu ve izleyicilerin konuşmamasını veya sahnedeki oyunla açık bir şekilde etkileşime girmemesinin beklendiğini akla getirmektedir. İnteraktif Tiyatronun doğası, izleyicilerin öyküyle ve karakterlerle ilişki kurmasını beklemesi ve desteklemesi açısından farklıdır. Bu yüzden izleyici ile oyun alanı arasındaki ayırım kasten belirsiz bir hale getirilmiştir ve ışık veya fiziksel engellerle sınırlanmamıştır. İzleyici gösteriyi izlemeye genellikle öykü ve bazı karakterlere ilişkin ön bilgi ve hayatlarında neler olup bittiğine ilişkin birtakım varsayımlara sahip olarak gelecektir. Bu teknik, kişisel ve resmi materyallerin ve izleyicilerin öyküye genellikle iki soruyla oluşturulan varsayımlar aracılığıyla yönlendirilmesine yardımcı olan yazılı belgelerin kullanımını gerektirir. Bu iki soru: ‘Öyküdeki insanlar kimdir?’ ve ‘Başlarına ne geliyor?’dur. Bu kaynağa ‘birleşik uyaran’ adı verilmektedir.

Gerçeğe uygun olması gerekmektedir. Hedef izleyici kitle oyunun gerçeğe uygun olmadığı yargısına varması durumunda oyun başarısız olacaktır. Kanadalı yazar-yönetmen John Somers’ın yazdığı ‘The Living at Hurford’ (Hurford’da Yaşam) adındaki İnteraktif Tiyatro oyununu yönetmiştir. 2002 yılında ayak ve ağız hastalığının patlak vermesinin ardından küçük aile çiftliklerinin piyasada kalma mücadelesini ele almıştır. Oyun devlet tiyatrosu sanatçıları tarafından oynanmış ve bu hastalığın yaşandığı bir çiftliğin ahırında sahnelenmiştir. Oyun sona erdikten sonra yönetmenin yanıma gelen bir çiftçi yönetmenin omzuna dokunarak şöyle demiştir: ‘Çiftçilikle ilgili ne bildiğini bilmiyorum oğlum,

ama yazdıkların gerçek'.Bu gece sahneye koyduğunuz benim hayatımdı,' demiştir.⁴⁵

Hedef kitle öykünün yaşanmış gerçekliği yakaladığını düşünmediği sürece, engelli bireyin veya sağlıklı bir insanın değişimi doğurma ve doğrulamayı gerçekleştirme gücü zayıflayacaktır.

'Uygulamalı Drama ve Tiyatro'yla buluşan engelli bireyin tutum ve davranışlarını değiştirmenin en etkili yolu olduğunu görülmektedir. Örneğin, James Catterall'ın yayınlanmış bir araştırmasının meta-analizi şu sonuca varmıştır. Drama sosyal ilişkileri, karmaşık sorunları ve duyguları anlamaya yardımcı olur; düşünceyi yoğunlaştırmayı ve öykü anlamayı geliştirir. 1980'lerde, Birleşik Krallığın farklı yerlerinde bulunan 35 engelli okulda gerçekleştirilmiş bir araştırma da, engelli öğrencilerin planlanmış drama dersleri almanın bir sonucu olarak engelli olmaya karşı olumlu davranış değişikliği gösterdiğini ortaya koymuştur. Drama deneyiminin bunu yapabilme gücünün, insanlara ilişkin durumların ayrıntılarına dayanan gerçekçi kurgular sağlamasından geldiğine dayanmaktadır.

Drama'nın davranış değiştirme gücü, metinlerarasılık kavramında, öykülerin dinamik ilişkisinde yatmaktadır. Bu durumda metinlerarasılık, sahneye koyulan öykünün bireyin kişisel kimliğini oluşturan öyküyle iç içe girmesidir. David Novitzm hayatımızda gerçekleşen olayları sürekli olarak seçip düzenleme süreci aracılığıyla öz kimliğimizin bir öyküsünü yarattığımızı varsaymaktadır. Önemli olay ve öykülerin algılanan kimliğimizde değişiklikler yaratma gücü vardır. Bir drama deneyimi de bunu

⁴⁵ J.SOMMERS "Drama ve İyi Oluş: Anlatı Kuramı ve Ruh Sağlığı Bilincini Artırmada İnteraktif Tiyatronun kullanımı" Tiyatro Dergisi Makale Kanada/2008.

yapabilir fakat bu yalnızca ‘kim olduğumuz’la güçlü bir bağlantı kurması durumunda gerçekleşir. Bunun atölye koşullarında gerçekleştirebileceğine ve engelli bireylerde ‘İnteraktif Tiyatro’nun iyileştirici yanı görülmektedir.

Engelli bireylerde İnteraktif Tiyatro’nun terapi olarak kullanılması için bireysel öznel olarak gerçekçi öyküler konuşulur ve bir ‘iskelet öykü oluşturulmaktadır. Gelişim süreci nasıl olursa olsun, engellilerin konuyu derinlemesine araştırması gerekmektedir. Genellikle prova gelişim sürecine, iki veya üç engellinin yaptığı öyküler bir araya getirilerek başlar ve engelli bireyler, kendi öyküsünü hem izler hem de oynamaktadır. Bu şekilde, engelliler öykülerini anlamakta ve sahiplenebilmektedir.

İlk basamağı genellikle, ‘birleşik uyaran’ adını verdiğimiz bir araç vasıtasıyla konulara ve öyküye yönlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu, birçok öğeyi içermesi bakımından birleşik ve öykü oluşturmayı teşvik etmesi bakımından bir uyaran’dır. Bu çalışmada en fazla 40 engelli birey ile sınırlandırarak elde edilebilecek gerçek bir samimiyet gerektirmektedir. Öykünün konusuna, karakterlere ve onları etkileyen sorunlara dâhil olmasına yönelik fırsatları ideal hale getirmektedir. Ayrıca tüm interaktif çalışmanın da kontrol edilebilir olmasını sağlar. Engelli bireyin kendi öyküsünü ve diğer öykülerde ki karakterlerle tanıştığı, sorunla kendini özdeşleştirdiği veya sorunu hissettiği, karakterlerin sonuca ulaşmadan önce sorunla boğuştuğunu gördüğü iyi kurulu bir oyunun aksine, İnteraktif Tiyatro genellikle oyunun sahnelenmesini kriz anında durdurur. O anda bir yönetici araya girer ve engelli bireyleri karakterlerin yaşadığı sorunları daha iyi anlamaya ve öyküye devam edebilecekleri üretken yollara ilişkin öneriler sunmaya davet eder.

Bu bulgular Exeter Üniversitesi Drama Bölümü 3. Sınıf öğrencileri tarafından 2003/4 akademik yılının ilk semestrinde, ‘Uygulamalı Drama’nın bir modülü olarak geliştirilmiştir. “On the Edge (Sınırdan)” isimli yapılan araştırma projesinde; hazırlık araştırması altı aylık bir süre boyunca devam eden ve kişisel olarak herhangi bir engelli bulunan veya ruh hastalığı deneyimi yaşamış olan kişilerden, ruh hastalığı uzmanlarından, bir sanat terapistinden, ruh hastalığı kuruluşlarının temsilcileri ve bakıcılardan oluşan ve kendini bu konuya adanmış bir danışma grubunun yönlendirmesinden yararlanılmıştır. Bu grup ayrıca tüm gelişim süreci konusunda önerilerde bulunmuş ve ilk performanslara katılarak geribildirim sunmuştur. Burada ‘Uygulamalı Drama’nın ‘görev’i üçtür: ruh sağlığı bilincini artırmak ve özellikle psikoza ilişkin bilgi ve anlayışı artırmak; ruh sağlığına ilişkin damgalama ve ayrımcılığı azaltmaya katkıda bulunmak; mevcut yardımlara ilişkin bilinci artırmak ve yardım aramaya yönelik davranışı geliştirmek.

Uygulanan bir başka terapi atölye örneğinde ise; birleşik uyaran on dört öğeden oluşmaktaydı. Uyaran bir ayakkabı kutusuna konmuştu. On altı yaş üstü engelli kişilerden, ‘Extream İnteractive Theatre’(Extream İnteraktif Tiyatro) gelmeden bir önceki hafta içinde kutunun içerik ve anlamını araştırmaları istendi. Engelliler bir hafta önceden kutuya düşündükleri ve kendi istedikleri öğeleri yazıları nesneleri bıraktılar. Bir hafta sonra interaktif tiyatro oyuncularından bu öykülerini izleyeceklerdi. Öğeler; Bir engelli öğrencinin A seviyesindeki dersleri ve çalışmalarındaki düşen ders notları karşısında hayal kırıldığını ifade eden bir mektup. On beş yaşlarındaki engelli bir kızın dans fotoğrafı. Yaşlıca bir kadının fotoğrafı. On beş yaşlarında ki bir erkek çocuğun bir erkek arkadaşıyla çekilmiş bir fotoğrafı. Engelli bir

öğrencinin spor branşında yerel bir müsabakada alınan bir kupa. Büyükannesinin bir öğrenciye yazdığı bir doğum günü kartı. Bir şişe ve pamuk. Darren Campbell adındaki bir İngiliz Olimpik koşucusunun engelli öğrenciye yazdığı ve antrenmanlarına devam etmesi konusunda ısrar ettiği bir mektup. Bir kızdan özel bir not. Bir öğrencinin, sınavından aldığı iyi sonucu kutlamak üzere anne ve babasından aldığı bir tebrik kartı.

Yukarıda özetlendiği şekilde olan birleşik uyarı, 'Exstream Interactive Theatre'(Extream İnteraktif Tiyatro) gelmeden önceki hafta içinde öğretmenlerine belirtmişlerdir. Öğretmen uyarıyı kullanmadan önce, kutunun gelecek hafta bir tiyatro tarafından sahneleyeceği kurgusal bir oyunun bir parçası olduğunu bildirmiştir. Katılımcılara bu kutunun bir erkek çocuğunun yatağının altında bulunduğu söylenmiştir. Her nesne bireysel katılımcılar tarafından sırayla çıkarılmış ve her birinin diğer materyallere göre önemi incelenmiştir. Buluş süreci 30 dakika sürecek şekilde ayarlanmıştır. Performans 50 dakika sürmüştür. Sonunda engelli bireyler Exstream İnteraktif Tiyatro oyuncularından kendilerine ait olan bir parçayı izlediler ve karakterlerin hayatlarına ilişkin eksik fakat ilgi çekici bir bakış açısı kazanmıştır.⁴⁶

Psikodramanın engelli bireylerin tiyatroyu sağaltım amaçlı kullanımında büyük rol oynamaktadır. Psikodramanın kurucusu Jacob L.Moreno'dur. Hedefi, insanlarda doğaçtanlığı (spontaneity) ve yaratıcılığı (creativity) geliştirmektir. Bunlar, belirgin duygusal sorunlar yaşayan ve geri çekilme eğiliminde olan insanlarda kaybolmuştur. Doğaçtanlık ve yaratıcılığın sağaltıcı iç kaynaklarına gereksinim olan bu tür durumlarda bu içsel güçlerin bu kadar

⁴⁶ J.SOMMERS "Drama ve İyi Oluş: Anlatı Kuramı ve Ruh Sağlığı Bilincini Artırmada İnteraktif Tiyatronun kullanımı" Tiyatro Dergisi Makale Kanada/2008.

baskıda oluşu acıdır. İşte burada, psikodrama bu kaynakların en iyi şekilde kullanılmasına yardımcı olmada, özgöl bir rol oynayabilir. Daha ötesi, doğaçtanlığı ve yaratıcılığını en üst düzeyde kullanan az insan vardır. Psikodramaya herhangi bir zamanda ve düzeyde yani, ister başrolde aktif olarak, ister yardımcı olarak ya da sadece izleyici olarak eşlik edenler, yaşamlarının herhangi bir döneminde bundan yararlanırlar.

Psikodrama bütünleyicilik açısından benzersiz bir sağaltım yöntemidir. Bütün sanat dallarını drama, müzik, görsel sanatlar, dans birleştirmede sınırsız potansiyeli vardır. Psikodrama çoğunlukla, sahnelemelerde sözel etkileşimler ağırlıklı olarak kullanılarak kısıtlanmış olmakla birlikte, onu yaratan Moreno tam olarak böyle amaçlamamıştı. Aksine, Moreno çok geniş bir bakış açısına sahipti ve psikodramatik süreci, genişletip açan deneyimlere çok açıktı. Dans terapisti olan Marian Chace ile olan ilişkisi ve ‘Psikomüzik’ olarak adlandırdığı eski deneyleri iyi bilinir. Moreno’ya göre kişilere sorunlarının psikolojik boyutlarını keşfetmesi konusunda yardım edilirken, bu sorunlar hakkında konuşmaktan çok, bu çelişkili durumları, canlandırarak ele alarak keşfetme ve çözmelerini sağlayan bir yöntemdir.

İnsanların konuşurken yaptığı küçük hareketlerden yola çıkarak, izleyiciler pür dikkat halinde izlerken, onların bu hareketlerle aslında konuşmacının ritmine uyumlanmak üzere hareketler yaptığını söylemiştir. Yani aslında sözel iletişimle aktarılanın ötesine geçip iletimsel bir dans oluşturan bir etkileşim söz konusudur. Bu bağlantı bir çeşit ritmik eğlence olup sanki objeler arasında titreşen ortak bir kalp atışı gibidir. Bundan böyle, etkili bir iletişim ritmik bir bağlantı ile ilişkili duruma gelir. Bu da psikodramaya dâhil edilen müzik öğesi sayesinde katılımcılar arasındaki etkileşimi kolaylaştırılmaktadır. Müzikal psikodramada,

müzik, sözel etkileşimi destekler ve yansıtır. Bu yolla, protagonist müzik dili ile desteklenir; aynı zamanda sözel alışverişle bu ritmik eğlence daha derinleştirilir. Konuşma ve müzik birlikteliği katılımcıların ritmik bağlantılarını en üst noktaya çıkarır ve olumlu bir etki yapar.

Doğaçlama müzik terapisinde önemli bir nokta da, müzik aletlerinin seçimidir. Moreno, orkestra aletleri çalan sanatçılarla çalışmaktaydı. Bu kişiler, aslında, müzikal açıdan naif kişilerle birlikte doğaçlama müzik yapmaya kendilerini kolaylıkla teslim etmezler. Bu anlamda, müzik terapistleri, herhangi bir insan için, gerek eğitilmiş, gerek eğitimsiz olsun doğaçlama müzik yapımına daha yatkınlaştırıcı olan davul, zil, gong ve benzeri müzik aletlerine güvenmişlerdir. Müzikal psikodramanın özü, psikodramatik, müzikal grup doğaçlamasıdır. Grubun rolü, belli bir anda, duyguları destekleyen bir şekilde doğaçlama müzik yapmaktır. Böyle müziksel olarak ifade edilen duygu durumları, psikodramaya katılanlara etkili bir şekilde ulaşmaktadır. İnsan duygularının yelpazesi çok geniş olmakla birlikte bu duyguların müziksel ifadesi bazı geniş kapsamlı ve temsili kategorilere bölünebilir. Bu gibi duygusal kategoriler; üzüntü, endişe, sevinç, korku, barış, özlem, nostalji, hüzn, vb. dir.⁴⁷

Psikodrama terapisine katılanlar tarafından paylaşılan yaşantılar çoğunlukla canlı ve dramatiktir. Eyleme dökülmeyi gerektirdikleri için de, çok iyi psikodramatik ısınma oyunları olurlar. Ben, imgelemiden psikodramaya geçiş sürecinde, hangi üyenin imgeleminin psikodramatik araştırmaya en yatkın olduğunu belirlemeye çalışırım. Bu süreç aynı zamanda, o kişinin protagonist olmayı isteyip istemediğini, bu imgelemenin canlandırılmasının

⁴⁷ Joseph J. MORENO “Müzik Terapisi ve Psiko Drama” Ankara/2001.

tüm grup için anlamlı olup olmayacağını ve o kişinin bu konuda çalışmasının gereksinimlerine uyup uymadığını belirlemeyi de kapsar. Bu belirlenmeyle birlikte, potansiyel bir protagonisti seçtikten sonra, ona gözlerini kapatıp, imgelemedeki kritik bir noktaya dönmesini söyler. O bunu yaparken terapist imgeleme yaşantısı boyunca dinletmiş olduğu müziği aynı şekilde dinletir.

Müzik, ilk yaşantıda katalizör etki yarattığı için imgelemeyle doğrudan ilişkilidir ve bu nedenle de artık, imgelemeyi yeniden yaşantılaşma da şartlı uyaran olmuştur. Kişiye, gözleri kapalıyken, gözünün önündeki imgeyi ve bu yaşantıdaki can alıcı noktayı olabildiğince ayrıntılı tanımlaması istenir. İmgelemedeki insanlar tanımlandıkça, grup üyelerine sessizce, protagonist olan kişinin etrafında yardımcı egolar olarak yer almalarını söylenir. Yardımcı egoların imgede tanımlandığına benzer şekilde yerleştirilmeleri büyük önem taşır. Bu sahnede, protagonist şuna benzer tanımlamalar yapabilir: “Kocamla birlikteyim. Çayırda yanımda oturuyor, piknik yapıyoruz. Kızım bizden biraz uzak oturuyor ve ağlıyor. Görümcem yanıma doğru geliyor.” Bu tanımlamalar sürerken, müzik geri planda çalmaya devam etmektedir. Terapist işaret ederek, önce bir erkek üyeyi yerde protagoniste yakın oturmaya çağırır; sonra diğerleri için birer kişiyi tanımlandığı gibi yerleştirir.

Tüm yardımcılar geldiğinde müziği durdurur, protagoniste gözlerini açmasını söyler; o şimdi artık imgesinin içindedir; tam tanımladığı şekliyle. Eşi yanında, kızı ağlamakta, görümcesi yaklaşp şunları söylemektedir: “Merhaba! Bu pikniği dört gözle bekliyordum. Niye ağlıyor, neler oluyor?” Bu şekilde psikodrama başlar.

İmgelemeyle başlayıp eyleme dönüşen bir çalışmada, gerçek ve derin psikolojik anlamı olan, içerden üreyen bir materyelle çalışılmıştır. Sözel süreçlerle çalışmanın kısıtlılığının tersine, psiko dramatik canlandırma imgeyle aktif çalışma şansı verir ve imgeyi şimdiki zamana ve geleceğe götürme olanağı sağlar.

Yukarıda tanımlanan sahnede protagonist, ağlayan kızını yatıştırmak için bir şey yapamadığını, çünkü kocası ve görünmesinin eleştirel yaklaşımlarının onu adeta felç ettiğini belirtmiştir. Bu, psiko dramada geliştirilebilir. Sözel tanımlama ötesine geçip psiko dramatik canlandırma yapıldığında, protagonist imgelemede yapamadığı şeyleri fark edebilir. Kızını kocası ve görünmesinin haksız eleştirileri nedeniyle yatıştırabilecek gücünü kaybetmektedir. Müzik ve imgeleme yaşantıları ile psiko drama oluşturulabilir ve izleyen aşamalarda doğaçlama müzik tekniklerinin kullanımı ile kolaylaştırılabilir. Engelli bireylerde ise bu terapi yöntemi ile tedavi sürecini kolaylaştırabilmektedir.

Engelli bireylerde tiyatronun terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanılmasında tiyatronun bütün araçları kullanılmaktadır. Drama, yaratıcı drama, psiko drama, uygulamalı drama, uygulamalı tiyatro, dans, dans tiyatrosu, interaktif tiyatro, müzik, oyun yazma, oyun okuma, radyo tiyatrosu, hareket, beden ve engellilerin eğitim ve sağaltım amaçlı tiyatronun kullanımında geçerliliğini halen sürdürmekte olan 'pantomim sanatı'.

Tiyatronun terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanılmasında tiyatronun araçlarından olan pantomim sanatı, engellilerin terapisinde uzun yıllardır varlığını sürdürmüş ve günümüzde de devam etmektedir. Gösteri sanatları içerisinde kendine yer bulan pantomim, değişik isimlerle de anılabilmektedir. Bu isimlerin

başında ise, ‘pantomim’ ya da ‘mim’ sanatı gelmektedir. Bu sanat türü ise, kısaca mim olarak ifade edilmektedir.

Pantomim, pantomim ya da mim sanatı olarak da bilinen ve sanatçının kendini sözsüz olarak mimikleriyle, el kol hareketleriyle ve ifadeleriyle anlattığı bir sanat dalıdır. Mim sözcüğü ‘mimeisthai’ kelimesinden gelir ve anlamı temsil etmektir. ‘Pantomime’ sözcüğü ise Fransızcadan Türkçeye geçmiş ve taklit etmek anlamındaki sözcüktür.

Pantomim, eski Yunanistan’da milattan öncesine kadar uzanan bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu sanat ilk zamanlarda yalnızca iki ya da üç kişinin oynadığı müziksiz ve sözsüz olarak doğayı taklit etme eylemi şeklinde icra edilmekteydi. Kadın ya da erkek oyuncunun öncelikli hedefi izleyiciyi eğlendirmektir. Romalılar döneminde mim sanatı yerini ilkel, ciddi bir amaç gütmeyen ve tek hedefi eğlence olan farsa bıraktı. Bu gelişmeyle birlikte oyun süreleri uzadı ve sahne sayıları da artırıldı.

M.Ö I.Yüzyılda Liborius ve Syrius, mim sanatını bulunduğu noktadan çok daha ilerilere taşıyarak günümüzde tanımlandığı şekliyle pantomim noktasına getirdiler. Hristiyanlığın yayıldığı dönem, sanat ve bu sanatın sanatçısı insanlar için sancılı bir süreçti. Çünkü kiliseler için bu sanat, dini gelenekler ve inançlarla dalga geçen, gerçekleri yansıtmayan bir sanattı. Sanatçıların aforoz dahi edildiği bu dönem sonrasında pantomim unutulmaya başlandığı şanssız bir dönemden geçti.

16. yüzyılda, İtalya’daki Rönesans tiyatro etkinliklerini profesyonel bir şekilde halkın içinde sürdüren ‘Commedia Dell’Arte’ toplulukları tarafından İngiltere ve Fransa’da tanıtılmaya başladı. 18. yüzyılda İngiltere’de pantomim kapsamına çok hareketli komediler de alındı. Dönemin kemikleşmiş ve seyirciyi

kahkahaya boğan birtakım karakterleri modern pandomimle beraber gözden kayboldular. Fransız İhtilali'nden sonra pandomimin yükselmesinin ana sebeplerinden bir tanesi de bu sanatın sözsüz gösterime dayalı olması ve politik ifade tehlikesi barındırmamasıydı. 19. yüzyılda pandomim saray balesinin ve sirklerin unsuruydu. Sirklerdeki sahneler birçok karakterle beraber egzotik hayvanların da göz doldurduğu bir biçimde sahnelenmekteydi. 20. yüzyıldaki gelişmelerle beraber sanatçılar daha saf bir pandomim tanımı üzerine yoğunlaşmışlardır. Fakat pandomim kadar geniş bir sanatı daraltmak sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Çünkü pandomim yalnızca kendi tanımı çerçevesinde icra edilen bir sanat olmayıp akıcı bir şekilde dansa ve akrobasiye de dönüşebilme özelliğine sahiptir.

İletişimin en temel unsuru dili, gönüllü olarak kullanmadan kendini ifade etme sanatı olan pandomim, şüphesiz ki çok güçlü mimikler ve ifade yeteneği gerektirmektedir. Durmaksızın yaratma eylemini içinde bulunduran bu sanat, bedenini kimi zaman bir nesneye kimi zaman ise bir duyguya hayat vermesiyle ve temelleri tiyatrodan çok daha eskiye dayandığı için insanlığın sahnesel anlamda gelişiminin izlerini de üstünde taşımaktadır.

Pandomim sanatı, başka sanat dallarıyla birlikte de kullanılabilir. Bu sanat dallarının başında ise tiyatro ve de sinema gelmektedir. Son yıllarda ise, pandomim sanatı bale sanatıyla da beraber kullanılmaya başlanmıştır. Pandomim sanatı balenin en önemli bölümlerinden birisi olmayı başarmış durumdadır. Geçmiş itibarıyla oldukça eskiye dayanan pandomim, günümüz modern sanat dünyasının görsel sanatlar içerisinde en ilgi gören dalları arasında yer almaktadır.

Engelli bireylerle yapılan pandomim, drama çalışmaları doğaçlama, müzik, sözsüz sessiz oyun teknikleriyle iyileştirici yönü doğaçlamalarla daha da güçlenmektedir. Gözlem bu çalışmalarda önemli bir yere sahiptir. Algıları geliştirme, imgelemi zenginleştirme, karşılıklı etkileşim ve ritim üzerine yapılan çalışmalar kişinin kendini çok yönlü tanımasına yardımcı olur. Tüm bu çalışmalar oyuncunun, monotonluktan, sıradanlıktan kurtulup, aniden gelişen olaylar karşısında yaratıcı olmasını, özellikle zihnini, bedenini ve sesini tanımasını ve tüm kapasitesiyle kullanabilmesini sağlar.⁴⁸

Doğaçlama tiyatrosunun ilk örneklerine ise antik çağda Mimus ve Pantomimus'ta rastlanmaktadır. Mimus basit olayların taklidi, avcı, köle, aşçı, tayfa, çiftçi, balıkçı, çoban, asker, sokak kadını, dilenci, fırıncı, ayakkabıcı, dadı gibi halkın temsilcilerinin eleştirel, burlesk yansıtılmasıydı. Bu sanatçılar halktan gelip halk için oynuyorlardı. Mimuslar tamamen doğaçlamaydı ve kaba ama gerçekçi taklitlerle halkı eğlendiriyorlardı. Zaman içinde Mimusların yerini doğaçlama ile yazılan oyunlar almaya başlamıştır.

15. yüzyıl sonu, 16. yüzyıl başında İtalya’ da gelişen, İtalyan halk doğaçlama tiyatrosu olan Commedia dell’ Arte ile oyuncu odaklı tiyatroya tekrar dönüş yaşanmıştır. Bu tür, geleneksel Yunan ve Roma farslarından alınan unsurlarla geliştirilmiştir. Commedia dell’ Arte’ de bir taslak senaryoya/kanavaya dayanılarak, bütün oyuncular canlandırdıkları tiplerin özelliklerini yorumlamak için bir ön hazırlığa girer. Oyuncular belirli maskeler kullanarak, belirli tipleri canlandırırlar ve belli duruma, yere, zamana ve

⁴⁸ Dokuz Eylül Ün. Güzel Sanatlar Fak. Sahne sanatları bölümü Oyunculuk Ana sanat Dalı Dr. Öğretim Görevlisi Selda ERGÜN “Çağdaş Doğaçlama” Dokuz Eylül Yay. İzmir/1993.

izleyiciye göre olayı pandomim, akrobatik numaralar gibi ustalığa dayalı beceriler de kullanarak doğaçlamalarla oynarlar. Bu tür bir oynama biçimi üç yüz yıldır tiyatroyu etkilemektedir. Asya Tiyatrosu'nda ve Geleneksel Türk Tiyatrosu'nda doğaçlama yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır.

Doğaçlamalarla erişkinlere, yeniden oynayabilme, oyun oynamanın yaşamdaki birçok duygunun ifadesine olanak tanıdığını hissettirebilme, yaratabilme, yaratıcı olabilme becerisi kazandırma, toplumun öngördüğü, belirlenmiş, donuk bir yaşamı tekdüze sürdürmek yerine, yeni alternatiflerle yaşamını renklendirme, çeşitlendirme, zenginleştirme olasılığı sunma gibi zengin ve bir o kadar da iddia taşıyan hedefler üzerine gidilmektedir. Hayal gücünün çalıştırılması, doğaçlamalarda orada o anda üretilmesi yaşam zenginliği kazandırır.

Doğaçlama oyun ile değişik roller sınanabilir. Kişi dilediği tüm rolleri oynayabilir. Böylece kendini tanımada önemli bir adım atmış olur. Kendini tanıma, yaşamını istediği gibi yönlendirme ve kendi sorumluluğunu tek başına taşıma yeteneklerinin gelişmesi bireyin yaşamını daha anlamlı kılar. Kendini tanıyan kimse, dikkatini içinde bulunduğu duruma ve çevresindeki diğer insanlara kolayca, serbestçe ve ön yargılara kapılmadan verebilir, esneklik kazanır ve yaşam karşısında daha cesur olmaya yönelebilir.

Doğaçlamalarda bireysel gelişim yanında grup dinamiğini oluşturma ve güçlendirme gibi amaçlar da iç içe ilerler. Doğaçlamalar kendini tanıyan kişinin çevresindeki dünya ile kurduğu dolaysız, kendiliğinden ilişkileri güçlendirir. Gerçekleştirilen doğaçlamalarla, kişinin tamamen kendi dışında farklı sosyal konumlarla karşılaşmasına olanak sağlamak ve böylece kişinin kendine daha güvenli olmasını ve diğer insanlarla

ilişkilerinde deneyim kazanmasını sağlamak gibi amaçlar gözetilir. Bu çalışmalar gerek engelli bireylerde gerekse sağlıklı bireylerde tiyatrunun terapi amaçlı kullanımında olumlu etkiler sağlamaktadır.

Engellilerde tiyatrunun bir terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanımında beden ve hareketi araç olarak kullanabiliriz. Lakin öncelikle ikiye ayırmamız gerekmektedir; bedensel engelli ve zihinsel engelli. Bedenseli fiziksel (physical), zihinsel mental olarak ele almamız gerekmektedir. Engelli bireylerde eğitsel ve terapi amaçlı olarak başta tiyatrunun ama genel olarak sahne sanatlarıyla ilgili olan alanların nasıl kullanıldığını, araçlarının ne çeşit olduğunu ve amaçlarının ne olduğu düşünöldüğünde bunu iki temel parçaya ayırmayı doğru olacaktır. Nedeni; bu sahne sanatlarından kullandığı araçlar, tespit ettikleri amaçlar ve malzemenin ortaya konulması açısından ikiye bölmek gerekir. Aksi halde kullanım şekilleri ve amaçları ortaklık taşımayabiliyor. Konunun başlığı açısından daha doğru yönlendireceği için iki temelde incelemeyi uygun olacaktır. Bedensel engelli, sağaltmacı, iyileştirici ve sanatı üretebilir. Fakat zihinsel engelli sadece sağaltmacı ve iyileştiricidir. Sanatı üretmez, kullanmaktadır.

Bedensel engellileri kendi içlerinde gruplara ayırmamız gerekmektedir. Dil ve işitme engelliler; bedensel üretim olabilir ve tiyatrunun dans, dramatik tiyatro, drama teknikleri kullanılarak hem sanat üretimi hem de sağaltmacı olarak tiyatroyu kullanılabilir. Görme engelli bireylerde; tiyatroyu sağaltım yöntemi olarak kullanmaktadır. Radyo tiyatrosu ve okuma tiyatroları düzenlenebilmektedir. İsterse okuma tiyatrosu ile sanat üretebilir ve tiyatroyu sağaltım amaçlı kullanabilmektedir. Bedensel engelliler; fiziksel tiyatro(body art), dramatik tiyatro, dans'ı kullanıp sanat üretebilir ve tiyatroyu sağaltmacı yönüyle de kullanabilmektedir. Bunlar beden perküsyonu, yaratıcı drama, pandomim ve fiziksel

performanslara dayalı üretimlerdir. Zihinsel engellilerde bu oldukça zordur ama tiyatroyu terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanmaktadır.

İnsan bedeni sadece kaslardan ve kemiklerden oluşan canlı bir bütün olmanın çok ötesinde, duygusal varoluşların, toplumsal kalıpların ve sosyal statülerin gözle görülür olmasının bir aracıdır. Ancak bu üst bakışın kazanılması kolay olmamıştır. Herşeyden önce bedenin fiziksel işleyişi üzerine bir çeşit farkındalığın gelişmesi gerekmiştir. Bu da insanın, hayatın anlamı ve oluşumu üzerine kendine sorduğu sorularla gelişmiştir. İnsanoğlu bedensel işleyişin sırlarını, organların işlevini merak etmeye başlamış ve doğa kanunlarının formüle edilmesi, beden üzerinde daha doğru ve ayrıntılı çalışmalar yapılması sayesinde bu farkındalığı elde etmiştir.

İnsan bedeninin evrimi sonunda ulaştığı diklik, yer çekimine karşı kazanılan bir zaferdir. Ve tarih boyunca bedensel duruş, kişinin duygularını, sosyal statüsünü ve buna bağlı olarak alışkanlıklarını ortaya koyan bir gösterge olarak algılanmıştır. Böylece beden ayakta durarak, oturarak, diz çökerek ya da yatarak, fizyolojinin, psikolojinin inanç ve geleneklerin iç içe geçtiği toplumsal kalıpların ürettiği şekiller sayesinde farklı anlamlar üretmiştir. Bedenin dış görünüşe dayalı tarifi, uzunca bir süre, sahip olduğu uzunluk ve genişlik ölçüleriyle yapılmıştır. Dolayısıyla “yüce, heybetli, güçlü, ulu” etkisini yaratmaya çalışmak esas olmuştur. Bu da tanrısal bir etkiye ulaşma arzusundan kaynaklanmıştır. Bu nedenle bedenin dik duruşu ve buna bağlı olarak yürüme eylemi beden tarihi içinde çok önemli olmuştur.

16. Yüzyılla 17. Yüzyıl arasında beden kültürü yeniden şekillenmeye ve kaba kuvvet yerini hünere bırakmaya başlamıştır.

Bu da bedensel hareketlerin farklı biçimde şekillenip etki yaratmasına neden olmuştur. Hareket etmek, 16. Yüzyılda bilimin öne çıkardığı geometri kurallarına paralel gelişmiştir. Geometrik olarak tasarlanan büyük bütünlerin bir parçası olan beden hareketleri, daha önce hiç olmayan bir düzene uyum göstermeye başlamıştır. Klasik balede koreografiyle geometri hiç olmadığı kadar yakınlaşmıştır.

19.yüzyılda performansa dayalı yeni bir hareket evreni belirledi. Bu hareketlerin geometrikleşmiş, sonuçları hesaplanan, kesin kurallara bağlanmış bir etkinlik olarak tarif edilen sporun evreniydi. Böylece egzersizin şekli bir kez daha değişti ama en eski değerlerden ustalık, kuvvet ya da kaba kuvvet beden hareketinden beklenen nitelikler olma özelliklerini bir müddet daha sürdürdü. Zaman içinde gelişen tekniklere ve şiddetin kontrol edilmesinin hareketlere yansması önem kazandı. Bu da giderek bedensel duruş için yeni bir bakışa ve profilin değişmesine neden oldu. Egzersizin etkisi ilk kez bedende bir değişim yarattı, bedenin genel görünümü ince uzun bir görünüş kazandı. Yüzyılın ilk yarısında göbek kentsoylu seçkin tabakada saygınlığını korusa da göğüs uzun süre göbeğin sürdürdüğü egemenliğini sarstı, öne çıktı.

Kendi tarihini yazdığını bilmeden evrilen beden, tiyatronun 'olmazsa olmazı'dır. Başka bir deyişle, yaşamın gerçekliğinden yola çıkarak bir yanılsama yaratmaya çalışan tiyatro sanatının en önemli aracı oyuncusudur. Dolayısıyla tiyatronun her yeni şekillenışı oyuncunun da önceliklerini değiştirmiştir. 20. Yüzyılın öncü akımlarına kadar süren oyunculuk anlayışında ya sesin yüksekliği ve konuşmanın yarattığı etki ya da bedenin söylenen sözü destekleyecek hareket ve tavırları yansıttığı ifadeleme önemsenmiştir. Örneğin; Antik Yunan tiyatrosunda önemli olan güçlü ve temiz bir sese sahip olmaktır. Zira sahne üstünde

yapılacak hareketlerin kısıtlı olması, oyunların açık havada ve arena düzeninde oynanması ve oyuncuların maskelerin ardından konuşması bunu zorunlu kılıyordu.⁴⁹

1890'lı yıllarda oyuncuyu sahnelemenin temel ögesi olarak gören ve insan bedeninin ancak üç boyutlu bir tasarım içinde etkili olacağını savunan Adolphe Appia; her ne kadar müzik öğrencilerinin duyarlılığını arttırmak üzere geliştirilmiş olsa da tiyatro sanatına önemli katkı sağlayan bir çeşit dans jimnastiği olan ‘euritmi’ öğretisinin yaratıcısı Emile Jacques Dalcroze; tiyatroyu öncelikle görsel bir sanat, oyuncuyu da görsel anlatımın bir aracı, bir simgesi olarak tarif eden Gordon Craig, oyuncunun bedensel olarak algılanışına dair çağdaş yaklaşımlara kaynaklık etmeleri açısından nirengi taşlarıdır. Özellikle Craig, oyunculuk hünerinin karakterin ruh durumlarıyla özdeşleşmede olmadığını, hünerin hareketleri ve simgeleri kullanmakta olduğunu savunmuştu. Batı tiyatrosunun psikolojik oyunculuk yöntemini reddedip, simgeselliği tercih ederek ardından gelecek birçok sanatçıya ilham vermiştir.

Sanatın her bir dalının kendini var etmek için yaptığı alternatif arayışların en kuvvetli malzemesi yine insan bedeni olur. Üstelik beden ilk kez sanatın sadece malzemesi değil bizzat kendisidir. Beden, kimi zaman bir Body Art (Vücut Sanatı) gösterisinde, toplumun baskıladığı saldırganlığı açığa vurmanın bir göstergesi olarak teşhir edildi, kimi zaman Happening'in yaşamla sanat arasındaki çizginin özellikle bulanıklaştırılarak ve izleyiciyle arasındaki tüm sınırları kaldıran yeni anlayışın özgür anlatım yöntemi olarak kullanıldı. Bu alternatif arayışların içinde Performance Art (Gösteri Sanatı) belki de sanat etkinliklerini görsel

⁴⁹ Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Sahne sanatları oyunculuk ana sanat dalı DR. Öğretim Görevlisi Sibel ERDENK “Dünden Bugüne Tiyatro Anlayışında Değişen Beden Algısı” S.Demirel Ün. GSF. ART-E dergisi Özel sayı İzmir/2012.

iletişime dönüştürmeyi hedeflemesi, bunu yaparken tiyatro, dans, müzik ve tüm görsel sanatlardan faydalanması ve etkinlik alanını sınırlamaması nedeniyle çağdaş sanatın ilerleyişinde diğerlerinden daha etkili olmuştur. Elbette en temel malzemesi yine bedendi.

Bedenin hem fiziksel yetkinliğinin en üstte olduğu hem de anlatımın bir aracı olarak duygusal etki yarattığı sanat dalı şüphesiz dandır. Çağdaş tiyatronun yaratmaya çalıştığı özgün ve yenilikçi dilinde dansın çalışma yöntemleri de sıkça başvurulan bir kaynak oldu. Aynı şekilde tiyatronun dramatik yanı ve bunun bedensel karşılıklarını arama da dansın malzemesine dönüştü. Dans tiyatrosu, hareket tiyatrosu, fiziksel tiyatro ve diğerleri de bu ilişkiden temellendi. İnsan, bedenine bir takım şekiller vererek, anlamlar üretebildiğini tarihin uzak zamanlarından bu yana hep farkındaydı. Sanatın bir malzemesi olarak kullanılmaya başlandığında beden artık bir dile dönüşmüş oldu. Ancak sanatın kullandığı araçlar değiştikçe bedenin şekillenışı de değişti, çeşitlendi, karmaşıklaştı. Beden ve tiyatro hâlihazırda hem kendilerinin ve hem de yan yana gelerek sanatın/tiyatro sanatının bir aracı olarak bedenin tarihini yazmaya devam ediyorlar. Bizler de onları anlamaya çalışıyoruz.⁵⁰

Engelli bireylerde tiyatronun terapi(sağaltım) amaçlı kullanımında bu bilgiler doğrultusunda, engellileri ikiye ayırarak beden perküsyonunu, hareket, dansı ve ritm kullanılarak terapi amaçlı uygulanabilmektedir. Bu hususta ‘Fiziksel Tiyatro’yu incelemek gerekmektedir. Fiziksel tiyatro, özellikle fiziksel hareketle hikâye anlatımını kapsayan iyi bilinen bir tiyatro performans türüdür. Birçok performans tiyatrosu disiplininin sıklıkla ‘fiziksel tiyatro’ olarak tanımlanmasına rağmen, türün

⁵⁰ DR.Öğretim Görevlisi Sibel ERDENK “Dünden Bugüne Tiyatro Anlayışında Değişen Beden Algısı” S.Demirel Ün. GSF. ART-E dergisi Özel sayı İzmir/2012.

karakteristik özelliği, öykü anlatımını iletme için metinden ziyade, ya da onunla birleştirildiğinde, oyuncunun fiziksel hareketine bir güvenektir. Sanatçılar çeşitli vücut hareketleri aracılığıyla iletişim kurabilirler, duyguları tasvir etmek için beden kullanılması dâhildir.

Fiziksel tiyatro, tiyatro sanatının tarihsel süreci içinde belli bir akım ya da oyunculuk kuramıyla başlamamıştır. Bir başka deyişle tiyatro, doğuşundan itibaren fizikseldir. Dolayısıyla 20. ve 21. yüzyıl tiyatro anlayışında, oyuncunun fizikselliğine ve harekete dayalı tiyatro türlerini ‘fiziksel’ başlığı altında nitelendirmenin ne derece doğru olduğu tartışmalı bir konudur. Öyle ki tarihsel sürece bakıldığında, Rönesans döneminde, Klasik ve Romantik akımlar kapsamında, oyuncunun fiziksellikten uzaklaştığı görülmektedir. Tiyatro sanatının, oyuncunun ve yönetmenin özgürlüğünü ve özgünlüğünü sağlayan fiziksel anlatımdan uzaklaşmasını etkileyen birkaç etken ortaya konulabilmektedir. Bunlar arasında tiyatro sanatının ideolojilerin bir aracı olması, gündelik yaşamı yansıtması, yazara, metne ve söze ağırlık vermesi gibi etkenler sayılabilir. 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Karşı Gerçekçi Eğilimlerle de oyunculuk sanatının kökenini oluşturan, harekete dayalı bedensel ifade biçiminin hatırlandığı ve bu anlayışın çağdaş tiyatro uygulamalarına kadar uzanıp bir yöntem kazandığı, kavramsallaştığı fark edilmektedir. Fiziksel tiyatroyu çağdaş anlamda pedagojik bir yaklaşımla yöntem haline getiren kişi ise Jacques L  coq olarak bilinmektedir.⁵¹

Fiziksel tiyatroyu çağdaş anlamda pedagojik bir yaklaşımla yöntem haline getiren kişi ise Jacques L  coq (1921-1999) olarak

⁵¹ Pınar ARIK ATEŞ “Fiziksel Tiyatro Kavramı ve Onun Gizli Kaynağı: G  ndelik-Dışı Beden Tekniği” Hacettepe   nv. M  zik ve Sahne Sanatları Araştırma Dergisi say.3 Ankara/2016.

kabul edilebilir. Onun pedagojik yöntemi temel olarak, kodları belirli olan birbirinden farklı bir takım beceri türleri (Melodram, Tragedya, Commedia dell'Arte, Bufon, Clown vb.) yardımıyla oyuncunun yaratıcılığını beslemesine yardımcı olmaya ve ortaya çıkaracağı gösterinin tek başına yaratıcısı olmasını sağlamaya dayanmaktadır. Bu kapsamda oyunculuğun ifade biçimindeki ana hedefi ise yüzün değil bedenın daha güçlü bir şekilde algılanmasıdır. Bu amaçla Lécoq maske çalışmasına çok büyük önem vermektedir. Çünkü maske sayesinde oyuncunun yüzü yok olmakta; bakışının yerini maske, yüzünün yerini ise beden almaktadır. Bir diğer önem verdiği çalışma ise doğaçlama üzerinedir. Nitekim Lécoq'un kendinin kurmuş olduğu Jacques Lécoq Uluslararası Tiyatro Okulu'ndaki iki yıllık eğitimin birinci yılında doğaçlama ve hareket tekniği; ikinci yılında ise jest dili ve büyük dramatik sahalara üzerine çalışılmaktadır.

Doğaçlama eğitiminde; sessiz psikolojik oyunlar, nötr maske, diğer sanat alanlarına yaklaşım, maskeler-karşı maskeler ve karakterler ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Lécoq'un hareket tekniği eğitimi ise harekete anlam vermeyi amaçlayan dramatik akrobasi ve hareket analizi yöntemlerine dayanmaktadır. İkinci yıl çalışılmaya başlanan jest dili, pantomim sanatının çeşitli türlerini kapsamaktadır. Lécoq'un "büyük dramatik sahalara" adını verdiği alanda ise Melodram (yüce duygular), Commedia dell'Arte (insanlık komedisi), Bufonlar (Groteskten Misteriye geçiş), Tragedya (Koro ve Kahraman), ve Clown (Bürlesk ve Absürt) gibi oyuncunun fiziksel anlatım olanaklarını geliştirmesine imkân sağlayacak çeşitli türler incelenmektedir.⁵²

⁵² J.Lécoq "Şiirsel Beden-Yaratıcı Tiyatro Eğitimi" Notabene Yay.1.Baskı Ankara/2015.

Fiziksel tiyatro kavramının, 1980'lerin ortasında Avrupa'da, "Théâtre de Complicité", "DV8", "Théâtre du Soleil", "Living Theatre" gibi bazı performans gruplarının gösterileriyle belli bir statü kazandığı kabul edilmektedir. Rubini Moshochoriti, "Physical Theater as an Approach to Contemporary Stagings of Classical Greek Tragedy"⁵³ adlı doktora tezinde bu grupların ortak özelliklerinden yola çıkarak bir takım bulgular elde etmiştir.

Bu bulgulardan yararlanarak fiziksel tiyatronun temel ilkeleri şöyle sıralanabilir: Oyuncunun metnin yorumcusu olmasından ziyade yönetmenin sorumluluğunu üstlenen, performansın yaratıcısı olduğu fikri. Eğitime ve gösteriye fiziksel bir biçimde yaklaşım sağlamak. Toplu çalışma işbirliği yönteminin kullanılması. Kültürel ve tarihsel anlamda insan hayatını sembolize eden bir ifade tekniğine başvurulması. Sahnelemede aksesuar ve kostümün metaforik ve sembolik olarak kullanılması. Oyuncunun rolü canlandırmada, teatrallık, abartı, soytarılık gibi tekniklerden yararlanılması. Her hareketin ve jestin dikkatlice seçilmesi ve bunların mutlaka bir şeyi göstermesi. Karakterin temel özelliklerini, eylemlerini ve onları harekete geçiren tavırları sunan bir oyunculuk tarzı. Oyuncu ve seyirci arasında diyalektik bir ilişki kurma. Konuşmayı yaratıcı oyuncuya eşlik eden bir unsur olarak görme.

Fiziksel tiyatronun hem kavramlaşma süreci öncesinde hem de kavramlaşmasıyla beraber bazı belirgin özelliklerinin, gündelik-dışı beden tekniğiyle örtüştüğü görülmektedir. Her şeyden önce gündelik yaşam davranışına karşıt olma mantığıyla geliştirilen bu teknik, fiziksel tiyatronun insan hayatını sembolize etme yönündeki temel hedefine denk düşmektedir. Öyle ki fiziksel tiyatroda oyuncu

⁵³ Rubini MOSHOCHORİTİ "Physical Theater as an Approach to Comtemporany Stagings of Classical Greek Tragedy" School of Arts Brunel University London/2009.

rolünü canlandırırken, tiyatrallık, abartı, soytarılık gibi tekniklerden yararlanmakta, kostüm ve aksesuar kullanımında da sembolik bir anlatımı kullanmaktadır. Bunun dışında fiziksel tiyatro kavramı içinde değerlendirilen Dans Tiyatrosu, Çağdaş Sirk Sanatı, Fiziksel Mim Sanatı gibi türlerin doğal ve gündelik bir oyunculuk üslubuyla gerçekleştirilmemesi bu geleneklerin en belirgin anlatım biçimini oluşturmaktadır. Ayrıca bedeni dönüştürme ve biçimlendirme fikrine dayalı bir oyunculuk üslubu, gündelik-dışı beden tekniğinde olduğu kadar fiziksel tiyatroda da geçerliğini korumaktadır.

Oyuncu bir karakteri oynarken onun temel özelliklerini, eylemlerini yansıtmak veya onları gerçeğe benzetmekten ziyade bunları harekete geçiren tavırları bedeninde ve sesinde bir dönüşüm yaparak sunmayı amaçlamaktadır. Gündelik-dışı tekniğin bir diğer özelliği olan izleyeni şaşırtma ve onu oyuncuya hayran bırakma fikri de fiziksel tiyatronun temel oyunculuk üslubu sayılabilecek beden sınırlarını zorlamaya dayalı, bir başka deyişle akrobatik oyunculuk tekniğiyle örtüşmektedir. Fiziksel tiyatroda oyuncunun bedenini eğitmedeki disiplin anlayışı ise gündelik-dışı beden tekniğindeki bir ustanın bedeninin erişilmezliği mantığına karşılık gelmektedir. Dans ya da müzik ile oyunculuğun birlikte değerlendirilmesi de her iki anlayışta var olan ortak bir buluşma noktasıdır.

Tiyatronun özünü oluşturan ve Doğu kültüründe her zaman için var olan gündelik-dışı beden tekniği, Uluslararası Tiyatro Antropolojisi adı altında yapılan araştırmalarla Batılı kültürlerde teorik olarak yeni bir keşif sürecine girmiştir. Başka bir ifadeyle tiyatronun fizikselliğini yeniden keşfeden, Antik Yunan Tiyatrosu'nun devamı niteliğindeki Avrupa merkezli Batı tiyatrosudur. Çünkü Japonya, Bali, Çin, Hindistan ya da Türkiye gibi ülkelerin geleneksel tiyatrosunda ya da İtalyan halk komedisi

Commedia dell'Arte'de durum farklıdır. Bu fark; tiyatroyu tiyatro yapan, onun özünü oluşturan “fiziksellik” ya da “gündelik-dışı” olma özelliğinin zaten devam ediyor olmasıdır. Bir diğer yandan ‘fiziksel tiyatro’ çatısı altında değerlendirilen Grotowski’nin Yoksul Tiyatro anlayışı, Meyerhold’un Biyomekanik oyunculuk yöntemi, Pantomim Sanatı, Dans Tiyatrosu, Sokak Tiyatrosu, Çağdaş Sirk Sanatı gibi alanlar, tiyatro tarihi içinde zaten kavramlaşmış ve ayrı bir isim altında toplanmaya gereksinim duymayacak kadar iddialı disiplinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her birinin ortak özelliği olan gündelik-dışı beden tekniğinin “fiziksel tiyatro”nun temel özellikleriyle örtüşmesi ise “fiziksel tiyatro” kavramının hem terimsel hem de özümsel anlamda bir yanılmaca olduğu fikrini düşündürmektedir. Öyle ki bu kavram ortaya atılmasaydı söz konusu fiziksellığe dayalı biçimler var olmaya devam edecekti. Bu noktada karışıklığa neden olan ve “fiziksel tiyatro”nun yeni bir kuram gibi ortaya çıkmasına sebep olan isim Jacques Lecoq ya da onun eğitim sistemini kendi ülkelerinde kavramlaştırmaya çalışan öğrencileri gibi görünmektedir. Ancak aslına bakılırsa, Lecoq’un oyunculuğa yaklaşımının da yeni bir uygulama biçiminden ziyade yine var olan köklü geleneklere dayandığı söylenebilir.⁵⁴

Fiziksel tiyatroda doğaçlama ve kontak doğaçlama yöntemleri, koreografik yaratıcı süreç içine somatik bir anlayışla yerleşir. Koreografik biçimlendirme süreci içinde doğaçlama, hareket motiflerinin elde edilmesi için kullanılan yöntemlerden biridir. Önceden biçimlendirilmeyen, kendiliğindenliği ön planda tutan, geçici, uçucu, değişken, ele geçirilmesi, anlaşılması, dile

⁵⁴ Pınar ARIK ATEŞ “Fiziksel Tiyatro Kavramı ve Onun Gizli Kaynağı: Gündelik-Dışı Beden Tekniği” Hacettepe Ün. Müzik ve Sahne Sanatları Araştırma Dergisi say.3 Ankara/2016.

getirilmesi kolay olmayan bu süreç, bilerek değil hissederek, sezgisel, içgüdüsel dürtülerle başlatılan hareketlerin, kinestetik olarak serbest ve olabildiğince kesintisiz bir akış içinde geliştiği yaratım yöntemidir.

Gelişmiş kinestetik farkındalık ve bilinçli zihinsel etkinlik gerektiren karmaşık bir psiko fiziksel süreç olan doğaçlamada, bilinç ve bilinç dışı aynı anda çalışır. Bu süreçte bilinç, müdahale etmeden gözlemci konumunda bulunurken yapılanların farkındadır. Bilinç ile bilinçdışı arasında karşılıklı dengeli ilişkiler gerektiren doğaçlamada, dansçı hem serbest hareket eder, hem de çalışmanın içeriğine odaklanır. İçinden gelen güdülere duyarlılığını kaybetmeden ve odaklanmasını bozmadan yaptığı hareketleri belleğine kaydetmeye çalışsa da buna çoğunlukla video kayıtları yardımcı olur. Yargılayıcı bilişsellikten kaçınarak, zihni özgür bırakmak, hata yapmaktan korkmadan risk almak, hareketin keşfedilmesini kolaylaştırır.⁵⁵

Engellilerin sosyal beceri eğitimlerinde, tiyatronun sağaltım amaçlı olarak kullanımında çeşitli programlar ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bireysel ve grupla tanışma, grupla problem çözme, grup rol oyunları gibi teknikler uygulanmıştır. Engelli bireylerde kendilik kavramını geliştirmek için rol oyunları kullanmıştır. Sosyal farkındalık, duyarlılık, sosyal sırdışlık ve sosyal etkileşimi geliştirmek için bir program hazırlanmış ve olumlu sonuçlar elde etmiştir. Bu programda kullanılan teknikler model olma, rol oyunları, hareket ve beden, doğaçlamalar ve şarkılar, tartışma ve açıklamadır. ‘Rol oynama’ tekniğini kullanarak ve yardım, model alma, geribildirim, sosyal pekiştireç kullanmayı içeren öğretimsel yöntemleri uygulayarak engelli

⁵⁵ DOÇ.DR. Aydin ERSÖZ “Fiziksel Tiyatroda Hareket ve İçerik” Dergi park sayı.13 Ankara/2008.

bireylerin sosyal davranışlarının geliştirildiğini ortaya koymaktadırlar.

Tiyatronun sağaltmacı olarak kullanımında teknikler, model alma, liderlik, davranışsal prova, rol oynama, geribildirim verme, uygulama, genelleme ve ev ödevi. Tiyatro teknikleri ve yaratıcı drama, genel olarak bu teknikleri kapsamakta, eğitimin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarını içermekte ve bir yöntem olarak sosyal beceri eğitiminde kullanılabileceği vurgulanmaktadır. Yaratıcı drama, doğaçlama, pandomim, rol oynama, dans, hareket, beden, interaktif tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, bir eğitim ünitesini, kimi zaman da bir soyut kavramı ya da davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği, oyunsu süreçlerde anlamlandırması, canlandırmasıdır. Tiyatro teknikleri, yöntem ve araçları engelli ve engelli olmayan bireylerin tiyatronun terapi (sağaltım) amaçlı olarak kullanımında, sosyal beceri eğitiminde bir yöntem olarak kullanılmakta ve önerilmektedir.

Engelli bireylerde tiyatronun sağaltım amaçlı kullanımda ‘Beden ve Hareket’ önemini ve bu çalışmaları engelli bireylerde terapi sürecinde kullanımı hususunda, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Oyunculuk Ana Sanat Dalı’nda dans, hareket doğaçlama dersleri veren Doç.Dr. Sibel Erdenk’in yürüttüğü uygulama çalışmaları. Burada yapılan çalışmalar tamamen tiyatro oyunculuk eğitiminde verilen hareket doğaçlama çalışmaları olup tiyatronun herhangi bir şekilde sağaltım amaçlı yapılan çalışmaları değildir. Oyunculuk eğitiminde kullanılan yöntem ve çalışmalardır. Ancak bu çalışmalarda yapılan uygulamaların sözsüz ifadeler ve bedensel performanslara dayalı olma özelliği yüzünden yaptığım araştırmalarda gördüğüm

kadarıyla fiziksel performanslara benzerlikler taşıdığı ve ortaklıkların olduğunu gördüğüm için bir saptamada ve çıkarımda bulunabilirim diye düşünüyorum. Her koşulda bu çalışmalar tiyatronun sağaltım amaçlı kullanımı değil, sadece oyunculuk eğitimiyle ilgili fakat sonunda ortaya çıkan ürünlerin ve bütün bu sürecin sözsüz ifade ve bedensel anlatımda temelli olması yüzünden bu çalışmaların sağaltım terapi için yapılan çalışmalara ışık tutabilecek fikir verecek çalışmalar olduğu bir gerçektir.

Bu tez çalışmasında yaptığım araştırmalarda tiyatronun terapi (sağaltım) amaçlı kullanımında yapılan çalışmalar yurt dışında çok uygulanmaktadır. Hem görsellerden hem kuramsal çalışmalardan ulaşmaktayız. Fakat ülkemizde bu çalışmalarla karşılaşmak mümkün değil. Bu çalışmaların terapi amaçlı engelli bireyler için değil, oyunculuk eğitiminde de bedensel fiziksel çalışmalar çok gelişmiş değil yeni yeni tanınmakta ülkemizde. Bu çalışmalara örnek olabilmesi için neler yapılmış diye baktığımız zaman ülkemizde, tiyatronun bu noktasında Dokuz Eylül Üniversitesinde tiyatro bölümünde ki hareket doğaçlama derslerini görüyorum. Terapi (sağaltım) amaçlı yapılmıyor ancak ortaya çıkan sonuçlar ve bütün yıl boyunca derslerde geçirilen süreçler, yurt dışında yapılan çalışmalara en çok benzerlik gösterdiği için bir ortaklık olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu ortaklığı kullanılabılır ve faydalanabilir bulduğum için derslere katıldım. Bu derslerden ve izlediğim oyunlardan yapabileceğim çıkarımlar ile engelli bireylerin eğitsel ve terapi amaçlı olarak tiyatronun kullanımına ışık tutacaktır.

Dokuz Eylül Üniversitesi Oyunculuk bölümünde yürütülen hareket derslerinde iki farklı türde çalışmalar yapılmaktadır. İlki dersin hocası Sibel Erdenk tarafından teknik ödevler olarak adlandırılan bölümlerdir. Bu bölümler herhangi bir hikâyeye,

öyküye ihtiyaç duymayan, herhangi bir duygusal varoluşun gösterilmesine gerek görülmeyen, sadece hareketin analitiği ile uğraşan çalışmalardır. Verilen çalışma konusu, ögesi üzerine, bunu müzik, müzikli ritim ile bir araya getirerek geliştirilen teknik çalışmalardır. İkincisi ise hareket doğaçlamaların olduğu, aynı çalışma konularının basit yalın bir öyküye, duygusal varoluşlara ihtiyacının olduğu, ifadelerin önemli olduğu ve tüm bedeni bu noktada bir anlatım aracı olarak kullanıldığı, sözün reddedilmediği istediği zaman ses, nida ve replik düzeyinde de faydalanabilecek hikâyelemeler vardır bunlarda hareket doğaçlamalarıdır. Ritimle ilgili çalışmalar ise daha farklı teknik çalışmalardır. Öğrenciler seçtikleri bir an'ı, bir durumun, kısa bir an'ın, izlenebilirlik durumu göz ardı edilmeksizin, önce normal hızda oynarlar sonra tüm bu oynadıkları her şeyi detaylı bir şekilde slow motion şeklinde en yavaş haliyle gerçekleştirirler. Üçüncüsünde ise tam tersi çok hızlı oynayarak gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu tempoyla ilgili bir çalışmadır. Bir şeyin çok hızlı ve çok yavaş yapılması arasında ki farklı hızlarda kas denetimini ve fanteziyi bir araya getirerek oynamış olurlar. Üç grup izlendi.

Öykülerin hepsi 35-40 saniye içinde oynanıp bitmektedir. İlk oyun 'Miras Davası', ölmek üzere olan yaşlı bir adamın başında ki akrabaları çoluk çocuk genç yaşlı sahnede ki bütün karakterler adamın bir an evvel ölüp kazanacakları miras peşindedirler. Sahne metronomu vurgu ve ritmin oldukça güçlü oluşu, senkron ve bedenleriyle uyumun hareketi. İkinci oyun 'Doğumhane', doğum masasında olan bir kadın oyuncu sancı çekmektedir. Ancak bir türlü doğum gerçekleşemez. Sakar doktor ve hemşirelerin, hastane çaycısının ve diğer çalışanların çabasıyla sonunda doğum gerçekleşir. Bir o kadar komik ve hızlı hareket geçişlerinin estetiği ve uyumu. Üçüncü oyun 'Ruh Çağırma', bir arkadaşlarının evinde

toplanmış beş genç masa başında ruh çağırmaya başlarlar. Önceden planladıkları diğer arkadaşları bir an sahne gerisinden üzeri beyaz çarşafyla hayalet kılığında girer ve kızlar oldukça korkar tekme tokat yalancı hayaleti dövmeye başlarlar. Sonunda her şey gün yüzüne çıkar.

Hareketin başı ve sonu aynı senkron, ritmik enerji ve duygunun buluşması. Öyküler önce normal sonra hızlı ve daha sonra yavaş (slow motion) olarak oynanmaktadır. Hızlı öyküde metronom daha yüksek olmalı, sesin incilmesi ve hızlı koşuluna uyması gerekmektedir. Slow motion'da ise sesin kalınlaşması, bedenin yavaş ritmi gerekmektedir. Her ikisinde mimiklerle ve yüz aktif olarak kullanılmalıdır. Hareketlerin başı ve sonu aynı ritim ve minimalde olmalıdır. Öykünün bir süreklilik arz etmesi gerekir. Bir süreklilik olacaksa, rol ve uygulamalar katılımcılara eşit olarak dağıtılmalıdır. Metronom eşit olmalı ve hareketin başı ve sonu aynı metronomla devam etmelidir.

Dokuz Eylül Üniversitesinde yürütülen hareket ve doğaçlama dersleri dört senelik bir program dâhilinde gerçekleştirilmektedir. Program içinde hareketin şekillerinin anlam ilişkisine dayalı ve kinesteziyle ilgili çalışmaları birinci ve ikinci sınıfta gerçekleştirilmektedir. Üçüncü ve dördüncü sınıfta hareketin alanla ilişkisi, bir alan bilgisi üzerinden hareketin bedensel farkındalıkta kullanılmasından faydalanılır. Bunun yanı sıra hareketin zaman ögesiyle ilişkisi öğrenciler tarafından tecrübe edilir. Son olarak hareketin enerjisi üzerinden bir çalışma gerçekleştirilir. Çünkü hareketin üç temel ögesinin bu olduğu öğretilir. Dolayısıyla dört senelik hareket doğaçlama eğitiminin sonunda tüm bu öğrenilenleri bir araya getirdikleri bir bitirme çalışması gerçekleştirirler. Bu bitirme çalışmaları grup ödevi halinde olup aynı zamanda istedikleri sınıftan istedikleri öğrencileri kullanabilecekleri grup

alışmalarıdır. Bu noktada isterlerse bir tiyatro metnini kullanabilirler, isterlerse de bir filmin hikâyesinin konusunu kullanabilirler, özgün hikâyeler olabilir, herhangi bir sınırlama yoktur, metinler arası okuma yapılarak kendilerine başka bir hikâye kurabilirler. Burada önemli olan dört senelik eğitimlerin sonunda aldıkları her şeyi tiyatral bir anlamı oluşturabilecek duygusal varoluşları ve sahne öğeleriyle dekor, kostüm, aksesuar, ışık, müzik basit ama etkili bir şekilde dizayn etmeye çalışarak bir anlatı oluştururlar.

Hareket dersi bitirme tezlerinde ilk olarak ‘Madox ile 3 Gece’ tiyatro oyunundan bir hareket uyarlaması. Yalnızlığın içinde, kendine ufak delikler açıp, oraya yerleşen beş kişinin çözmeye çalıştığı bir problemi anlatıyor. Hepsinin hikâyesi birbirinin aynı, son üç gecedir yaptıkları aynı, sonları da. Bir dedektife dönüşmenize olanak veren metin, ipuçlarını önünüze serip, sonuca varmanızı hedefliyor. Madox’un geçmişi yok, geleceği yok. Onun sadece bu beş kişiyle paylaştığı bir ‘şimdi’si var. Herkesin bildiği, ama kimsenin bilmek istemediği bir yüzü var. Aynı anda hem merak edilen, hem de korkulan Madox'a karşı içgüdülerinizden başka hiçbir şeyiniz yok. Hareket, vurgu ve metronomun, karakterlerin duygusu ile hareketle bütünleşmesi. İkinci olarak Euripides’in yazdığı ‘Medea’ tiyatro oyunundan uyarlanan hareket bitirme tezi olarak izledik. Son olarak W.Shakespeare’in oyunlarından uyarlanan kolaj bir çalışma izledik. Oyunda, Romeo&Jüliet, Macbeth, Hamlet, III. Richard, Othello sahnelerinden muhteşem bir hareket bitirme tezi izledik. Ritmin vurgunun, hareketin eşit dağılımı ile birlikte karakterlerin çözümlemelerini hareketle yapılarak ve metronomunu, vurguyu, duruş postürlerini muhteşem anlatan bir koreografik çalışma.

Sahnelenen shakespeare oyunları, dialog ve laflar olmadan ancak bu kadar güzel anlatılırdı.⁵⁶

Eğitsel ve terapi (sağaltım) amaçlı olarak engelli bireylerde tiyatronun sağaltım amaçlı olarak kullanılmasında beden ve hareketin kullanımı, diyalog, beden, ritim, duygu, tempo, ensemble, öykü, yüz kaslarının gelişimi, iletişim, ses, aksesuar kullanımı, dekor, metronom, kol ve bacak metronomu, bedenin akord tutması, üst beden ve alt beden metronomu, vurgu önemli alan bilgisi, enerji çalışmaları ve iyileştirici temalar olarak görülmektedir.

Tiyatro, sanat eğitimi bireylere içinde bulunulan toplum için özgür düşünen, birbirini anlayan, tenkitte bulunan ve saygı duyan insanların yetiştirilmesine ve gelişimine olanak sağlar. Sanat, yaşama kendine özgü karakterler verir. Kültürlerin anlaşılmasının önemini, kendi kültürümüze sahip çıkma, onu yaşatma ve gelecek nesillere iletmede etkin bir rol alır. Bu yönüyle, tiyatro sanat eğitimi, eğitimin her bölümünde herkes için gereklidir. Çünkü sanat eğitimi nitelikli toplumların var olması için gereken şartlarından biridir. ‘Tiyatro ve Sanatla Terapi’ eğitimi genel eğitimin bir parçası olarak görülmekle birlikte başlı başına kendine özgü, kendine özel eğitimi, yöntemi ve teknikleri olan bir alandır. Engelliler ve herkes için geçerli olması gereken bu ders, düşünsel, bilişsel, duyuşsal ve fiziksel etkinlikler içinde bulunarak kendilerini ifade etmelerine yardımcı olan çok yönlü önemli sanatsal bir araçtır.

⁵⁶ Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne sanatları Oyunculuk Sanat Dalı Dr. Öğretim Görevlisi Sibel Erdenk 4.sınıf Hareket Dersi Notları, Hareket Dersi Bitirme Tezleri 11 Nisan İzmir/2018.

II. BÖLÜM

2.SANATIN DİĞER ALANLARINDA VE TİYATRODA ENGELLİ BİREYİN YERİ VE ENGELLİ TİYATROLARI

Sanatta engellilik, engelliliği içeren kapsayıcı uygulamaların çeşitli sanat disiplinleri içinde ki bir yönüdür. Bazı sahne ve modern dans, sahne sanatları ve tiyatroların misyonuyla, özgün ressamların çalışmaları ve çizenler gibi bireysel sanat eserlerinin konusu olarak kendini göstermektedir.

Engellilik sanatı, engellilik deneyimini yansıtan, engelli insanlar tarafından yapılan sanat anlamına gelir. İngiltere’de engellilik sanatının gelişimi, 1970’lerde ve 1980’lerde engellilerin halk hareketinin yeni politik aktivizminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Terimin sanat kronolojisindeki ilk kullanımının 1986 olmasına rağmen, terimin kullanılmaya başlandığı tarih, şu an doğrulanmamıştır. Bu süreçte, engellilik sanatları hareketindeki ‘Engelli Sanatı’ terimi retrospektif olarak yapılmıştır.⁵⁷

Engellilik, sanat müfredatına henüz girmemiş ancak sanatta güçlü bir kavram olarak kendini kanıtlamıştır. Bu nedenle konunun gelişimi, sanatta uzun vadede uygun bir dönem olarak yerini haklı çıkarmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan, bazı durumlarda, engelli olarak tanımlayan ve yaratıcılıklarında engellilik, küratörlük ya da yazım olarak tanımlanan sanatçılar, küratörler ya da teorisyenler bu kategoride kararsızlık hissederler.

Engelli sanatı ya da sanatta engellilik, engel olarak engelli olan ya da bağlamı engelle ilgili olan herhangi bir sanat, tiyatro, güzel sanatlar, dans, müzik ve yazıdır.

⁵⁷ Fred PELKA “Engelli Hakları Hareketi” Abc-Clio California/1997.

Engelli sanatı, sanatın bağlamının, engel olarak kendi teması olarak ele aldığı bir sanat alanıdır. Sanatta engellilik, sanatı engelde devre dışı bırakacak şeylerin kavramsal fikirlerini ve fiziksel gerçeklerini veya sözcükle ilgili kavramlarını araştırmakla ilgilidir.

Engelli sanatı, engelliliğe ilişkin çalışma bağlamında değil, engelli insanların sanatta aktif katılımına veya temsiline daha çok atıfta bulunan sanatta engellilikten farklıdır. Sanatta engellilik, engelli sanatının engellenmesini gerektirmemektedir. Engelli bir kişi tarafından yapılan sanat, sanatı icra eden engelli bir kişi olduğu için engelli sanatı haline gelmemektedir.

Engellilik çalışmalarının başlangıcına bakılacak olursa, 1970’li yıllardan itibaren özellikle 1980’den sonra gelişip, farklı disiplinlerin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir inceleme alanı olmaktadır. Büyük oranda 1960’ların sosyal alanda gösterdiği hareketlilik çerçevesinde ve İngiltere, ABD’ de çalışmalara başlandığı görülmektedir. Vietnam Savaşı sonrasında engelli olan gazilerin ülkelerine dönmeleri, engelli kimliğini, deneyimini ve haklarını vurgulama amacı taşıyarak oluşturdukları engelli hareketi ortaya çıkmaktadır. Engelli çalışmalarının oluşumu ise kendileri de engelli olan akademisyenlerin verdiği mücadelelerle şekillenmektedir. 1990’lar da Engelli Siyaseti Hakları’nın gelişmesiyle birlikte kolektif sanatın her alanında engelli sanatı ve sanatta engellinin yeri kendini hızla göstermeye başlamıştır. Sanatın diğer alanlarında olduğu gibi tiyatrodaki kendini var etmiştir.

Tiyatro ve engellilik, engelliliğin teatral bir deneyime dâhil edilmesine odaklanan bir konudur. Engellilik, teatral bir çalışmanın konusu olarak veya bir karakterde temsil edilebilmektedir. Tiyatrodaki engellilik yüzyıllardır yaygın ve hassas bir konu

olmuştur. Ülkemizde daha sık olmamakla birlikte, bir devlet ya da özel tiyatronun engelli aktörlerin kullanımını herhangi bir sınırlama olmaksızın ancak engelli bir karakter rolüyle onu var etmeyi tercih etmektedirler. Karakterlerin herhangi bir engel olmadan yazıldığı durumlar da vardır. Her yıl milyonlarca engelli tiyatroya katılmaktadır. Engelli bireylere, iç gözü kazandırır, çeşitli sosyal ve engelli politikaları konularında eğitilmektedir.

Engelliliğin tiyatroda sanatta yer almasından önce milyonlarca engelli insan, kendini toplumun geri kalanından uzaklaşmış veya ihmal edilmiş hissetmekteydi. Tiyatro, insanların fiziksel ve zihinsel sağlığı rahatlatmak ve iyileştirmek için dramatik araçların kullandığı bir terapi biçimi olarak farklı bir ifade terapisi biçimi, daha özel olarak drama terapisi olmuştur . Engelli bireylerde tiyatro üretiminde faydalı olmasına rağmen, engelli oyuncuların, yazarların, yönetmenlerin uğraştığı sanatsal başarı yerini almamaktadır.

Engelli bireylerin tiyatroda kimlik edinme sürecinde, bedensel görünüm veya zihinsel yapı, farklılıkları belirleyen temel öğeler olarak öne çıkmaktadır. Beden sosyolojisi ile ilgili çalışmalar, bedenin yalnızca biyolojik bir olgu olarak sınırlandırılmayacağını, kimlik gibi toplumsal ve kültürel yapı içinde inşa edilen bir kavram olduğunu göstermektedir.

Engelli olma durumunda, bedene ilişkin tanımlamalar, toplumun bu bireylere karşı önyargılarının ve olumsuz yaklaşımların kaynağını oluşturmaktadır. Günümüzde de dâhil olmak üzere birçok engelli sanatçı tiyatroda, dramatik tiyatroda ve daha çok hareket, beden, fiziksel tiyatro’da kendini var etmektedir. Bu tiyatro çeşitliliği uygulanırken yaratıcı drama, psiko drama, dans,

dans tiyatrosu, hareket tiyatrosu, pandomim, müzik teknikleri kullanılmaktadır.

Engelli insanların tiyatroya katılımı henüz net bir tarih olarak yazılmamış olsa da, Engelliler Tiyatrosu 1980'lerde meydana gelen 'Engelli Siyaseti Hakları' sonucu olarak evrim geçirdiği ve gelişme göstermektedir. 1990'larda kulüpler ve sonralarında topluluklar kurulmaya başlamıştır. Bu on yılın başında engelli insanların ilk profesyonel tiyatro şirketi 'Graee' kuruldu. Kurucuları Nabil Shaban ve Richard Tomlinson'un amacı engelli kişilerin tiyatrodan dışlanmasıyla mücadele etmek ve onlara tiyatroda yer vermektir.

2.1. SANATTA ENGELLİ BİREYİN YERİ

Engellilik her zaman insan koşulunun bir parçası olmuştur. Tarih boyunca, engelli insanlar genellikle kültür ve medya yaratıcıları ve aktif katılımcılar yerine görsel ve kültürel nesneler olarak hizmet etmişlerdir. Engelli insanlar tipik olarak sanatta nasıl gösterileceğine ve bedenlerinin ortaya çıktığı sanat nesnelerinin yaratılmasına nasıl katılacağına karar vermemişlerdir. Bunun yerine, sanatçılar ve yazarlar, kötülük, ıstırap, zarafet ve insan doğası hakkındaki fikirleri iletmek ve engellilik hakkındaki kalıp yargıları güçlendirmek için çeşitli engelleri kullanmışlardır.

Engel, znel, bedensel ve karmaşık bir sosyokültürel yapıdır. Sanat tarihinde engelli bedenlere bakmak, sanatın normatif değerlerin inşasını ve performansını destekleyebildiği ya da altüst edeceği çeşitli yollarla ilgili önemli bilgiler sunar. Sanatın engelliliği nasıl yerine getirdiğini kabul etmek, sonuçta engelliliğin ve sanatın tek boyutlu anlayışlarına meydan okumaktadır.

Bedensel farkın fiziksel ve teorik olarak eklemlendiği ve toplumsal cinsiyet, ırk ya da cinsellik gibi engelliliğin kültürel bir yapı olduğunu ortaya çıkarmak için beden, görsel kültürde sanatta incelenmektedir. Engelliliğin tarihsel ve kültürel olarak bağlı olduğu yolları göstermek için üslup ve tarihsel dönemlerden sanat eserleri bulunmaktadır. Düşünceler, bedenin görsel kültürde değişen rolünün ve bu temsillerin toplumdaki yerini içermektedir.

Antik dönemde sanatta engelli bireyin yeri, engelli çalışmalarında, güvensiz insanlar lehine ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır. Bilginin toplumda norm olarak görülebilmesi, engelli bedenleri olan kişilerin bu norm haline gelmek için çaba göstermesi gerektiğini ima etmektedir. Bu nedenle engellilik, insan çeşitliliğinin basit bir sonucu yerine bir hata ya da başarısızlık olarak ele alınır; engellilik, üstesinden gelinmesi gereken kötü bir şey olarak görülür. Engellilerin beceri önyargısının sanat yapıtlarını etkileme biçimleri ve tarih anlayışımızı etkileme yollarında büyük önemde ışıktır tutmaktadır.

Aristoteles (384–322), Antik Yunan'da olduğu gibi, insanların en çok evrimleşmiş varlıklar olduklarına ve kadınların deformiteye giden yol boyunca ilk adımı temsil eden, evrimsel bir adım olduğuna inanıyorlardı. Aristoteles bir fikir önerdi; “Deforme olmuş çocuklar” yazılı, “Deforme olmamış çocuğun yaşayacağı bir yasa olsun.” İfadelerini dile getirmiştir. Hellenistik sanat grotesk, yaşlılar ve çocukların temsillerini içermesine rağmen, antik dünyada az sayıda engel görüldü. ‘Eski Pazar Kadınında Doryphoros’ ve ‘Hellenistik’ natüralizmdeki klasik idealizmi karşılaştırma ve kontrastlamalarını üslup tercihlerinin toplumsal değerler ile ilişkisi ve engellilik.

Antik Yunan’da natüralizm ve yaşlı, kör ve topal da dâhil olmak engelli bireylerin dâhil edilmesi, engelli bireylere hoşgörü ve hatta saygıyı göstermektedir.

Hıristiyanlığın yükselişi engelli insanların her alanda gelişmesine yol açmıştır. İsa sıklıkla küfür eden, kör, sağır ve başka türlü engelli olan insanları tedavi etmek için nezaket gösterme ve mucizeler gösterme konusunda bilinçlendirmiştir. Bu mucizeler genellikle sanatta, örneğin El Greco'nun “Körlüğü İyileştirme Mucizesi'nde” (1570) ve İsa'nın cüzzamı iyileştiren “Monreale Katedrali'nde” ki (Palermo, İtalya) mozaiklerde tasvir edilmiştir.

15.yüzyılda, ‘Hieronymus Bosch'un Aptal Gemisi’ (1490–1500) adlı resim, fiziksel ve zihinsel engelli insanların lanet getirdiği için şehirleri terk etmeleri istendi. Gemilere bindiler ve uzak limanlara terk edilmeden önce para için sergilendiler. Böyle bir gemide bilişsel engelli insanların hayatlarını anlatan resimler yer almaktadır. 1494'te Alman nüktedan Sebastian Brant, Platon'un ‘Aptallar Gemisi’ni alegorisini Dürer tarafından yapılan gravür örneklerine yer veren ve aynı adla Bosch'un resminin esin kaynağı olan popüler bir kitaba uyarlamıştır. Alegori, kendi gibi görünmez bir şekilde cahil olan, dikkat çekmeyen, alçakgönüllü insanlar tarafından doldurulmuş, kaptanı olmayan bir gemiye sahiptir. Kilise ‘Aptallar Gemisi’ni tersine çevirerek ‘Kurtuluş Gemisi’ adını vermiştir. Toplumsal normlar ve engelli otoritesini eleştirmiştir.

1595 yılında Pedro Velázquez, İtalyan ressam ‘The Hairy Man’ adındaki on yaşındaki Antonietta Gonzalez'in portresi ile kıyaslanabilecek olan Sebastián de Morra (1645) adlı portresini de içeren pek çok cüce portresi çizdi. Cüceler sanatın her alanında var olmayı başaramışlardır. Cücelik, kalıtım veya metabolizma

bozukluğu sebebiyle büyümenin duraklaması sonucu boyun normal ölçülerinin çok altında kalması durumudur. Kalıtıma dayalı cücelerde zekâ seviyesi normal olmakla birlikte sağlıklıdırlar. Başta Grek, İskandinav, Cermen mitolojilerinde olmak üzere Doğu'da ve Batı'da çeşitli ülkelerin mitolojilerinde cüceler folklor ve masalların vazgeçilmez kahramanlarından, saray eğlencelerinin de her dönem vazgeçilmeziydi. Osmanlıda saray eğlencelerinde, şenliklerde büyük önem kazanmıştır. Osmanlı sarayında has oda, hazine, kiler ve seferli odalarında bulunan cücelerin görevleri işitme konuşma engellilere benzerdi. Okuryazar olanları saray kütüphanesi, hastane vb. yerlerde çalıştırılırlardı. Fakat başlıca vazifeleri soytarılık ederek padişahı, saray halkını eğlendirmektir. Masallarda ise olumlu bir güç olarak karşımıza çıkmışlardır. Sıcakkanlı, sevecen, yardım sever ve iyi kişilerdir. Genellikle masal kahramanına yardım eder ya da onun yerini alır. Sanatta uzun yıllardır yerini almıştır. Günümüzde ise, dans, tiyatrolar, operalarda, yazarların kaleminde, sanatın birçok dalında varlıklarını sürdürmektedirler.

Sanatta engellilik , engelliliğe dayalı sanattan farklıdır, çünkü engelli bireyleri, teması, performansı ya da sanat eserinin yaratılmasını değil, engelliliği merkez tema olarak ele alan eserlerden ibarettir. Yeni bir toplumu şekillendirmek, engellilik kültürünü teşvik etmek için politik bir eylem olarak yapılan çalışmalara da başvurabilmektedir.

Engelli sanatlar hareketi geliştikçe, engelliler sanatın bütün dallarıyla ilgilenmeye başladılar.1990'ların sonunda engelli sanatı doruğa ulaştı.1999'da Londra'da 'Engelli Film Festivali' İngiltere ve ABD 'de 'Engelli Sanat Festival'leri başlamıştır ve günümüz de devam etmektedir.

İngiltere’de 2011 yılında kurulan ve dünyanın dört bir yanına ulaşan ‘NDACA’ (National Disability Arts Collection & Archive), ‘Ulusal Engellilik Sanat Koleksiyonu ve Arşivi’ kamusal alanda çalışmalarına devam etmektedir. Engellilik sanatı, engellilik deneyimini yansıtan engelli insanlar tarafından yapılan sanat olarak tanımlanmaktadır. Engelli olmayan kişilerin bile bu toplulukta ki engelli sanat hareketleri yaygınlaşmaya devam etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde ‘VSA (Uluslar arası Sanat ve Engellilik Örgütü) 35 yıldan fazla bir süre önce Büyükelçi Jean Kennedy Smith tarafından kuruldu. Engelli insanlar için sanat ve eğitim fırsatları sağlamak ve engelsiz insanlarla bir arada sanatlara erişim sağlamak için kurulmuştur. 52 uluslararası kuruluş ve ülke çapındaki iştirakler ağı ile VSA, dünya çapında engelli gençlere ve yetişkinlere yönelik sanat ve eğitim programları sunmaktadır.

ABD’de engellilik sanatlarının gelişimi, aynı zamanda, gelişimsel, zihinsel ve fiziksel engelli yetişkin sanatçılara hizmet eden, sanatsal gelişim, galeri sergisi için profesyonel bir stüdyo ortamı sağlayan, CA, Oakland’daki yaratıcı büyüme gibi birçok kar amacı gütmeyen kuruluşa da bağlıdır. Temsiller ve insanlar arasında sosyal bir atmosfer yaratmaya devam etmektedir.

Körfez Bölgesi’nde benzer görevlerde bulunan kurumlar arasında San Francisco’da ‘Yaratıcılığı Araştırma Merkezi’ ve Richmond’daki ‘NIAD Sanat Merkezi’.NIAD Sanat Merkezi, sanatsal gelişim yoluyla bağımsızlığı destekleme merkezi olarak geçmektedir. Eskiden ‘Ulusal Sanat ve Engelliler Enstitüsü’ olarak kayıtlıdır.1982’de Floransa’nın son dönemlerinden Ludins-Katz ve Mse Elias Katz tarafından kuruldu. Ülke genelinde benzer vizyonları ve yetkileri olan diğer birçok kuruluşlar vardır.

ABD'de engelli sanatlarında önde gelen akademisyenler Michael Davidson, Lennard Davis, Rosemarie Garland-Thomson , Ann Fox, Jessica Cooley, Joseph Grigely, Georgina Kleege, Petra Kuppers, Simi Linton, Ann Millett-Gallant, Amanda Cachia, David. Performans, edebiyat, estetik, görsel sanat, müzik, sanat tarihi, tiyatro, sinema, dans, vb. gibi engelli sanatı ile ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. Mitchell, Carrie Sandahl, Susan Schweik, Tobin Siebers ve Sharon L. Snyder. Küratöryel, Koreografik performans çalışmaları halen devam etmektedir.

Her yıl Chicago'da düzenlenen 'Bodies of Work Festival of Disability Arts and Culture' (Engelli Sanat ve Kültür Şenlikleri), engellik deneyimini aydınlatan önde gelen festivallerden biridir. Yerelden enternasyonal'e, çalışma organları, eşsiz beden ve zihinlerden türetilen, engellilik deneyimini araştıran, engellilerin haklarını ilerleten ve toplumun insan olmanın ne anlama geldiğini anlayabilen yenilikçi ifade biçimlerini araştırıyor.⁵⁸ Engelliliği tanımlayan ve engellilikle ilgili çalışmalar yapan sanatçılar, engelli ve engelli sergiler olarak tanımlayan küratörler gibi sayıca artmaktadır. Katherine Ott, Smithsonian Institution'da Amerikan Tarih Ulusal Müzesi'nde küratör olarak görev yapmaktadır.

Müzedede; vücut tarihi, sakatlık, etnik ve halk tıbbı, bütünleştirici ve alternatif tıp, göz hastalıkları, plastik cerrahi ve dermatoloji, tıp tarihi üzerine bir dizi serginin küratörlüğünü yapmaktadır. Teknoloji, protez ve rehabilitasyon, cinsellik, görsel ve materyal kültür ve diğer kolektif çalışmaları bulunmaktadır. Müzedede sergilerin yanı sıra sıklıkla düzenlenen 'Disabled Art Performance' workshop çalışmaları, interaktif müzedede ki var olan nesnelerle

⁵⁸ Petra Kuppers "Engellilik Kültürü ve Toplumsal Performansı" Houndmills Newyork/2011.

oyunlar, doğaçlamalar engelli bireylere ve sağlıklı bireylere yönelik çalışmaları devam etmektedir.

Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde, engellilik sanatında faaliyetlere yönelik kaynak ve destek sağlama amaçlı hükümet destekli sivil toplum kuruluşları sayısızdır. Avustralya’da, bu tür organizasyonlar ‘Arts Access Australia, Erişilebilir Sanatlar (nsw)’, ‘DADAA (wa)’, ‘Sanat Erişimi Victoria (vic)’ ve daha fazlasını içermektedir. Kanada’da, Toronto’da engellilik sanatını sergileyecek olan, Sanat Merkezi (Calgary), Sanat ve Engelliler Ağı Manitoba, Kickstart Arts gibi engellilik sanatları ve kültürü ile Tangled Gallery adlı kuruluşlar yer almaktadır.

Bu engelli toplulukları, sanatçı, engelli-sanat-işçi-oyuncu, katılımcı ve seyirci olarak engelli insanların fırsatlarını ve erişimini arttırmak için çalışıyor. Temsil ve savunuculuk, kolaylaştırma ve geliştirme, bilgi ve tavsiye, hibeler ve daha bunlar gibi üyelerine birçok hizmet sunmaktadırlar. Bu toplulukların birçoğu, sosyal engellilik modelini kullanmaktadır, bu nedenle 'Engellilik' terimini, tıbbi şartlar ya da bozukluklardan ziyade engelleri belirtmek için kullanmaktadırlar. Engelli kişileri, duysal veya fiziksel bozukluklar, gizli bozukluklar, zihinsel engeller, öğrenme güçlükleri veya zihinsel sağlık durumları olan herhangi bir kişi anlamına geldiği savunulmaktadır. Engelli topluluklar, bütün engellilerin olduğu gibi sağır topluluğunda kültürünü ve dilini tanır, onlara değer verir ve birçok sağır insanın sanatta karşılaştıkları benzer engelleri kaldırmak için bunları bu tanıma dâhil ederler.⁵⁹

Engelli bir kişinin engelli sanatından bir örneği ‘Yinka Shonibare’ , kusurlu bir bebeği teslim etme riski taşıdığı düşünülen

⁵⁹ Sutherland ALLAN “Engelli Sanat Kronolojisi:1977-2003” Edward Lear Vakfı UK./2012.

kadınlardan alınan fetüslerin fotoğraflarını gösteriyor, bu nedenle kusurlu olma ve sakatlık ilişkisine bakıyor. Birleşik Krallıkta yaşayan İngiliz sanatçı çalışmaları, küreselleşme bağlamında kültürel kimliği, sömürgeciliği ve post-kolonyalizmi araştırıyor. Postkolonyalizm; sömürgeciliğin bıraktığı mirası sorunsallaştıran bir dizi felsefi ve edebi teoriyi içine alır. Bir edebiyat kuramı ve eleştirel yaklaşım olarak Postkolonyalizm, bir zamanlar başka devletlerin, özellikle de Avrupa'nın büyük sömürgeci güçleri Britanya, Fransa ve İspanya'nın, sömürgeleri olan ülkelerde üretilen edebi eserleri irdeler; hala kolonyal düzenlemeleri bulunan ülkeleri, Kanada, Avustralya vb. ülkeleri de ayrıca kapsar. Bunun yanında postkolonyal edebiyat, sömürgeci ülkelerin vatandaşları tarafından yazılan ve sömürülen ülkeleri ve insanlarını ana konusu yapan eserleri de içine alır.

Venedik Bienali'nde ve dünya çapında önde gelen müzelerde eserlerisergilendi. 2002yılında OkwuiEnwezor tarafından belgesel'e görevlendirildi ve onu uluslararası bir sahnede başlatan en tanınmış eseri Gallantry ve Criminal Conversation'ı kurdu.

Shonibare: "Fiziksel bir engelim var ve yaratıcılığımın kapsamının yalnızca fizikselliğim tarafından kısıtlanmaması gerektiğine karar verdim. Sadece fiziksel olarak el ile inşa edilebilecek olanı inşa etmeyi seçen bir mimar gibi olurdu." diyor.

Shonibare, fiziksel sakatlığı kimliğinin bir parçası olarak kabul eder, ancak bunun, daha zengin bir örgütün sadece bir parçası olduğu bir çalışma yaratır. Engelliliğinden ötürü, fiziksel olarak işini kendisinin yapılmasını yürütmekten aciz ve onun sanatsal vizyonunu gerçekleştirmek için bir asistanlar ekibine güveniyor. Bu bağlamda, kavramsalılık yeni bir açı kazanıyor.

2013'te, Shonibare, Engelli ve engelsiz sanatçıların Open temasına yanıt olarak çalışmalarını sunmaları için davet edilen yıllık Shape Arts"Open" sergisinin patronu olarak ilan edildi.

Shonibare'nin çalışması, resim, heykel, fotoğrafçılık, enstalasyon sanatı ve daha yakın zamanlarda film ve performans gibi bir dizi medya aracılığıyla ırk ve sınıfın yanı sıra sömürgecilik konularını araştırıyor. Özellikle, Afrika ve Avrupa arasındaki kimlik ve karışık ilişkiler ve bunların ekonomik ve politik tarihlerini inceler. Batı sanat tarihi ve edebiyatını incelerken, bugün kolektif çağdaş kimliğimizi neyin oluşturduğunu soruyor. Kendisini 'post-kolonyal' bir melez olarak tanımlayan Shonibare, kültürel ve ulusal tanımların anlamını sorguluyor. 'İnsanlar her zaman işini ciddiye alır ve ellerinde onlarla kavga etmeyi seviyorsa mutludur.'

Shonibare'in 1994'ten bu yana yürüttüğü önemli bir materyal, Londra'daki Brixton pazarından aldığı parlak renkli Afrika kumaşıdır. Hollanda balmumu baskılı pamuk şeklindedir. Bununla birlikte çeşitli enstalasyon çalışmaları yapmaktadır. Shonibare, "Aslında, gerçekte Afrika, insanların düşündükleri şekilde gerçek anlamda Afrika değiller. Kendi başlarına bir melez kültürel geçmişe sahip olduklarını kanıtlıyorlar. Ve bu sevginin yanlışı olduğunu düşünüyorum. Bu kültürü görme biçimim bu yapay bir yapı."

Shonibare, kumaşların ilk önce Endonezya pazarlarında satılmak üzere Avrupa'da üretildiğini ve daha sonra Endonezya'da reddedildikleri Afrika'da satıldıklarını iddia ediyor. Bugün Avrupa'dan Afrika kumaşının ana ihracatçıları İngiltere'de Manchester'da ve Hollanda'nın Helmond'tan Vlisco Véritable Hollandais'de bulunuyor. Bu kumaşlar, 18. yüzyıla ait Avrupalı

elbiselerden yapılmış, yabancı figürlerin heykellerini kaplayan ya da tuval üzerine gerilmiş ve üzerine kalın bir şekilde boyanmış kumaşlara sahiptir.

Shonibare'nin 'The Foundling Müzesi'nde sergilenen sürekli bir satın alma olan 'Trompet Boy' eserlerinde kullanılan renkli kumaşı gösteriyor. Heykel, müzenin mirasına yansıyan bu temaya uyması için yaratıldı ve yeni ve mevcut eserler, önemleri için tutulan bulunan nesnelerle birleştirildi.

Bazen, orijinal kostümler yerine Afrikalaşmış kıyafetlerle başsız ve engelli mankenler kullanarak ünlü tabloları yeniden yaratmaktadır. Örneğin, 'Gainsborough's Bay' ve 'Bayan Andrews Without Heads' (1998), 'Reverend on Ice' (2005), 'Rev Robert Walker', Raudurn tarafından 'Duddingston Loch'da paten' ve 'Swing Fragonard'dan sonra' (2001). 'Fragonard' parçasına eklenen bir katman, kullanılan kumaşın Chanel logosuna basılmış olmasıdır, gerçek Chanel kumaşı olmamasına rağmen.

Shonibare, ünlü İngiliz tablolarını ya da edebiyat öykülerini yeniden canlandıran fotoğrafların ve videoların uygulamalarını yapmıştır. Alternatif olarak siyah İngiliz bir dandy olarak orta sahneyi alarak, örneğin Hogarth'ın 'A Victorian Dandy'in (1998) günlüğüne çevirdiği 'Rake'nin İlerlemesi', 'Dorian Gray' (2001) ve Oscar Wilde'nın 'The Dorian Grey' adlı romanını eserlerine uyarlamıştır.

Bir şişedeki normal bir gemiden önemli ölçüde daha büyük, gerçekten çok daha küçük, aslında 1.30 ölçekli bir model olan Shonibare'in 'Nelson'ın Gemisi'. Trafalgar Savaşı'nı anlatan Trafalgar Meydanı'nın tarihsel sembolizmi ve doğrudan Nelson'un kolonuna bağlanacaktır. Bu çalışma 24 Mayıs 2010 tarihinde yapılmış ve 30 Ocak 2012 tarihine kadar devam etmiştir. 2011

yılında, Sanat Fonu bir kampanya başlattı ve Greenwich'teki Ulusal Denizcilik Müzesi'ne heykeli satın alınmıştır ve günümüzde müzede muhafaza edilmektedir. Diğer işleri arasında ise yine aralarında engelli bireyleri de konu alan, basılı seramikler ve kumaş kaplı ayakkabılar, döşemeler, duvarlar ve kâseler bulunur.

Engelli bir sanat olmayan fakat engelli bir kişi tarafından yapılan bir sanat örneği de 'Chuck Close'. Sanatını yönlendiren kendi kendine empoze edilen kurallara sıkı sıkıya bağlılığı ve insan yüzünün biçimsel analiz ve metodolojik yeniden yapılandırılması ile ilgilidir. Bu nedenle kavramsal olarak sakatlıkla ilgisi yoktur, bu nedenle engellilik sanatı değildir.

Amerikalı bir ressam, sanatçı ve fotoğrafçılığında, büyük ölçekli portreleriyle, bir fotoğraf canavarı olarak ün kazandı. Sık sık uluslararası koleksiyonlarda asılı olan kendisinin ve başkalarının soyut portrelerini boyar.

1988'de felaketli bir spinal arterin çökmesi onu ciddi şekilde felç etmesine rağmen, müzeler ve koleksiyoncular tarafından aranan çalışmaları boyamaya ve üretmeye devam etmiştir. Çalışmalarının çoğu canlı renkler ile doluyken, hayatı daha karanlık anlara sahipti. Kırsal Washington eyaletinde işçi sınıfı topluluğunda büyümek, tıbbi olarak Prosopagnosia olarak bilinen yüz körlüğü de dâhil olmak üzere çeşitli öğrenme ve fiziksel engellerden muzdaripti. Sanatta sığınak buldu ve sonunda Yale Sanat Okulu'ndan mezun oldu. 48 yaşında bir portre ressamı olma hayalini yaşayan Close, bir felç arteri çöktükten sonra kısmen felç olmuş ve tekerlekli sandalyeye bağlanmıştı. Hastanede neredeyse bir yıl geçirdikten sonra Close, sanat yapmaya geri dönmeyi başardı. Sanat yapmazsa kendini bu şekilde hapse gireceğini dile

getirmiştir. Tuval üzerine akrilik çalışmaları vardır. Tuval üzerine petrol ve grafitli çalışmaları bulunmaktadır.

2004 yılında gözden geçirilmiş ‘Engellilik Ayrımcılığı Yasası’, engellilik sanatları hareketindeki ayrımcılık politikalarına dayanan sanatın egemenliğinin sona erdiğini belirtmiştir. Yeni nesil engelliler daha az politiktik ve entegrasyon gündemi taşıdılar. Bu, hareket ile birlikte, engellilik sanatı hareketinin ‘Engelli Sanat’ terimini istemekle ilgili olduğunu kabul eden, ancak yalnızca engelli insanların engelli sanatı yapabileceği fikrinden uzak bir hareket sergileyen bir tutum değişikliğini vurguladı. Engellilik sanatının, sadece engelliler tarafından değil, toplumun kendisi tarafından desteklenmesi, gerektiği kabul edilmeye başladı.⁶⁰

2007 yılında Londra Engellilik Sanatları Forumu, Tate Modern’de, ‘Engelli ve Sağır Olmak Sanatı 21’inci Yüzyılda Yaşayacak’ konulu bir tartışma düzenledi. Sanat Konseyinin engelli önderliğindeki sanat organizasyonları tarafından karşı karşıya kaldığı dönemdeki sanat kesintilerine yanıt olarak üretilmiştir. Bu tartışma, Melvin Bragg’ın makalesinde Marc Quinn’in heykeli olan ‘Alison Lapper hamile’ gibi engelli sanatın, sanatta engelliliğin profilini nasıl artırdığının altını çizdi. Birçok insan için, engelli insanların ve sanatçıların engelli sanatı kavramını kontrol etmenin gerekli olduğunu hissetmediğini, ancak engelliliğe daha geniş bir bakış açısı için bir değişim çağrısı olarak görülmektedir.

Çok az insan engelliliğin bir sanat konusu olarak farkındadır, özellikle engellilik sanatı ve engelli sanatlar hareketi ile ilgili erişilebilir ve tutarlı akademik çalışma ve yayınların eksikliği

⁶⁰ Ulusal Engellilik Sanat Koleksiyonu ve Arşivi “Engellilik Ayrımcılık Yasası” 27 Şubat İngiltere/2004.

nedeniyle de olabilmektedir. Engellilik, sanat müfredatına henüz girmemiş veya sanatta güçlü bir kavram olarak kendini kanıtlamıştır. Bu nedenle konunun gelişimi, sanatta uzun vadede uygun bir dönem olarak yerini haklı çıkarmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan, bazı durumlarda, engelli olarak tanımlayan ve yaratıcılıklarında engellilik, küratörlük ya da yazım olarak tanımlanan sanatçılar, küratörler ya da teorisyenler bu kategoride kararsızlık hissederler.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sanat ve engellilik uluslararası örgütü (VSA), 1980 yılında resmileşmiş fakat 35 yıldan fazla bir süre önce kuruldu. Büyükelçi Jean Kennedy Smith tarafından engelli insanlar için sanat ve eğitim fırsatları sağlamak ve bütün herkes için sanatlara erişim sağlamak için kurulmuştur. 52. uluslararası kuruluş ve ülke çapındaki iştirakler ağı ile VSA, dünya çapında engelli gençlere ve yetişkinlere yönelik sanat ve eğitim programları sunmaktadır.

ABD'de engellilik sanatlarının gelişimi, aynı zamanda, gelişimsel, zihinsel ve fiziksel engelli yetişkin sanatçılara hizmet eden, sanatsal gelişim, galeri sergisi için profesyonel bir stüdyo ortamı sağlayan, CA, Oakland'daki yaratıcı büyüme gibi birçok kar amacı gütmeyen kuruluşa da bağlıdır. Temsil ve akranlar arasında sosyal bir atmosfer oluşturmaktadır. Körfez Bölgesi'nde benzer görevlerde bulunan kurumlar arasında San Francisco'da 'Engellilerde Yaratıcılığı Araştırmak' ve Richmond'daki 'NIAD Sanat Merkezi' sanatsal gelişim yoluyla bağımsızlığı destekleme amacındadır. Eskiden 'Ulusal Sanat' ve 'Engelliler Enstitüsü' olarak kayıtlıdır. 1982'de Floransa'nın son dönemlerinden Ludins-Katz ve Elias Katz tarafından kurulmuştur. Ülke genelinde benzer vizyonları ve yetkileri olan diğer birçok kuruluş bulunmaktadır.

ABD'de engelli sanatlarında önde gelen akademisyenler Michael Davidson, Lennard Davis, Rosemarie Garland-Thomson , Ann Fox, Jessica Cooley, Joseph Grigely, Georgina Kleege, Petra Kuppers, Simi Linton, Ann Millett-Gallant, Amanda Cachia, gibi isimler performans, edebiyat, estetik, görsel sanat, müzik, sanat tarihi, tiyatro, sinema, dans, vb. gibi bir dizi konu hakkında yazılan küratöryel çalışmalar ve uygulamalar devam etmektedir.

‘Engellilik Sanat ve Kültür Ağı’(Disability Arts and Culture Network) engelli sanat festivalidir. Engelli sanatçılar ve topluluklar yer almaktadır. Her birkaç yılda bir, Chicago'da engellilik deneyimini aydınlatan önde gelen engelli sanat festivallerinden biridir. Yerelden enternasyonal'e, çalışma organları, eşsiz beden ve zihinlerden türetilen, engellilik deneyimini araştıran, engellilerin haklarını ilerleten ve toplumun insan olmanın ne anlama geldiğini anlayabilen yenilikçi ifade biçimlerini araştırmaktadır. Festival dünyanın dört bir yanından gelen engelli bireyler, sanatçılar ve topluluklara ev sahipliği yapmaktadır.

ABD’ de engelliliği tanımlayan ve engellilikle ilgili çalışmalar yapan sanatçılar, engelli ve engelli sergiler olarak tanımlayan küratörler gibi sayıca artmaktadır. Katherine Ott, Smithsonian Institution'da ‘Amerikan Tarih Ulusal Müzesi'nde küratör olarak görev yapmaktadır. Bu kurum, vücut tarihi, sakatlık, etnik ve halk tıbbı, bütünleştirici ve alternatif tıp, göz hastalıkları, plastik cerrahi ve dermatoloji, tıp tarihi üzerine bir dizi serginin küratörlüğünü yapmaktadır. Teknoloji, protez ve rehabilitasyon, cinsellik, görsel ve materyal kültür ve diğer araçlar kullanarak engelli enstalasyon çalışmalarına ve interaktif oyunlara yer vermektedir.

Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde, engellilik sanatında faaliyetlere yönelik kaynak ve destek sağlama amaçlı hükümet

destekli sivil toplum kuruluşları sayısızdır. Avustralya'da, bu tür organizasyonlar, 'Arts Access Avustralya', 'Erişilebilir Sanatlar (NSW)', 'Dada (WA)', 'Sanat Erişimi Victoria (VIC)' ve daha fazla birçok topluluk yer almaktadır. Kanada'da, Toronto'da engellilik sanatını sergileyecek olan, 'Belirsiz Sanat Merkezi (Calgary)', sanat ve engelliler ağı 'Manitoba', 'Kickstart Arts' engellilik sanatları ve kültürü ile 'Tangled Gallery' adlı kuruluşlar yer almaktadır.

Engelli bireyler için Çin' de en son ikincisi düzenlenen 'Uluslararası Entegre Sanat Sergisi' Çin'in Wuhan kentinde gerçekleşmektedir. Dünyanın dört bir yanından engelli sanatçılar katılmaktadır. Entegrasyon, engelli bireyler için 'Uluslararası Sanat Sergisi'nde, engelli görsel sanat üretimine odaklanan iki yıllık bir akademik sanat programıdır. Uluslararası kültürler, geleneksel ve modern arasındaki entegrasyon, engelli ve engelsiz kişiler arasındaki entegrasyonu vurgulamak, kültür üzerine kamu sergisi dahil resim, hat sanatı, heykel, el sanatları ve fotoğrafçılık biçimleriyle sanatta değişim faaliyeti göstermektedir.

Hümanizm ve insancılık duygusunu iletirmek ve zenginleştirmek, engelli kişinin sanat üretiminin akademik değerlerine odaklanmak, sanat üretimine ve uluslararası değişim programlarına dâhil olan engelli kişiyi sanat etkinliği biçiminde ortaya koyarak engelli ve engelli bireylerin entegrasyonunu teşvik etmektir.

Engelli sanatçılarından yetmiş sanat eseri ve engelli olmayan sanatçılardan ise otuz sanat eseri dâhil olmak üzere yüz eser sergilenmiştir. Engelli sanatçılar birlikte doğaçlama, interaktif oyunlar yapar ve sergi süresince fikir alışverişinde bulunmaktadır. Festival kurulu, sunulan sanat eserlerini

değerlendirmek için profesyonellerin katıldığı bir komisyon kurup, ardından ‘En İyi Yaratıcı Ödül’ olarak ödüllendirilen 30 sanatçıyı ödüllendirmiştir. Sanatçılara ‘Hümanist Sanat Ödülü’ verilmiştir.

Japonya’da 2009 yılında kurulan ‘Fukuoka’, engelli sanatçıların ürettiği sanat eserlerinde halkın ilgisinin artmasıyla, Japonya’da kurulan bir sanat stüdyosudur. Engelli bireyleri, yaratıcı etkinliklere katılmaları için fırsat sunmaktadır. Fukuoka’da, resim, müzik, tiyatro, marangozluk ve çömlekçilik alanlarında çoğunlukla fiziksel engelli kişiler tarafından yaratıcı etkinliklere destek veren bir stüdyodur. Çalışmalarına engelli olmayan insanların ilgisi büyüktür.

Gürcistan’da Walton Bağımsızlık Vakfı, her Nisan ayında Sağlık Bakanlığı Walton Rehabilitasyon Hastanesinde sergilenen ‘Gürcistan Engelli Sanatçılar’ gösterisini sergiliyor. Bu sergi, bir engele sahip olmanın yeteneğinizi sınırlamak zorunda olmadığını ve bu sergiden elde edilen tüm gelirin doğrudan sanatçılara gittiğini gösteriyor. Gösteri Atlanta Metro Kulübü Pilot Kulübü tarafından destekleniyor.

Metropolitan Atlanta Pilot Kulüpleri, 1985 yılında ‘Gürcistan Engelli Sanatçıları’ vakfını kurdu. Gürcistan’da engelli sanatçılar, orijinal sanatlarını sergileme ve satma şansına sahip oldular ve ödül için yarışmaya ve sanat eserlerini ülke çapında sergileme fırsatına sahip oldular. Sergide çömlek, resim, heykel, ağaç oymacılığı, fotoğrafçılık, dokuma ve diğerleri gibi birçok sanat eseri yer alıyor. Gelecek için planlar yapmaya devam eden vakıf, “Temsiller ve Düşler, Yarının Gerçekliği” tema konusunda odaklanmaya devam etmektedir. Yaratıcı, yetenekli, Gürcistan’ın engelli vatandaşlarını tanımak ve sanatta ki yeteneklerini icra edecekleri bir alan oluşturmaktadır.

‘Disability Art Online’, internette olan dünya engellilik sanat ve kültür paylaşımıdır. İnternet üzerinden dünyanın dört bir yanından engellilik sanatları dergisidir. Online dergi, engellilik sanatlarını iletirmek, engelli sanatçıları desteklemek, sektördeki sanatçıların ürettiği fantastik sanatlar hakkında bilgilendirmek ve ortak çalışmalar yapmak için kullanılan bir internet sosyal paylaşım ağıdır. Engelli sanatçılara, sanatsal pratiği, projeleri ve sadece yaratıcı olmak için ilham bulma günlüklerini anlatan düşünceleri ve görüntüleri paylaşma ve paylaşma platformu sunmaktadır. Bir sanatçı olmanın zor bir yol olduğunu ve engelli bir sanatçı olmanın ekstra esneklik ve titizlik katmanları gerektirdiğini savunmaktadır.

Öncelikle, fikir eserleri, incelemeler ve röportajların paylaşılabilceği ve yorumlanabileceği bir yer sağlamaktadır Engellilik Sanatları, daha geniş sanatlar sektörünün engelli sanatçılarla etkileşime girerek, giriş sayfalarında profesyonel fırsatları paylaşarak, bloglar ve editöryal çalışmalarını ve bazı durumlarda danışmanlık hizmetlerimizin kolaylaştırdığı ortaklıkları paylaşarak engelli bireylere sanat yolunda bir araç sunmaktadır. Engellilik sanatı ve kültürüne dair, engelliliğin toplumsal modeli tarafından, normatif değerlere uyum sağlamak için sabitlenmeye ihtiyaç duyan reddetme olarak bizi alıkoyan tıbbi engellilik modeline bir iyileştirici olarak bildirilmektedir. Engelli sanatlar ve kültürü, engelli insanlar olarak karşılaştığımız engellerin paylaşılabilceği ve hayatımızın değerli olduğunu, sanatla birlikte destekleyici bir ortam hazırlamaktadır.

Engelli olmayan fakat sanatta engelli bireylere de yer veren Fransız Romantik ressam Théodore Géricault'un en büyük başarıları arasında insan portreleri yer almaktadır. Neoklasik resimlerinde, Géricault'da ve engelli kahramanlara ve atletik bedenlere, bedensel engellere ayrıcalıklı yer vermiştir. Öğretmeni

Jacques-Louis David'in tersine, kahramanları kutlamak yerine kurbanlarla sempati duyan acı çeken bedenlerin hassas tasvirlerini yaratmıştır.

Kolsuz fotoğrafçı olarak bilinen, yetenekli engelli fotoğraf sanatçısı Charles B. Tripp. Fotoğraflarının yanı sıra karmaşık ahşap oyma tasarımları yapmaktadır. 1872'de Barnum'un sirkine(Barnum Circus) katıldı ve neredeyse yirmi beş yıl boyunca çalıştı. “Atış, beden portreleri, kâğıt kesigi” eserlerinden bazıları.

1923 tarihli filmde ‘The Hunchback’, ‘Notre Dame Hunchback’ ve Peter Sellers'in 1964 yılında Stanley Kubrick'in 1964 filminde ‘Dr. Strangelove’ rolünde bulunan ‘Quimimodo’ ve Patsy Ruth Miller gibi ‘Lon Chaney’ gibi popüler filmlerde engelli kişilerin temsillerini görebilmekteyiz.

Amerikalı bir gazeteci ve yazar John Hockenberry, dört kez Emmy ödüllü ve üç kez Peabody Ödülü sahibi John Hockenberry, omurilik hasarı olan en başarılı gazetecilerden biridir. 1990'ların sonlarında Dateline için çalıştı ve bir Amerikan ağında tekerlekli sandalye kullanan ilk görünür gazetecilerinden biri oldu. “İhlallerin Taşınması: Savaş Bölgeleri, Tekerlekli Sandalyeler ve Bağımsızlık Bildirileri” yazılarının birkaçı. 2008'den bu yana halk radyosunda canlı bir ulusal haber programı olan The Takeaway'in radyo sunucusudur.

Marlee Matlin, akademinin ödüllü aktrisi, 1986 yılında “Küçük Tanrı'nın Çocukları” 'da oynadığı rol için ödüllendiren Marlee Matlin, sağır olan en başarılı aktrislerden biridir. Genetik olarak bozulmuş bir sorun nedeniyle 18 aylıktan beri sağır olmuştur. Ayrıca Küçük Çocuklarda rolüyle Altın Küre Ödülü aldı. Oscar'ını aldığı günden beri Marlee, L Word ve Law & Order: SVU gibi birçok TV şovunda bir karakter olmuştur ve ‘The

Apprentice ve Stars with Dancing' gibi gerçek ovlarda yer almıştır.

Stevie Wonder, bugün yaşayan en sevilen şarkıcılardan biri olan Stevie Wonder, kr doğmuş bir müzisyen, şarkıcı ve söz yazarıdır. Altı hafta erken doğdu. Bir ocuk dāhisi olarak değerlendirilen Stevie, 11 yaşında Motown'ın Tamla isimde ilk albümünü çıkardı ve o zamandan beri sahne çalışmaları devam etmektedir. Başarılı bir müzik kariyeri boyunca Stevie, single'ları "Superstition", "Sir Duke" ve otuzdan fazla eseri bulunmaktadır.

Meksikalı sanatçı Frida Kahlo, 20. Yüzyılın en tanınmış engelli sanatçıların biridir. Frida Kahlo, genç yaşta bir araba kazasında yaralanmış ve birkaç ay boyunca yatak istirahatına zorlanmıştır. Sanatçı, tamamen iyileşmeyecek bir geri dönüşe maruz kalmış, çoğu eseleri kendi tekerlekli sandalyesinde resmedilen, kendi portreleri ile bilinir. Frida, her zaman sanatsal ifadesiyle şiddetli yaşam ruhuyla tanınacaktır.

Helen Keller, Alabama eyaletinde bulunan Amerikalı yazar, siyasal aktivist ve ğretim görevlisi Helen Keller, niversite diplomasını alan ilk sağır ve kr kişiydi. ğretmeni Anne Sullivan'ın sonunda Helen'in anlayabileceği bir dil geliştirebildiğini belgelemiştir. Helen, onun ruhani otobiyografisi My Religion da dāhil olmak üzere toplam on iki yayınlanmış kitap yazılmıştır. Aynı zamanda Amerika'daki Sosyalist Parti'nin bir üyesidir ve kadın hakları ve diğer işçi hakları için yoğun bir şekilde çalışmaları devam etmektedir.

Sudha Chandran, ismi ABD'de iyi bilinmemesine rağmen, Sudha Chandran, 1981 yılında bir araba kazasından sonra bacaklarından birini kaybetmiştir. Hindistan'ın en tanınmış dansılarından televizyon oyuncularından biridir. Bharatanatyam

dansçısı olarak bilinen ve dünyadaki en çok beğenilen dansçılardan biri haline gelmesini sağlayan protez bir “Japir ayağı” kullanarak dans etmeyi öğretmeyi başardı. Bir Bollywood filmi olan Mayuri’de hayatı film yapıldı.

Stephen Wiltshire Otistik engelli sanatçıdır. Wiltshire, Otistik bir engelli ve dünyaca ünlü bir mimari sanatçısıdır. Dokuz yaşındayken konuşmayı öğrendi ve on yaşındayken Londra'nın önemli simgelerini çizmeye başladı. Pek çok ünlü sanat eseri yaratırken, en son yirmi dakikalık bir helikopter yolculuğu sırasında sadece bir kez görüntüledikten sonra, New York şehrinin silüetinin on sekiz metre genişliğinde bir panoramik manzarasını çizmiştir.

Michelangelo, Rönesans döneminin en önemli ressamlarından biridir. Uzmanlar, Michelangelo'nun gut ya da osteoartriti olup olmadığı konusuna katılmıyor. Ancak her iki şekilde de, ünlü ressam ve heykeltıraş, ellerini kullanarak ciddi bir sorun yaşadığını kaydetti. Elllerinde ve ayaklarında hem ağrı hem de sınırlı fonksiyon ve hareketlilik yaşadı. Sadece bu değil, sanatçı böbrek taşı ile boğulmuştu desek yeridir. Bu da gut hastalığına karşı daha fazla dikkat çekiyor. Osteoartrit ya da gut olsun, Michelangelo neredeyse seksen dokuz yaşında olana kadar kesmeye, çekiçlemeye ve boyamaya devam etti.

Van Gogh, temporallob epilepsisi ve bipolar bozukluğu vardı. Onun ilaç kullanımı ile ağırlaştırılmış olan bir beyin lezyonu ile doğdu. Doktoru Dr. Gachet'in nöbetlerini tedavi etmek için reçete ettiği düşünülmektedir. Bu ilacın ortak bir yan etkisi sarı lekeleri görmektir. Bazı tarihçiler, Van Gogh'un sanatındaki sarı renk'i kullanmayı çok sevmiş olmasının nedenini buradan kaynaklandığını söylemektedirler. Van Gogh, eserlerini çok hızlı

bir şekilde oluşturdu. Birden çok eser çıkardı, sonra bir depresyon zamanı yaşadı. Bu boşluk, buyk olasılıkla bipolar bozukluğa sahip olduğu spekülasyonuna yol açtı. Onun manik aşaması sırasında, sanatsal olarak çok üretken oldu. Van Gogh'un yaşadığı sağlık belirtilerinin bazıları sanatına katkıda bulunmuş olabilir. Örneğin, Starry Night'ın görünüşünün, Van Gogh'un retinalarındaki şişlik nedeniyle yanan nesnelerin etrafında gördüğü gerçek ışık saçlarından esinlenmiş olabileceğine inanılmaktadır.

Ann Millett Gallant ‘ağdaş Sanatta Engelli Beden’ kitabında, engelli olan sanat eserleri ayrıntılı analizler sağlamaktadır. Kitapta ki eserler, canlı bir performans ve silahsız iki kadının heykelleri, çeşitli ucubelerin fotoğrafları ve fantastik ama gerçekçi görünümlü fotoğraf kolajları içermektedir. Tüm sanat eserleri, tarihi batı sanatını ve görsel kültürünü andırmaktadır. Millett Gallant'ın amacı, sanat tarihi ve engellilik çalışmalarında yaygın olan engelliliğe ilişkin görsel kültür eserlerinin tek boyutlu okumalarını reddetmektir. Kitap boyunca, izleyicilerin kurtarmaya çalışmaktan ziyade engelli görüntülerini nasıl gördüklerini ve yorumladıklarını değiştirmenin önemini göstermek için karşılaştırmalı görsel analiz yöntemleri'ni kullanmaktadır. Baskıcı toplum zamanında görsel tarihlerden engelli görüntüleri yer almaktadır. Millett Gallant, ağdaş sanat medyasının, özellikle de fotoğrafçılığın, görsel tarihler ve izleyicilerle olan etkileşimleriyle performatif olduğunu iddia etmektedir. Görsel engelli bedeni karmaşık ve çok boyutlu bir performatif konu olarak tanımak için alternatif anlatılar ve çoklu anlam katmanları eklemeyi, ileriye bakmayı desteklemektedir.

Engelli vücudu 1960'ların sonlarından itibaren belli sanat eserleri üzerine odaklanmıştır. İdeal güzelliğin ironik olarak kolsuz simgesini ifade etmektedir. On dokuzuncu yüzyıldan fotoğrafları göstermektedir. Millett Gallant sanatta çeşitli venslerin ataerkil

güzellik ve cinsellik ideallerini nasıl tartıştığını göstermek için feminist bir yöntem kullanmıştır. Heykel vücut idealleri, uluslararası tanınmış sanatçı Marc Quinn'in paraplejik sanatçı Alison Lapper'ın mermer heykelini kitabında resmetmiştir. Yontulmuş çıplak Allison Lapper, hamile engelli vücudu cinsel olarak tanır ve engelli vücudu bereketli olarak tanımaktadır. Heykelin klasik güzelliğe dair varsayımlara meydan okuduklarını, çağdaş sanat geleneği içinde, tarihsel sanat ve görsel kültüre eleştirel bir biçimde vurgu yapan revizyonist çalışmaların içinde yer alıyor.⁶¹

Millet Gallant, Frida Kahlo'nun otoportresinin, cinsellik, ırk, cinsiyet ve engellilik arasındaki kesişimin bir ifadesi olarak tanımlamaktadır. Burada, çeşitli görünüşleri ve kategorizasyonları nedeniyle engelliliğin doğru bir şekilde temsil edilmesinin imkânsızlığını ortaya çıkarır. Ancak, Kahlo'nun 1930'ların çalışmasına işaret eden engellilik çalışmalarından önce mevcut sanattan, sanata geri çekilmek, çağdaş sanatın modernizminin katı ideallerinin ötesinde bir ilerleyiş olduğu fikrine karşı çalıştığını savunmaktadır. Engelliliğin karmaşık bir sosyokültürel yapı ve aynı zamanda öznellik meselesi olduğunu ve bedenselliği ve engelliliği gerçekleştiren sanat, önünde sonunda, tek boyutlu engelliliğin anlaşılmasına meydan okumalıdır.

Engelliliğin olumsuz yönleriyle başa çıkmanın bir yolu da şüphesiz sanattır. Sanatın, kendilerine engelleri ile ilişkili depresyon, endişe, korku, acı ve damgalama ile başa çıkmalarına yardımcı olduğu görülmektedir. Kansere yakalanmış bir sanatçı, ölüm hakkındaki korkularını yönetmek için sanatı kullanmaktadır. Fiziksel engelli bir sanatçı, engelliliğine dair korkularını ve

⁶¹ A.Milllett GALLANT “Çağdaş Sanatta Engelli Beden” Palgrave Macmillan Newyork/2010.

rahatsızlıklarını açıkça ele almak için sanatı kullanmıştır. Ruhsal hastalığı olan bir sanatçı, sanatı bir süredir semptomlarından kaçmanın tek etkili yolu olarak görmektedir. Engelli merkez ve topluluklarının yapmış olduğu araştırmalar ve gözlemlenen sonuçlar neticesinde olumlu bulgular elde edilmiştir. Fiziksel engelli bir katılımcı, resim sanatıyla engelliyle yaşamının noktası olarak sanatı buldu birçok engelli sanatçı gibi. İki kutuplu bozukluğun fiziksel olarak serbest bırakılması, duygularının tuval üzerine süzülmesini sağlamıştır. Sanat, sürekli olarak düşünmeyi sağlayan zihinsel egzersizdir. Engelliliğin üstesinden gelmek için yaratma içgüdüğü artmaktadır.

Engelli bireyler sanatsal ifadelere sığınmış bulunmaktadır. Dünya'dan dışlanıp, dehşete düştükleri zaman, çizimlerle ve resimlerle dünyaya bağlanabilmektedirler. Hastalıklarını, yalnızlıklarını ve korkularını çizdiler. Acı ile yaşamayı deneyimlemek için çarpık ve parçalanmış rakamlar kullanmıştır.

Sanatla başarıya ulaşma, engelli bireylere güven veriyor ve başka uzmanlık alanlarına da sahip olduğunu fark etmeye yardımcı olmaktadır. Sanata olan güvenin artmasında ve toplumda damgalamanın yönetilmesindeki bu rol, fiziksel ve duyuşsal engelleri olan sanatçılar ile de açıkça görülmektedir. Görsel engelli sanatçı Chuck, belirtilenlere benzer bir duygu ifade etti:

“Sanatta kazandığım yeterlilik nedeniyle yaşam boyunca daha fazla güven duyduğumu anladım. Görsel sanatta hissetmek, hayatımı sürdürmeme, çalışmamıza ve engelliliğim hakkında çok fazla endişelenmeden herkes gibi zevk almamı sağladı.”⁶²

⁶² M.TAYLOR “Öz Kimlik ve Sanat, Engellik ve Toplum” İngiltere/2005.

Engellilik hakkında iletişim kurma yolu olarak sanat özürlülüklerini ya da bozukluklarını ve kendilerini nasıl hissettiklerini betimliyordu. Bu sanatçılar için, bu türden sanat eserleri yaratmak, engelliliğin kimliğindeki rolünü işleme ya da anlama yoludur.

Sanatçılar engelli bir şekilde sanat yapıtlarında çeşitli şekillerde kullanmışlardır. Hepsi de bir engellilik kimliği mesajı vermemiştir. Birçoğu, resimde bir mesajı tanımlamak için görüntüleyiciye bırakmayı tercih etti. Mesajlar sanatçılar kadar farklıdır, ancak bazı sanat eserleri daha edebi yollarla tasvir ederken, diğer parçalar onu daha sembolik olarak resmedebilmektedir. Engelliliğin sembolik temsili özellikle, bu şekilde engelliliği temsil ettiği eserlerinden yola çıkarak hükmediyordu. Örneğin, bir engelli sanatçı, kafesteki bir kuşun kültürünü yansıttığı bir sanat yarattı, bu da onları güçlendirmek yerine engelli insanları korumaktır. Aynı çalışmanın başka bir bölümünde, kuşun serbest, artık kafesli olmadığını göstermektedir.

Engelli sanatçılar sanatlarını, insanların bu konulara ilişkin farkındalıklarını arttırmak için izleyiciden bir tepki almak için kendi bedenleri, hastalıkları ve engellilikleri ile ilgili yönleri üzerine odaklamışlardır. Engelli sanatçıların mesajları, doğanın güzelliği, insan yaşamı ve varoluşu, insanın kırılganlığı ve bir negatfin pozitif bir duruma dönüştürülmesi, bir hastalığın güzel bir sanat eserine dönüştürülmesi ile ilgilidir.

Bazı engelli sanatçılar için sanat, onların daha fazla normalleşme kimliğine doğru ilerlemesine yardımcı oldu. Örneğin, öğrenme engelli bazı sanatçılar, sanatı sanatın normalleşmesine yardımcı olduğunu gösteren, diğer yönleriyle ilgili zorluklara rağmen, değerlerini takma ya da gösterme yolu olarak

tanımlamışlardır. Kendilerini ilk engelli sanatçı olarak tanımlayanlar, engelliliğin kimliğinin belirleyici yönü değil, bir parçası olduğunu gösterenler de, normalleşme kimliğini de gösterdi. Yine de diğerleri, ağrı ve damgalanma gibi engelliliğin olumsuz yönleriyle başa çıkarak normalleşmeyi kolaylaştırmak için sanat kullanmıştır. Kendi sanat yapıtları veya engellilik sanatı ve kültürü dünyasına maruz kalmak, onların bir olumlama kimliğine doğru daha fazla ilerlemesine yardımcı olmuştur. Bazı sanatçılar yapıtlarını engellerini göstermek veya engellilik hakkında bir mesaj iletmek için kullandılar. Diğerleri engellerinin özelliklerini sanatsal güçler olarak kullandılar.

Sanat, engellilerin daha pozitif engellilik türlerine doğru hareket etmelerine yardımcı oldu. Onların deneyimleri, sanatlarında sıklıkla kendini kabul eden ve kim oldukları konusunda gurur duyan sanatçılardan oluşmaktadır. Sanatçıların uygulama denemeleri, özellikle kimlik ve kimlik oluşumu hakkında bilgi edinmek için değil, sanatta kimliklerini var edebilmeleridir.

2.2. TİYATRODA ENGELLİ BİREYİN YERİ VE ENGELLİ TİYATRO TOPLULUKLARI

Tiyatro’da engelli bireyin yeri, engelliliğin teatral bir deneyime dâhil edilmesine odaklanan bir konudur. Engellilik, teatral bir çalışmanın konusu olarak veya bir karakterde temsil edilebilir. Tiyatroda engellilik yüzyıllardır yaygın ve hassas bir konu olmuştur. Tiyatrolarda engelli bireylere yönelik metinler, yönetmen tarafından veya yazarlar tarafından karakterler yazılmıştır. Karakterlerin herhangi bir engel olmadan yazıldığı durumlar da vardır. Engelliliğin sanatta yer almasından önce engelli bireyler toplumun geri kalanından uzaklaşmış veya ihmal

edilmiş hissederler kendilerini. Sanatta engellilerin var olmasıyla birlikte, engellilerin fiziksel ve zihinsel sağlığı rahatlatmak ve iyileştirmek için dramatik araçlar kullandığı bir terapi biçimi olmuştur tiyatro.

Tiyatroda engelli bireyin yeri, engellilerin tiyatrodaki var olmaları, çalışmaları, izleyiciye yalnızca toplumsal cinsiyet ya da kabiliyete meydan okumaktan değil, aynı zamanda normatif⁶³ anlayışımızı inşa etme ve daraltma kimliğinin tüm bakış açılarını sunmaktadır. Tiyatro da engellilik estetiğinin, tiyatronun kendi sınırlarını yeniden yazmasıyla ortaya koyduğu, tiyatro ile bazı engel sınırlarını zorlamak ve kolektif çalışmalar ile engeli ortadan kaldırmaktadır.

Engelliler tiyatrosu, perspektif, teatral kuralın ya da mantığın kabul edilmediğine ya da bu kuralların, yapı bozuma uğratılmadığını ve dolayısıyla görünür hale getirildiğini ima etmektedir. Bu bağlamda Engelliler Tiyatrosu aslında tiyatroyu etkisiz hale getirmektedir. Tiyatro sosyal bir sanattır. Engelli sanatçıların günümüzde, geleneksel veya deneysel, toplum temelli veya profesyonel, politik veya ticari olarak karşılaştığı en önemli sorun, tecrit olmaktır. Engellilerin bedeni sosyal alanın bir parçası değildir.

Tennessee Williams 'The Glass Menagerie'de Tennessee Williams okuyuculara Laura'nın bir engellilikle büyüdüğünü

⁶³ Normatif (normative) gerçekte olanlarla değil, ne olması gerektiği konusundaki görüşlerle ilgilenen, ahlak ve değer yargılarına dayanan kavram veya disiplinlerdir. Olayların gerçekteki oluş biçimlerinin tarafsız biçimde incelenmesi ise pozitif kavramının kapsamına girmektedir.

açıklıyor. Bir çocukluk çağı hastalığı sakat bıraktı, bir bacağı diğerinden biraz daha kısa ve bir aylak içinde tutuldu. Bu kusurun sahnede önerilenden fazlası olmaması gerekiyor. Bu karakter tanımı, yönetmenin Laura'yı nasıl canlandırmak istedikleri konusunda kendi kararlarını vermelerine izin verecek kadar belirsizdir. Yönetmen, uygun gördüğü şekilde engelliliği sergileme sorumluluğunu üstlenmiştir. 'A Streetcar Named Desire'deki bir karakter olan Blanche Dubois , içsel mutluluğu bulamıyor ve somutlaştırdığı gerçek güzelliği göremiyor. Bundan dolayı, geçici olarak yerine getirilmesi için erkek figürüne güveniyor. William Shakspeare'in eserlerinden III. Richard, engelli ve deforme olmuş bir karakterdir. Oyunda on altı yaşındaki Richard, serebral palsiden muzdariptir ve seyirci karakteri ağır engelleri aşmaya çalışmanın zorluklarını öğrenir.

Engelli sanatçı yazar, manuel tekerlekli sandalye kullanan Amerikalı oyun yazarı John Belluso şöyle açıklıyor: "Bir otobüse bindiğimde, tüm kafalar dönüp bakıyor ve bir an için sahnede olduğum gibi heyecanlandırıyor. Engelli insanlar dünyayı farklı bir şekilde anlıyorlar. Bakmanın neye benzediğini anlıyorsunuz ve bir anlamda, her zaman engelliliğinizi gerçekleştiriyorsunuz."⁶⁴

'Gretty Good Time' tiyatro oyunu, kaza sonrası felç geçiren bir kadının etrafında dönen bir oyun. Seyirci, Gretty ile yolculuğunu kısa süre içinde kendi başına işleyemeyeceği bir devlet kurumuna nakleder ve bu yüzden yardımlı intiharı düşünür. 2005'de yazdığı 'The Charity Rules' adlı oyunu, tekerlekli sandalye kullanan serebral palsili bir adam olan Monty hakkında bir hikâyeyi anlatmaktadır. Loretta kızına onun bekçisi olarak davranır ve oyunun çoğu babasıyla olan ilişkisine ve hayatının yanı sıra

⁶⁴ John BELLUSO "Gretty Good Time" Newyork/2005.

babayı dengelemeye çalışmanın nasıl bir şey olduğuna odaklanmaktadır. Geçmişten günümüze birçok yazar, eserlerinde engelli bireylere yer vermiştir.

Tiyatro tarihi geçmişinde engelli bireylerle tiyatro çalışmaları drama, pandomim, müzik ve dansla ibaretti. Lakin Marinetti'nin Fütürist manifestoları, önceki tüm teatral formların yasaklanması ve tamamen yeni bir drama yaratılması çağrısında bulunmuştur. Sonrasında ise birçok fütürist tiyatro biçimi yaratılmıştır. Belki de engelli anlatının tiyatrodaki dramadaki derin kökleri göz önüne alındığında, engelli anlatının fütürist ve performans tiyatrosu, fiziksel tiyatroda buluştuğunu göstermektedir.

Engelli oyun yazarları ve akademisyenler eski formları bozmaya çalıştılar. Oyun yazarı John Belluso, kontrol sakatlığı anlatısını, kişisel trajediye karşı bireysel zafer olarak tanımladı. Carrie Sandah, teatral forma meydan okuyan bir strateji olarak, değer düşüklüğü, öznel, fenomenolojik bozulma deneyimi üzerine özcü bir odaklanmayı önermektedir.

Çağdaş teoride önemli bir konu olan, hümanizmin somutlaşmış doğasının yapı sökülmüştür. İnsancıl düşüncede, zihin ve beden ayrıdır, beden zihin için bir araç işlevi görür. Bilgi teknolojileri, bilimsel keşifler ve biyo mühendislik, beden rolünü zorlamaktadır. Ancak insan vücudunu tamamen değiştirememektedirler. Plastik cerrahi ve protezler, beden rolünün yanı sıra, özellikle savaşlarda güçlü özneler olarak, engelli kişilerinde temsilcilikleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Posthümanizm, insanın evriminin ötesinde yaşamın olanaklarına olan ilgiyi gösterir ve ahlak, adalet, dil ve türler arası iletişim sorunlarını ele alır. Transhümanizm, insan koşullarını insan

entelektüel, fiziksel ve psikolojik kapasitesini geliştiren teknolojiler aracılığıyla dönüştürmeyi amaçlayan bir harekettir. Orlan ve Stelarc, bedenlerini melezlere ve siberlere dönüştürmek için ameliyatlara girerek insanlığın sınırlarını araştıran ve icra eden iki çağdaş sanatçıdır.⁶⁵

Drama kuramcısı Prof.Dr. Una Chaudhuri Henrik Ibsen'den beri modern dramayı 'jeopatholojik' olarak nitelendirmektedir. Ibsen, Beckett, Pinter ve Shepard gibi oyun yazarları için, yer ve ev mağduru kişiyi ve kahramanlığa atıflarda bulunur. Chaudhuri, Jose Rivera, Suzi Lori Parks, Marie Irene Fornes, David Henry Hwang ve Tony Kushner gibi oyun yazarları, moderlerin jeopatolojisini reddettikleri ve bunun yerine alternatif heterotopik ideali kuran gerçek postmodern kuramcılardır. Bu dönemlerde, ortaya çıkmakta olan engelliler tiyatrosu çoğunun, insan deneyimindeki mekânın rolünü yeniden değerlendiren ve içkinliğe, zamana ve uzama olan üstünlüğün modernist ayrıcalığına meydan okuyan çok kültürlü, postmodern bir estetiğe katılmıştır. Beden ve ruh birleşiminden alternatif bir tiyatro engelliler tiyatrosu kendini var etmiştir.

Tiyatro'da engelli bireyleri ikiye ayırmamız gerekmektedir. Bedensel engelli ve zihinsel engelli. Bedenseli fiziksel (physical), zihinseli mental olarak ele almamız gerekmektedir. Engelli bireylerde tiyatronun ama genel olarak sahne sanatlarıyla ilgili olan alanların nasıl kullanıldığını, araçlarının ne çeşit olduğunu ve amaçlarının ne olduğu düşünüldüğünde bunu iki temel parçaya ayırmak gerekmektedir. Nedeni; bu sahne sanatlarından kullandığı araçlar, tespit ettikleri amaçlar ve malzemenin ortaya konulması açısından ikiye bölmek gerekir. Aksi halde kullanım şekilleri ve

⁶⁵ Zhang YIBING "Adarno'nun Negatif Diyalektiği ve Zizek'in Lacanvari İmkânsız Devrimi" Kalkedon Yay. İstanbul/2012.

amaçları ortaklık taşımayabiliyor. Konunun başlığı açısından daha doğru yönlendireceği için iki temelde incelenmelidir.

Bedensel engelli, sağaltmacı, iyileştirici ve sanatı üretebilir. Fakat zihinsel engelli sadece sağaltmacı ve iyileştiricidir. Sanatı üretmez, kullanmaktadır.

Bedensel engellileri kendi içlerinde gruplara ayırmamız gerekmektedir. Dil ve işitme engelliler; bedensel üretim yapmaktadırlar. Tiyatronun dans, dramatik tiyatro, drama, pandomim, interaktif tiyatro, işaret dili teknikleri kullanılarak hem sanat üretimi hem de sağaltmacı olarak tiyatroyu kullanabilmektedirler. İşaret dili tiyatroları konuşma ve işitme engelli bireyler için tiyatroda günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. ‘National Theatre of The Deaf’ işitme konuşma engelli sanatçılar profesyonel olarak görev almaktadır. İşitme engellilerin kendi aralarında iletişim kurmak amacıyla geliştirdikleri parmak, el ve yüz hareketlerinden oluşan görsel dile işaret dili denir. İşaret dili, yalnızca işitme engellilerin kendi aralarında değil işitme ve konuşma yeteneğine sahip insanlarla da iletişim kurmada yararlandıkları bir araçtır.⁶⁶

Dünyaca tanınmış işitme engelli bir aktris Emmanuelle Laborit. Doğduktan bir süre sonra fark edilir, bebek hiçbir sese tepki vermemektedir. Doğuştan sağırdır. Çocukluk yılları a sosyal ve korku dolu geçer. Ailesinin yardımıyla işaret dilini öğrenir. Washington’da sağırlara yönelik sanat eğitimi alır.

“Ketumiyetin çocukları” isimli tiyatro gösterisinin başkahramanı Sarah rolünü oynar. İşitme engelli Sarah rolünü etkili bir biçimde üstlenebildiği için moliere sanat ödülünü kazanır. Ketumiyetin

⁶⁶ Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN “ İşaret Dilinin Tanımı” Ankara/2013.

çocukları daha önce ‘Tanrının Unuttuğu Çocuklar’ ismiyle Amerika’da filme alınmış ve sinemalarda gösterilmiştir. Aslında bir aşk hikâyesi olan bu eserde Sarah, kendisini seven adamın çok gerçekçi ve ikna edici bir üslupla işaret dilini öğrenmesini sağlar. Kendini bu rollerle özdeşleştiren emenualle sağırlara mahsus bir kültür oluşturma kapsamında iletişim dünyasında da işaret dilinin kabul edilmesi yönündeki mücadelesi dikkat çekicidir. 22 yaşındayken yazdığı “Martının Çılgılığı” isimli otobiyografisinde işitebilen insanlara karşı verdiği mücadelenin ne kadar çetin geçtiğini anlatır.

Emenualle Labiot bundan sonra birbirinden değerli sinema filmlerinde önemli roller üstlenir. 1996 yılında Fransız-İtalyan ortak yapımı olan “sessiz düşes” filminde sağır film aktristi bütün oyun gücünü sergileme imkânı bulur. Ünlü İtalyan roman yazarı Dacia Maraini’nin eseri olan “Sessiz Düşes” ‘in hikâyesi, 18. asırda italyanın Sicilya adasında cereyan etmektedir. Hikâyenin kahramanı Marianna Ucria Sisilya düşesi olmasına rağmen, sağır olmasından ve konuşamamasından dolayı erkeklerin baskılarına maruz kalır. Sisilya düşesi Marianna ucria’yı çarpıcı ve gerçekçi canlandıran emenualle labiot iyi bir karakter oyuncusu olduğunu ispatlamaktadır. 1997 yılında rejisörlüğünü alman “Caroline Link’in yaptığı “sessizliğin ötesinde” sinema filminde sağır anne filmini üstlenir. Ödül alan bu filmde emenualle laborit sinema yıldızı olarak bütün avrupada ün kazanır.

Fransa Paris’de yaşayan işitme ve konuşma engelli sanatçı Levent Beşkardeş otuz beş yılı aşkın süredir, yazar, oyuncu ve yönetmendir. Paris ‘İnternational Visual Theatre’ da profesyonel olarak tiyatro yapmaktadır. Tiyatro’da eskiden sadece sağır oyuncular bulunuyordu. Şimdilerde ise engelsiz oyuncularda dahil edildi ve hep birlikte oyunlar oynanmaya devam etmektedir.

Profesyonel sanatçılar ve sağır sanatçılar bir arada oynamaktadır. Oyunlar, işaret dili, dramatik tiyatro, pandomim tekniğini kullanarak sergilenmektedir. Beşkardeş, pandomim sanatının eskidiğini yerine interaktif tiyatroların yer aldığını belirtmektedir.

Levent Beşkardeş ve diğer sanatçı arkadaşlarıyla birlikte haftanın belirli günleri Paris kütüphanelerinde, Nazım Hikmet Ran'ın 'Sevda Bulut' kitabından uyarlanan, hem işaret dili hem de sesli olarak masalları canlandırıyorlar. Hafta içi büyüklere ve hafta sonları çocuklara masallardan bölümler ya da kendi o an orada oluşturdukları doğaçlama, interaktif oyunlar sergilemektedirler. Ayrıca bu uyarlamayı Levent Beşkardeş, sadece sağır oyuncuların oynadığı, Amsterdam 'Hand Theatre'da yönetmiştir.2013 yılında istanbul'da bulunan özel tiyatro 'Semaver Kumpanya' ya turne düzenlenmiştir.

2011 yılında 'Edith Piaf' şarkılarını işaret diline çevirip sahneledi. Yedi sağır oyuncu, sessiz şarkıları, üç engelsiz gitarist ile konser gösterisi yaptılar. Tiyatro çalışmaları devam etmektedir.

Avrupa'da ve Amerika'da iyi tanınan işitme engelli oyuncu İpek Dedeoğlu uzun zamandır tiyatro çalışmaları devam etmektedir. Norveç Oslo'da bulunan bir işaret dili tiyatrosu olan 'Theatre Manu' da görev almaktadır. 'Teater Manu' 1999 yılında pilot proje olarak Norveç İşaret Dili Tiyatrosu olarak kuruldu. 2004 yılında tiyatro kendi tiyatrosunu açtı ve mevcut ismine dönüştü. 'Teater Manu' üç temel amaç ile oluşturuldu: işitme engelli oyuncuları yüksek bir mesleki seviyede eğitmek, geniş bir repertuar inşa etmek ve yaşadıkları yerde sağırlar için tiyatro yapmak üzere işitme engelliler için turneler düzenlemektedir. Ülkemizde Devlet tiyatroları ve özel tiyatrolar bazı oyunlarını işaret dili ile oynamışlardır.

Türk tiyatrosunun önemli isimlerinden sevgili Sumru Yavrucuk on yıl kadar işitme engelli bireylerle pandomim-tiyatro çalışmaları yapmıştır. Tiyatronun araçlarından pandomim ve yaratıcı drama teknikleri ile doğaçlama oyunları oynanmıştır. Yanı sıra dramatik tiyatro çalışmaları yaparak ülkemize ödül getirmişlerdir. Necati Cumali'nin yazdığı 'Susuz Yaz' tiyatro oyunu ve Güngör Dilden'in yazdığı 'Kurban' oyunları işitme engelli oyuncularla çalışmıştır. Barcelona'da düzenlenen '2. Dünya Pandomim Festival'inde en iyi yönetmen ödülünü almıştır.1986 yılında 'Türkiye Mim Festival'inde ise en iyi yönetmen ödülüne layık görülmüştür.

Teknoloji ve bilim çağının gelişimiyle birlikte işitme ve konuşma engelli insanlar cihaz kulaklık kullanmaya başlamışlardır. 1900'lü yıllara kadar işitme engeline yardımcı olacak birçok yöntem denenmiştir. 15 Kasım 1901 günü New York'ta Miller Reese Hutchinson tarafından icat edilen ve 'Acousticon' adı verilen elektrikli ilk işitme aygıtının patenti alındı. Ertesi yıl kurulan Hutchinson Acoustic Community adlı şirket tarafından üretimine geçildi. Aygıtın üzerinde, el radyosu büyüklüğünde bir pil yeri, ayrıca kulağa takmak üzere telefon alıcısını andıran bir parça vardı. Acousticon'un ilk sahiplerinden biri, çocukluğundan beri yarı sağır olan İngiltere Kraliçesi Alexandra oldu. Aygıtı, 1902 yılında yapılan taç giyme töreninde kullanan Kraliçe Alexandra, daha sonra bu yararlı buluşun 26 yaşındaki mucidini bir madalya ile ödüllendirdi. Cihaz kullanan işitme engelli oyuncu ve seyirciler bir nebze de olsa uygulamalarında daha rahat gelişim sağladılar. Günümüz teknoloji ve modern çağının hızla gelişmesiyle birlikte 'İndüksiyon Döngü Sistemleri (ID)' üretilmeye başladı. Avrupa ve Amerika'da ki birçok devlet'e bağlı işitme engelli tiyatrolar, operalar ve sahne sanatları binalarında kullanılmaya başlamıştır.

Günümüz Türkiye'sinde İstanbul ve İzmir'de metrolar, toplu taşıma araçları ve halka açık ortak paylaşım alanlarında kullanılmaktadır. Malesef tiyatro sahnelerimizde uygulanmamıştır.

İşitme kaybının telafi edilmesi için günümüzde işitme cihazları ve koklear implantlar kullanılmaktadır. İşitme cihazları her ne kadar teknolojik ve kullanımı rahat aygıtlar olsalar da, her zaman tek başlarına yeterli olamazlar. İşitme cihazı kullanıyor olmasına rağmen birçok insan gerek günlük temel faaliyetlerde, gerekse sosyal etkinliklerde kendilerini eksik hissetmektedirler. İşitme cihazının yetmediği yerlerde devreye işitmeye yardımcı sistemler girmektedir. Bu sistemler ses kaynağı ile dinleyici arasında iletişimi bozan yankılanma ve gürültü gibi çevresel faktörleri ortadan kaldırmaktadır.

İşitme yardımcıları arasında en yaygın olarak kullanılan sistem; 'İşitme Döngü Sistemi'dir. İşitme Döngü Sistemlerinin temel amacı; İşitme cihazının yetersiz kaldığı durumlarda işitme kaybı yaşayan insanlara yardımcı olmaktır. İndüksiyon Döngü Sistemleri, ses kaynağı ile dinleyici arasındaki iletişimi bozan çevresel faktörleri ortadan kaldırmaktadır. İşitme Döngü Sistemleri özel olarak geliştirilmiş bir yükseltici vasıtası ile mevcut sesleri manyetik dalgalara dönüştürür. İşitme cihazı kullanıcıları cihazlarında bulunan 'telecoil' şalteri sayesinde bu manyetik dalgaları gürültüden arınmış ses olarak duyarlar. İşitme cihazı kullanıcıları bu işareti gördükleri her yerde, işitme cihazlarını 'T' pozisyonuna alarak İndüksiyon Döngü Sisteminden yararlanabilirler. Gelişmiş ülkelerde ID sistemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. İşitme kaybı olan kişiler genelde döngü sistemlerini tercih etmektedir.

Bu hususta Dokuz Eylül Üniversitesi Sahne sanatları bölümü sahne tasarımı Dr. Öğretim görevlisi Levent Berber hocamızla araştırmaya başladık. Sahne sanatları bölüm başkanı tez danışman hocam Prof. Dr. Semih Çelenk hocamızla paylaştık. Güzel Sanatlar Fakültesi Özdemir Nutku sahnesinde pilot bir uygulama başlatıp, ülkenin dört bir yanında ki tiyatro sahnelerimize ışık tutmak ulaşmak istedik. Dokuz Eylül Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi BAP ile ‘İndüksiyon Döngü Sistemi’ projesini gerçekleştirmek üzere resmi yazışmalar başlamıştır. Önümüzde ki kısa oyunlar ve büyük oyunlarda işitme engelli seyircilerimizle buluşmasını ümit ediyoruz.

İşitme engelli oyuncular, dünyanın önemli dans tiyatroları, engelli tiyatrolarında, sanatı tiyatroyu hem sağaltmacı hem de sanat üretiminde kullanımına devam etmektedir.

Tiyatroda görme engelli bireyler, radyo tiyatrosu ve günümüzde okuma tiyatroları ile var olmaktadır. İsterse okuma tiyatrosu ile sanat üretebilir ve tiyatroyu sağaltım amaçlı kullanabilmektedir. Drama, müzik ve interaktif tiyatronun araçlarını kullanmaktadırlar. Geçmişten günümüze tiyatroya gönül veren görme engelli bireyler için radyo tiyatrosu tek alternatifti ta ki günümüze kadar.

Radyo tiyatrosu 15 Şubat 1924 tarihinde, ilk orijinal radyo oyunu olan “A Comedy of Danger“, Londra Radyosu’nda yayımlanmıştır.⁶⁷ Bu, dünya tarihindeki ilk orijinal radyo oyunudur. “Arkası Yarın” türü radyo programları ise beklenilenin aksine radyoda doğmamıştır. Güneydoğu Belçika’daki Arden bölgesinde çeşitli vardiyalarda işe gidip gelen kömür işçilerini oyalamak ve eğlendirmek amacıyla banliyö trenlerinde tiyatro aktör ve aktrislerinin canlı olarak seslendirdiği bazı oyunlar, trenin

⁶⁷ Kıvanç NALÇA “Dünya Tarihinin İlk Radyo Oyunları” Sistem Yay. İstanbul/2009.

hoparlörlerinden vagonlardaki işçilere dinletilirmiş. Ancak uzun oyunlar madenci köylerinden yakındaki ocaklara giden işçilerin yolculuk süreleri için uzun olunca oyunları farklı sürelerle bölerek bölüm bölüm yayınlamaya başlamıştır. Bu eğlence kısa süre içinde işçilerin büyük beğenisini kazanınca bunu radyo yoluyla bütün ülkeye yayma fikri doğmuş ve ardından da Arkası Yarın bir radyo klasiği olacağı yolculuğuna başlamıştır.

Radyo tiyatrosu ve radyo oyunu arasında söylemden başka fark yoktur. Ancak ‘tiyatro’ kelimesi Yunanca ‘theatron’ yani ‘seyir yeri’ anlamına geldiğinden radyoya uyarlanan edebiyat eserleri için ‘radyo oyunu’ ifadesi daha doğrudur. Ancak her iki kullanım da yaygın şekilde kullanılmaktadır. Radyo tiyatrosunun veya oyununun; tiyatronun radyoya taşınmış biçimi demek değildir. Bazı tiyatro oyunları; sahneye mikrofon konup taş plaklara kaydedilerek radyoda dinleyiciye sunulsa da böylesi ürünler de radyo tiyatrosu olarak değerlendirilmez. Radyo tiyatrosu; bir oyun, roman ya da öykünün ya da tümüyle radyo tiyatrosu olarak yazılmış özgün bir eserin stüdyoda, ses ve müzik efektleri eşliğinde yeniden üretilmesiyle ortaya çıkan radyo programlarıdır. Yani radyo tiyatrosu, kendine özgü bir sanat dalıdır.

Tiyatro ile radyo tiyatrosu arasındaki en önemli fark tiyatronun; zaman ve mekânla sınırlı olmasıdır. Ancak radyo tiyatrosunda dinleyici dinlediği eserin dekorunu kendi zevkine ve hayal gücünün genişliğine göre istediği gibi çizer. Görme engellilerde ve sağlıklı bireylerde düş gücünün geliştirilmesinde en önemli araçlardan biridir. Ayrıca radyo tiyatrosunun fonetik bir dramatik sanat oluşu; seslendirmenin, radyo oyununun tek anlatım aracı olması ve dinleyicinin sadece kulağına hitap etmesi de radyo tiyatrosunu tiyatrodan ayıran özelliklerdir.

Dünyada 2000’li yıllardan sonra görme engelli bireyler için okuma tiyatroları yapılmaya başlanmıştır. Tiyatro oyunları kabartma harflerden oluşan Braille alfabesine çevrilerek sahnelenmektedir. Louis Braille, 1809 yılında Pariste dünyaya gelmiştir. Çocukken oyun oynadığı sırada kendisi gözlerinden kötü bir şekilde yaralanmıştır. Hayatını görme engelli olarak geçirmek zorunda kalmıştır. Braille, Charles Barbier tarafından geliştirilen sistem üzerinde çalışır ve kendi geçmiş tecrübelerine dayanarak eksikliklerini giderir.6 nokta sistemi sayesinde daha kolay okunan ve hiçbir eksikliği olmadan okunabilecek ve yazılabilecek bir alfabe haline getirir. Alfabe 1825 yılında tamamlandığında Braille on altı yaşındadır. Geliştirdiği alfabenin aktif biçimde kullanılması için hayatı boyunca çaba gösterir.1850 yılında, Braille Körler Alfabesi Fransa’da ki tüm körler okullarında resmi olarak kullanılmaya başlayan ve öğretilen bir yazı sistemi durumuna gelmiştir. Günümüzde, kendine has bazı karakterleri olan ve bazı Asya dilleri hariç tüm dünya dillerini yazmak ve görme engellilere okuma-yazma imkânı yaratmak amacıyla kullanılmaktadır.

Ülkemizde Görme engelliler farkındalık haftası kapsamında düzenlenen, görme engelliler için okuma tiyatrosu etkinliği, ilk defa İzmir’de Ebru Sagay tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de bir ilk olma özelliği taşıyor. Türkiye’de ilk defa bir tiyatro oyunu Braille alfabesine çevrildi. Proje, görme engelli kişilerin motivasyonlarını arttırmayı, toplumda görme engellilerin başarabilecekleri ile ilgili farkındalığı yükseltmeyi ve aynı zamanda görme engellilerin istihdam olanaklarının arttırmayı hedefliyor.

Görme engelli oyunculara, İzmir Devlet Tiyatrosu sanatçısı, konuşma sanatı eğitmeni Zeynep Nutku tarafından temel tiyatro eğitimi verilmiştir. Tiyatro sanatçısı, tiyatro Nienor’un sahibi Ebru

Sağay'dan ise diksiyon ve güzel konuşma eğitimi alan görme engelliler, oyunculuğa çabuk ısındı. Oyuncu adayları, tiyatro sanatçılarının verdiği metinleri başarıyla seslendirdi.

Görme engellilerin Türkiye'de daha önce yapılan tiyatro çalışmalarında sesli kitaptan çalışarak oyuna hazırlandıklarını belirten Ebru Sağay, sesli kitaptan çalışma yapan görme engelliler, sesli kitabı okuyan kişiyi taklit ediyorlardı. Türkiye'de yapılmayan bir çalışmaya imza attık. Görme engelli oyuncu adayları Braille alfabesine çevrilen metinlerden okudukları oyun metni üzerinden çalışmalarını yürüttüler. Böylelikle kendi beden dillerini ve seslerini kullandılar.

M.Ö. 496-406 yılları arasında yaşayan Atinalı filozof Sofokles'in bir eseri olan 'Antigone' eğitimci görme engelliler tarafından sahnelendi. Daha önce görme engelliler ile kitap okuma etkinlikleri yaptığını belirten Sağay, "Görme engelli kütüphanelerinde kitap okunuyor ancak antik yunan oyunu ilk kez biz çevirdik ve okuyoruz. Amacımız kütüphanelerde tiyatro bölümü kurmak. Oyunlar ve kuramsal kitaplar da çevrilmeli ki görme engelliler de tiyatroyu bilerek, becerilerini kullanmayı öğrenerek yapabilsinler."⁶⁸

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Dramatik Yazarlık Ana Sanat Dalı mezunu Nuray Dibek, 2005 üniversite yıllarından beri zihinsel, bedensel, otistik, işitsel ve konuşma, görme engelli bireylerle drama, tiyatro çalışmaları yapmaktadır. Engelli bireylerde tiyatronun sağaltmacı yönünü kullanıp, sanat üretiminde çalışmaları devam etmektedir. Çalışmaya başlaması zihinsel engelli erkek kardeşi sevgili Mehmet Dibek sayesinde olmuştur. O dönem yazarlık üçüncü sınıf öğrencisi

⁶⁸ Ebru SAGAY "Görme Engellilerle Tiyatro" İzmir/2018.

olan Dibek, zihinsel engelli kardeşini tiyatro yoluyla terapi sağaltım amaçlı iyileştirip sanatla bütünleştirmek istemiştir. Sonrasında Mehmet sayesinde daha nice birçok kardeşlere ulaşmaktı amacı nitekim de öyle oldu, birçok engelli tiyatro öğrencisi ve oyuncularıyla çalışmaları devam etmektedir. Kardeşi işitme engelli olmasa da kendisi aslında bir Coda sayılabilmektedir.

‘Children Of Deaf Adults’ın kısaltması olan Coda, ebeveyni (anne, baba, abla, kendinden büyük bireyler) işitme engelli olup kendisi işitme engelli olmayan, iki dil ve iki kültürle yaşayan çocuklardır. Coda olan çocuklar; anne ve babalarının veya büyüklerinin kulağı, dili olmaktadırlar. Küçük yaşlarda sorumluluk alıyorlar ve anne babalarının dış ilişkilerinde köprü görevi görmektedirler. Konuşamayan ebeveynlerde, çocuklarıyla işaret dili ile iletişim kurduğundan bu çocuklar doğduğu andan itibaren çift dil ile büyümektedirler.

Nuray Dibek 2005 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı Avrupa Birliği Girişimci Gençler Topluluğu GİGEÇ projesi kapsamında Görme Engelli çocuklarla ‘La Fontaine Masallarından’ uyarlama bir tiyatro oyunu çalışmışlardır. Masal Braille alfabesi kabartma metnine çevrilip oynanmıştır. Görme engelli çocuklarla çalışırken Dibek: ”Önce onları anlamaya tanımaya çalıştım. Yurtlarına kadar gözlemledim, görme engelliler okulunda ki öğretmenlerle çalıştım. Tiyatronun drama, müzik, interaktif tiyatro tekniklerini kullanarak sahnede doğaçlama, drama çalışmalarımız başladı. Braille alfabesine çevrilmiş metni okuma provasıyla çalışmaya başladık. Elleri alıp metni çocukların ezberlemesi zordu, kodlar bulduk. Reji olarak çok eğlenceli doğaçlamalarla çıkan rejiler oldu, ezber kolaylaştı. Aramızda kısa kodlar vardı. Bu kodlamalar dâhilinde oyuncu ve yönetmen arasında ki köprü kurulmuş oldu. Oyuncunun

repliğe veyahut mizansen girişinde yardım amaçlı ses ve efekt'i aftak olarak kullandık.”

2006 yılında özel bir rehabilitasyon merkezinde, karma engelli çocuklarla; down sendromlu, zihinsel, işitsel-konuşma, otistik engelli çocuklarla Nuray Dibek'in kendi yazdığı çocuk oyunu 'Rüya Küre' adlı çocuk oyununu çalışmışlardır. Dibek: "Her şeyin başı metin. Kişi ve engellerine göre karakterleri yazdım. Profesyonel engeli oyuncu olmadıkları ve çocuklar olduğu için dramatik bir metin üzerinden çalışmadık. Engel durumlarına, oynayabilitesi yüksek durumlarına göre mizansen ve hareket düzeni sağladık. Replikleri şiirsel bir dilde yazmaya gayret gösterdim. Engelli özellikle zihinsel engelli çocuklarımız ezberde ve algıda çok güçlük çektikleri için bu dil onları daha rahatlattı. Bir sonra ki repilği çağrışım yapan laflar yazdım; 'Ya bulamazsam ayakkabıyı ne olacak? Bulamazsam arkadaşımдан ödünç alacağım.' gibi çağrışım yaratan metin yazmaya özen gösterip kısa ve şiirsel bir dil kullandık. Repliklerin birçoğu müzik eşliğinde söylenen resitatiflerdi. Engelli çocuklar sahne kullanımında görsel kodlamalar, dekor ve aksesuarları kodlayarak daha kolay ve çabuk öğrendikleri bir sahne mizansen kullanımı oluşturdular. Sahne geçişleri gruplar halindeydi. Herkes hem kendi giriş yerlerini hem de arkadaşlarının sahne giriş yerlerini daha kolay ezberledi ve birbirlerine yardımcı oldular. Tüm oyuncular oyuna şarkılara ve sahnelere hâkimlerdi. Oyunumuzda canlı orkestra kullandık. Oyuncular kendi sesleriyle şarkılarını okudular. Final bölümünde ise toplu olarak koreografik hareket düzeninde müzik eşliğinde dans edip şarkı söylediler. Prova sürecinde ilk olarak adını bile söyleyemeyen çocuklarımız vardı. Tiyatronun yaratıcı drama,

beden, ısınma çalışmaları, fiziksel tiyatro, interaktif tiyatro, ses-konuşma, müzik, dans araçlarını kullanarak bütünlük sağlandı.”⁶⁹

Tiyatronun terapi (sağaltım) yönünü kullanıp hem de sanat üretiminde bulunan Dibek, engelli tiyatro çalışmalarına Zonguldak Halk Eğitim Merkezinde devam etmektedir. Zonguldak’da uzun yıllardır hastanelerde, rehabilitasyon merkezlerinde engelli tiyatro ekipleri ile oyunlarını sahnelemeye devam etmektedir. İşitme engellilerle Samuel Becket’in kısa oyunlarını, sözsüz pandomim tekniği ile sahnelemişlerdir. Engellilerle Moliere, zoraki tabip Ahmet vefik paşa uyarlaması gibi birçok tiyatro oyunlarını çalışmışlardır.

Çalışmalarında ki amaçları engelli bireyleri oyuncular, günlük ve alışla gelmiş sorunlardan kısa süreliğine de olsa uzaklaştırmak, terapi etkisi yaratmak hiç oluşmamış öz güven duygularını kazandırmak veya kaybettikleri öz güvenlerini yeniden sağlamak amacıyla tiyatroyu sanatı hem amaç hem de araç olarak kullanmaktadır.

Tiyatro sever engelliler ve engelsiz tiyatro sanatı için oyunlar çıkarmak amaçları. Bunları yaparken de toplumda engelli ve sorunlarına farkındalık yaratmak. Sanatın hem toplum olma hem de sanat için olma özelliğini aynı anda yararlanıp ve sentezini sanat ve toplumu sentezleyerek ve tiyatro sanatı aracılığı ile sorunlarını topluma iletmektedirler.

Engelli sorunlarını anlatan oyunlar çalışmamaktadırlar. Bu oyunlar prova esnasında terapi özelliğini kaybetmektedir. Bu nedenle engelsiz oyuncuların oynadığı sanatsal dramatik metinleri engelli oyunculara uyarlayarak ya da kendileri bir metin yazarak

⁶⁹ Nuray DİBEK “Engellilerle Tiyatro” Zonguldak/2018.

oyunlarını sahnelemektedirler. Oyun sonrasında seyirci ile interaktif bir buluşma sağlayarak oyun hakkında konuşmalar yapılmaktadır. William Shakespeare'nin dediği gibi:” doğruyu doğru bir şekilde söylemek gerekir.” sözüne inanarak engelsiz tiyatro yapmaya devam etmektedirler.

Bedensel engelliler; fiziksel tiyatro(body art), dramatik tiyatro, dans'ı kullanıp sanat üretebilmekte ve tiyatroyu sağıltmacı yönüyle de kullanabilmektedir. Bunlar beden perküsyonu, yaratıcı drama, pandomim ve fiziksel performanslara dayalı üretimlerdir. Zihinsel engellilerde bu oldukça zordur ama tiyatroyu terapi(sağıltım) yöntemi olarak kullanmaktadır. Hareket, beden, dans, müzik, vurgu, beden perküsyonu ve kinestetik tiyatronun araçları kullanılarak sanat üretilmektedir. Bu tiyatroları inceleyerek engelli tiyatrolar özellikle de günümüz tiyatrosunda daha sık karşılaştığımız bedensel engelli oyuncularını tanımamıza ışık tutacaktır.

‘National Theatre of the Deaf (NTD) Ulusal Sağırılar Tiyatrosu’(bkz.⁷⁰) 1967 yılında ilk oyununu sergilemiştir. 1950'lerde, sağırılık alanında çalışan bir psikolog olan Dr. Edna Simon Levine, işitme engelli bir profesyonel engelli topluluk oluşturdu. Broadway'in ‘The Miracle Worker’ın yönetmeni ve başrol oyuncusu Arthur Penn ve Anne Bancroft, bu fikir üzerinde çalıştılar. Meslektaşları Broadway set sorumlusu ve ışık tasarımcısı David Hays'e getirdiler. Sahnede işaret dili'nin güzelliği ve gücünden etkilenen Hays, bu güçlü ifade biçimini tiyatro izleyicilerine getirme konusunda ısrar etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri sağlık ve eğitim Bakanlığı'ndan 1965 yılında federal hibe, planlama fonu sağladı. 1967 baharında,

⁷⁰ <https://www.britannica.com/topic/National-Theatre-of-the-Deaf>

NTD'nin deneysel fikrini araştıran ulusal bir televizyon programı yayınlandı. Bu çığır açan televizyon programında David Hays ve Broadway profesyonelleri ile çalışmak NTD'nin ilk oyuncusu ve şimdiden profesyonel bir oyuncu olan Bernard Bragg'dı. Bernard Bragg, tiyatronun gelişimini ve stilini şekillendirmede yardımcı olmuştur. ABD eğitim ofis'inden ek fonlar ile NTD, yaz aylarında yıllık Mesleki Eğitim Okulu'nu başlattı ve ilk kamu performansını Wesleyan Üniversitesi'nde Middle town, Connecticut'ta gerçekleştirmiştir.

En eski ve ilk engelli ulusal tiyatro olma özelliğinden dolayı 'Ulusal Sağırlar Tiyatrosu (National Deaf Theatre)' engelliler tiyatrosunda büyük önem taşımaktadır. Tiyatronun amacı, izleyicileri eğlendirerek, aydınlatarak ve eğiterek, yaşamlarını sanat aracılığıyla değiştirmektir. Hem işitme engeli oyunculara yer vermek, diğer sanatçılarla birarada işitme engelli seyircilere alternatifler sunmaktadır. Amerikan İşaret Dilini ve sözlü kelimeyi harmanlayarak yarattıkları benzersiz tarzda en yüksek kalitede teatral çalışmalar sunmaktadır. Ulusal Sağırlar Tiyatrosu, dramatik tiyatro metinlerine, kendi yazdıkları kanavalar ve doğaçlamalarla metinlerini oluşturmaktadır. Yaklaşık 50 yıldır ülkeyi dolaşıp turneler düzenlemektedir. Hem işitme engelli hem de işitme engelli sanatçılara erişilebilir yapımlarda yan yana çalışma şansı vermektedir. Özgün anlayışında Eğitim Bakanlığı tarafından finanse edilen NTD, Amerikan İşaret Dilinde oyunlar gerçekleştirirken, aynı zamanda repliklerin sesli bir şekilde konuşulduğu oyunları da içermektedir. Tiyatronun bu yıl gösterimde olan oyunları, 'iki 2' oyuncular tarafından kanava olarak yazılmıştır. 'Çantanın İçinde' ve işaret dili ile oynadıkları 'Ellerin İçinde' oyunlarıdır.

‘Theater Breaking Through Barriers’ Körler Tiyatrosu olarak bilinen New York’da bulunan ve 2008 yılında misyonunu geniş bir engel yelpazesine sahip aktörleri de kapsayacak şekilde değiştiren Off-Broadway tiyatrosu, coşkunluk ve bağımsızlığın yanı sıra, engellilikte yaşanan hayatın zorluklarını da göstermeyi amaçlamaktadır.(bkz.⁷¹) TBTB, kapsayıcılığı ve New York tiyatro sahnesine katkıları nedeniyle eleştirel beğeni toplamıştır. TBTB, ‘Engelleri Aşan Tiyatro’ sloganıyla Off-Broadway tiyatrosudur ve ülkedeki birkaç profesyonel tiyatrodan biridir. Engelli aktörleri ve yazarları ilerletmeye ve engelli insanların imajını bağımsızlığa bağımlı olarak değiştirmeye adanmıştır. 37 yıldan uzun bir süredir var olan tiyatro, beklentilere meydan okumak için tasarlanmış olağanüstü bir topluluktur. Tiyatro, görme engelli aktörleri ve yazarları bütünleştirerek işe başlamıştır. 2008 yılında tüm fiziksel engelli sanatçılar tiyatroya dâhil edildi. Sanatsal mükemmeliyet ve rol modellerinin geliştirilmesi yoluyla, toplumumuzda engelli bireylerin tam olarak dâhil edilmesi için çalışmaları devam etmektedir.

Hollywood’un yaşa, cinsiyete ve ırka dayalı tiyatroları, sanat alanlarını takip etmesi gerekiyor, ancak kategorik olarak engelliliği takip etmeyi reddediyor. Bunu değiştirmek için, engelli aktör ve yazarlara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Dramatik tragedya ve komedya metinlerinin Braille alfabesine çevrilip oyunlarını oynamaktadır. Tiyatro bu yıl, Off-Broadway yapımlarını yeniden canlandırılmasıyla tanınan Amerikan oyun yazarı AR Gurney’in oyunlarını sahnelemektedir. ‘Kokteyl Saati’ ve ‘Orta Çağlar’ komedi oyunları sahnelenmeye devam etmektedirler. Oyunların yanı sıra tiyatroda engelli bireylere yönelik workshop, boyama çalışmaları ve beden üzerine atölyeler düzenlenmektedir.

⁷¹ <https://www.tbtb.org>

‘The Apothetae’ engelliler tiyatrosu (bkz.⁷²), Antik Yunanistan'da, zayıf bebeklerin atıldığı söylenen bir çukur olarak adlandırılır. New York'da bulunan tiyatro, engelli deneyimini görünür kılan yeni oyunlar yaratıyor. Fiziksel ve zihinsel engelli toplumda kolektif tarih eksikliğinden esinlenerek, sanat yönetmeni Gregg Mozgala, tiyatro performanslarıyla değişimi etkilemenin sorumluluğunu üstleniyor.

Tiyatro John Bellus'un ‘Charity Kuralları’ adlı oyununda ki ‘Apothetae’ den etkilenip ismini bu şekilde almıştır. Tiyatro’da engellilerin kolektif konumlarını sahnede var etme çabasıdır. Bedensel ve her durumda engelli olan bireylere hizmet etmektedir. Tiyatro, bedensel ve fiziksel tiyatro temeli üzerinde biçimlenmiştir. Dramatik tiyatro metinlerine özellikle de yeni yazarlar ve oyunlara yer vermektedir.

Tiyatro, interaktif tiyatro oyunlarında, vücut bedenine işkencenin görselliğini inanılmaz bir gerçeklikle seyirciyle buluşturmaktadır. Engelli deneyimini sahneye daha içten ve doğru bir şekilde yansıtabilineceğini, yeni toplulukların kurulup, algıların değişimine, anlayış ve empati engellerine dayanmaktadır. Tiyatro son olarak ‘Bir Başka Ruhlar’ ve W.Shakespeare’nin ‘Bir Yaz Gecesi Dönümü Rüyası’ adlı tiyatro oyununu beden ve hareket tiyatrosu ile sahneleyerek fizikselliğin sınırlarını zorlamışlardır.

‘InterAct Theater’ 1992 yılında Minnesota Üniversitesi’nde kurulan, engelli ve engelsiz bireylere hizmet sunan ‘InterAct Merkezi’nden esinlenerek kurulmuştur. Engelli nüfusa ses veren ve sanatı insanlık için gerekli kılan kar amacı gütmeyen bir tiyatrodur. Görsel ve sahne sanatları üzerine odaklanır ve engelli sanatçılara tam zamanlı fırsatlar yaratır. InterAct’ın teatral bileşeni

⁷² <http://www.theapothetae.org>

topluluk temellidir ve topluluk işbirliğine dayalı daha küçük projelerle birlikte tam aşamalı yeni çalışmalar üretir.

Günümüzde fiziksel gelişimden zihniyete ve davranışsalığa kadar geniş bir engel yelpazesine sahip sanatçılar için, çeşitli sanatsal disiplinlerde profesyonel düzeyde eğitim, performans ve sergiler sunulmaktadır. Tiyatroda, her ay farklı engelli seminerleri düzenlenmektedir. Vak'a çalışması, bedenini tanımak ve bugün yaşayan topluluğu keşfetmek bunlardan bazıları. Diğer sanatçılarla engelsiz oyuncuların birlikte oynadığı, Aristophanes'in bin beş yüz yıllık komedi oyunu 'Kuşlar' oynanmış ve ödüle layık görülmüştür. Tiyatro oyunlarını dramatik metinlerden daha ziyade performansa dayalı doğaçlamalardan oluşmaktadır.

'Abnormally Funny People', 'Anormal Komik İnsanlar' tiyatro topluluğu (bkz.⁷³), anormal derecede komik insanlardan oluşan, engelli bir komedyen ekibidir. Londra'da, Edinburgh Fringe'de ve İngiltere'de bazen de uluslararası olarak stand up komedi gösterileri yapmaktadırlar. Oyunlarında mesajları da içeren topluluk öncelikle insanları güldürmekle ilgilenmektedir. Oyunları en az 20 dakika en fazla 2 saat sürmektedir. Altı veya on kişilik bu gruplar sahnede o an belirledikleri konu ve olaylar üzerinden oyunlar oynanmaktadır. Tiyatroda bütün engel çeşitlerinden var olan oyunculara komedi ve komedyenlik eğitimleri verilmektedir.

'Teatro la Ribalta Academy Art of Diversity Teatro la Ribalta Akademi Sanat Çeşitliliği' Teatro la Ribalta (bkz.⁷⁴), engelli ve engelsiz sanatçıların bir topluluk olarak çalıştığı profesyonel bir tiyatro topluluğudur. Oyuncular sanatsal potansiyellerine tutkulu

⁷³ <http://www.abnormallyfunnypeople.com>

⁷⁴ <http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/academy-art-of-diversity-teatro-la-ribalta>

bir ifade veriyor, dans ediyor ve bireysel olarak şiirsel dilde hareket etmektedirler.

Performanslar yenilikçi, enerjik ve uyandırıcıdır. Tanınmış aktörler, sanatçılar ve koreograflar yapımlara, eğitime ve sosyal hizmetlere katılıyorlar. Bu çeşitlilik kültür, tiyatro, dans, eğitim, tartışmalar ve sanatsal sosyal gelişimi içermektedir. Tiyatro, dışlanmaya karşı koymak ve herkese profesyonel ve sosyal bir kimlik kazandırmak amaçındadır.

Diğer sanat dallarının da bir arada bulunduğu engelli sanat akademilerinde, tiyatro eğitiminin yanında, müzik, dans, hareket, resim, yazma gibi sanatın her alanında gelişim göstermektedir. Tiyatro oyunları dans, hareket ve beden performansına dayalıdır. Oyunlar kimi zaman profesyonel yazarlar tarafından kişiye bireye özel yazılmaktadır. Oyunlarından bazıları, koreograf Julie Anne Stanzak ve Antonio Vigaano tarafından yazılmış ‘Kimse Bizi Bilmiyor’ altmış dakika süren bir dans tiyatrosudur. İki bedensel engelli oyuncu tarafından sahnelenmiştir. İki yalnızlıkla boğulmuş engellinin, hayatta kalma mücadeleleri ve yeni arayışlarla birlikte toplumda var olmalarına değinmektedir. Tiyatronun bir diğer oyunu ise, Pirandello’nun ‘Altı Kişi Yazarını Arıyor’ adlı oyunu dans tiyatrosuna uyarlanmıştır. Kişisel farkındalık, kimlik ve varoluşsal yaşam için yapılan kişisel arayışın bir dramıdır.

‘Anjali Dance Company’Anjali Dans Topluluğu (bkz.⁷⁵), İngiltere ve dünyada ki engelli insanların yaratıcı yeteneklerini ve sanatsal potansiyelini artırıyor ve dansa heyecan verici yeni olasılıklar sergilemektedir. Yenilikçi ve öncü çalışması sayesinde Anjali, estetik, biçim, amaç ve var olma konusundaki tartışmalarda profesyonel dans topluluğuna katılıyor. Anjali, yetenekli bireyleri

⁷⁵ <http://www.anjali.co.uk>

eğitmek ve öğretip uygulama çabasıdadır. Engelli dansçılar tarafından gerçekleştirilen özgün dans çalışmasını yaratmak ve turlamak için dünyaca ünlü dans sanatçıları ve koreograflarla birlikte çalışmaktadır. Anjali'nin dansçıları, kraliyet festival salonu, Sadler's Wells ve Londra'daki Royal opera binası, Avrupa ve uluslararası mekânlar da dâhil olmak üzere, İngiltere'deki mekânlarda sahne almaktadırlar. Anjali Dans Topluluğu, öğrenme güçlüğü olan bireylerin mükemmelliğe ulaşmalarını sağlar, pozitif rol modelleri sunar ve engelli bireylerin eğitim ve toplumdaki entegrasyonunu ve katılımını teşvik eder. Yenilikçi ve öncü çalışmaları, çağdaş dans için radikal bir yeni bakış açısı yaratmaktadır.

Tiyatronun oyunlarından bazıları, Nicole Thomson'un yazıp yönettiği 'Yansıma' adlı performans dans tiyatrosudur. Ayın görüntüsünde suda parlayan iki insan görüntüsüyle oyun başlamaktadır. Oyuncular hareketin sesini ve sessizliğini keşfetmektedirler. Bir diğer oyun ise, Gary Clarke'ın 'Beethoven' adlı filminden uyarlanan dans tiyatrosudur. Altı dansçı ile iki dramatik keşif araştırması gerçekleştirilir. Olağanüstü yetenek, hayal gücü ve yaratıcı gücün ilham verici performansları ile Beethoven'ın hayatı ve müzik eserlerine dokunaklı, karamsar bir bakış yansıtmaktadır.

'Beweg Grund' (bkz.⁷⁶), İsviçre'de engelli bireylerin dans ve tiyatro yapmaları için kurulmuştur. Beweg Grund dernek olarak, dansı ve tiyatroyu desteklemek amacıyla 1998 yılında kurulmuştur.

Beweg Grund eşit haklar, eşit fırsatlar ve entegrasyon anlamına gelir. Amaç, kültürel projelerde engelli ve engelli olmayan kişilerin

⁷⁶ <http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/beweggrund-switzerland>

kendileriyle açık bir birlikteliğidir. Kuruluşundan bu yana dernek Susanne Schneider'in sanatsal yönü doğrultusunda düzenli kurslar vermiştir. İsviçre'den ve yurtdışından koreograflarla atölye çalışmaları yürütüyor ve iki yılda bir engelli sanat festivali düzenlenmektedir.

Oyunlar tiyatrodaki olan koreografistler, yazarlar ve oyuncular tarafından yazılmaktadır. Oyunlarından bazıları, 'Kippunkt' Devrilme Noktası adlı oyunda iki kadın dansçı, üç erkek dansçı ve bir müzisyen birbiriyle tanışmaktadır. Sonuç, dengesizlik hakkında bir dans parçası ortaya koymaktadır. Titrek zeminde, sanatçılar kişilerarası ilişkilerin istikrarını cesurca araştırıyorlar. Güç dengesi ne zaman yapılır? Kişilerarası ilişkilerin uçma noktasına ulaşması için ne gerekir ve denge aynı zamanda uyum için bir eş anlam mıdır? Gibi sorulara cevap aramaktadırlar. Oyuncular, fiziksel ve duygusal durumların sınırları boyunca, tam anlamıyla bir dengeden diğerine devirirken, her zaman denge arayışında bulunurlar. Animasyonlu bedenler ve müzik arasındaki güç oyunu, ilgili herkesin esnekliğini ve mizahını gerektirir ve seyirciyi kişisel uçurumlar yoluyla bir yolculuğa çıkarmaktadır. Beweg Grund'un atölyeleri, engelliler olduğu gibi tüm yetenekler için de erişilebilir hale getirilen Çağdaş Dans tekniğinin unsurlarını içermektedir. Doğaçlama ile iletişim kurup ve koreografik fikirler ve doğaçlamalarla çalışmaktadırlar.

'Bohnice Theatre Company Bohnice Tiyatro Şirketi' (bkz.⁷⁷) BTC, 1991 yılında Prag'daki Bohnice akıl hastanesinde kuruldu. 1996 yılından bu yana tiyatro grubu Citadela Stüdyosunda kültürel sosyal stüdyosunda çok sayıda sanatçı, öğrenci, genç ve çocukların yanı sıra akıl hastası ya da dezavantajlı sanatçılar gibi

⁷⁷ <http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/bohnice-theatre-company>

dışlanmayla yüz yüze kalan insanlar için deneysel bir buluşma noktası haline geldi. Azınlık gruplarına ve genel kamuya aittir. Stüdyo kar amacı gütmeyen dernek Studio Citadela, tarafından işletilmektedir.

‘Bohnice Theatre Company Bohnice Tiyatro Şirketi’ BTC bir topluluktur. Oyunlarını kabare (cabaret) olarak sergilemektedirler. Geniş bir deneyime, görüşe sahip, farklı engel dereceleri olan ve zihinsel hastalık tanısı olan insanlara açık bir tiyatro oluşumudur. Grubun çekirdeği tiyatro profesyonelleri ve psikiyatri hastalarından oluşmaktadır. Gruba, öğrenciler, terapistler, sanatsal öğretim üyeleri, sempatizanlar eşlik etmektedir. Eğitim ve atölyeleri, Artaud, grotowski ve fiziksel tiyatroya dayalıdır. Hem tiyatro hem de terapi merkezi olmuştur. Gruplar genellikle bedensel ve harekete dayalı doğaçlamalar ve bunların psikolojik çeşitliliği üzerinde durmaktadırlar.

Oyunlarının bazıları; ‘Cabaret Artaud’ on engelli oyuncunun görev aldığı oyunda, Artaud’un hayatı, meseleleri, fikirleri ve düşünceleri cabaret olarak seyirciyle buluşmaktadır. Tiyatro ve edebiyattan çok daha fazlası, hem paranoyak bir şizofren hem de bu temayı gözlemleyen ve tanımlayan bir deha olmaktan çıkıp çılgınlık anlayışımıza katkıda bulunmaktadır. A. Artaud'un hayatı ve eserine dayanan geleneksel olmayan tiyatro üretimi benimsenmiştir. Fiziksel tiyatro, grotesk bakış açısı ve doğaçlama ile çağdaş performans sanatlarını kullanarak sahnelenmiştir.

‘THE. AM. A. (Engelli İnsanlar Tiyatrosu)’ (bkz.⁷⁸), THE. AM. A 2010 yılında tüm engelli insanlar için ilk Yunan Drama Yüksek Okulu'nu kurmayı amaçlayan profesyonel bir tiyatro grubu olarak kuruldu. THE. AM. A, önemli tiyatro gösterileri düzenledi ve

⁷⁸ <http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/the-am-a>

engelli insanlar için Drama atölyeleri düzenledi. Performans ve eğitim faaliyetleri kapsamında, engelli olmayanların en az % 30'unun katılımı zorunludur ve bu nedenle drama sanatlarıyla bütünleştirici bir eğitim yöntemi sunulmaktadır.

THE. AM. A, Antik Yunan metinleri ve trajedilerinin uyarlamalarına özel bir ilgi duymaktadır. İki bölümden oluşan Sophocles Electra'nın doğaçlama performansı, Sophocles 'Philoctetes'in monolog uyarlaması sahne yorumunu üretmiştir. 'Av'ın Gecesi' adlı oyunda küstahlığa, insan doğasının değişimine ve umutsuzluğa karşı çıkmaya gayret eden bir oyundur. Toplumun açıkça insan türünün iki kategorisine ayrıldığı, hızlı bir şekilde yaklaşan bir gerçeklikte yüceltilmiş, yükümlülüklerini kabul edenlerin çoğunluğunu anlatmaktadır. Atölyelerden bazıları ise, 'Antik Yunan Tragedyasında Uzam ve Zamanın Önemi' başlıklı atölye çalışması, eski yunan tiyatrosu, Patra Üniversitesi, Tiyatro bölümü öğretim görevlisi Vassilis Oikonomou tarafından gerçekleştirilmiştir. Trajedinin doğuşu, hedeflenen doğaçlama çerçevesinde iki unsur olan Uzay ve Zaman'a dayanmaktadır. Atölye çalışmaları, ustalık dersleri ve antik Yunan dramalarına odaklanan performanslar mevcuttur.

THE. AM. A. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nü onurlandırmak için performanslar sürdürmektedir. Engelli insanların tek profesyonel tiyatro grubu, Eugene Ionesco'dan, absürd tiyatrodan ve Philoctetes monologundan, Sophocles'in trajedisine kadar uzanan eserler sahnelenmiştir. Sahne sanatlarına yaklaşımları kapsamlı bilgi, olağanüstü estetik ve profesyonel bir bütünlük sergilemektedir.

Deafinitely Theatre (bkz.⁷⁹), İngiltere'nin önde gelen sağır tiyatrosudur. Sanat Yönetmeni ve kurucu ortağı Paula Garfield tarafından 2002 yılında kurulmuştur. İngiliz İşaret Dili'nde (BSL) iki dilli tiyatro üretmekte ve İngilizce konuşmaktadır. Tiyatro oyunları hem işitme engelli hem de engelsiz kişiler tarafından anlaşılabilir.

Deafinitely, işitme engelli insanların, çalışmalarının mükemmelliği için tanınan ulusal tiyatrodur. İşitme engelli sanatçılar ve işitme engelli dünyalar arasında bir köprü kurmayı hedeflemektedir. Oyunları, işitme engelli insanların yanlış algılarını düzeltmek ve işitme engelli insanların seslerini duyurmak için yola çıkmıştır. 2012 yılında, The Globe Theatre'daki Shakespeare'in ilk defa BSL(İşaret Dili) kullanılarak 'Bir Yaz Gecesi Rüyası' oyunu hem engelli hem engelsiz seyirci ile buluştu ve büyük beğeni kazandı. Oyuncuların hepsi işitme ve konuşma engellilerden oluşmaktadır. Tiyatro çalışmalarına devam ederken, uluslararası festivallere ev sahipliği de yapmaktadır.

'Diverse City Community' (bkz.⁸⁰) ulusal ve uluslararası alanda, engelli sirk ve tiyatro sanatçılarından oluşan şovlar yapmaktadır. Cirque Bijou ile işbirliği içinde, Birleşik Krallık'ın tek entegre sirk şirketi olan olağanüstü organları kurdu. Farklı şehirlerde oynanan turne sirk tiyatrosudur. Toplulukta, engelli tiyatro sanatçıları, engelli müzisyenler ve engelli sirk sanatçıları yer almaktadır. Showların, dansların, oyunların yer aldığı gösteriler, turne yapılan şehrin tarihi binaların açık alanlarında ya da çadırlarda düzenlenmektedir.

⁷⁹ <https://www.deafinitelytheatre.co.uk>

⁸⁰ <http://circesteem.org>

‘Graeae Theater’ (bkz.⁸¹), dünya engelli tiyatrosundaki değişim için eşsiz bir yaklaşım sunan bir tiyatrodur. Yeni ve mevcut oyunların çeşitliliğine, günümüz ve geçmişte ki klasik metinlere, engelli sanatçıları cesaretle yerleştirmektedir. Sanatsal sürecin en başından itibaren sesli anlatım ve işaret dili gibi bir dizi aracı yaratıcı bir biçimde bir araya getiren erişim estetiğini keşfederek radikal bir dramatik dile öncülük etmektedir. Çağdaş klasiklerden müzikallere, dış mekân devresine, dev kuklalarla yeni oyunları ve tiyatro türlerini keşfetmektedir.

‘Graeae’, işitme konuşma engelli ve tüm engelli insanların sanatta yer almasını teşvik etmektedir. Tiyatro sanatçıları tarafından oyuncu ve yazar eğitimi verilmektedir. Yaratıcı ve öğrenim durumlarına erişim desteği sağlamaktadır. İlham verici rol modelleriyle yönetilen genç sanatçılar için atölye çalışmalarını güçlendirmiştir. Oyunlarından bazıları, ‘Neşeli Olmanın Nedenleri’ Jan Dury tarafından yazılan oyun bir yaş hikâyesini anlatmaktadır. Müzikal tadında bir oyundur. On üç engelli oyuncu ve on üç engelli müzisyen yer almaktadır.

‘Hijinx Theater’ (bkz.⁸²), İngiltere, Avrupa ve Uluslararası çapta engelli tiyatrolar düzenleyen Cardiff’teki Wales Millennium Centre’da bulunan profesyonel bir tiyatro şirkettir. Oyuncuların birkaçı engelli ve diğer oyuncular ise engelsiz sanatçılardır. Buna kapsayıcı tiyatro diyorlar, çünkü günümüz dünyasında sıklıkla gözden kaçan ve engelsiz oyuncuların yanında engelli sanatçıların performans gösterebilecekleri bir platform yaratmaktadır.

Tiyatro, fiziksel tiyatro ve mask tiyatrosu üzerine temellendirilmiştir. Oyunların birçoğu mask kukla tiyatro tekniği

⁸¹ <http://graeae.org>

⁸² <http://www.hijinx.org.uk>

ile oynanmaktadır. Oyunlarının bazıları, ‘Fred ile Tanış’, hayatta devam etmek isteyen sıradan bir adam. İyi bir iş istiyor ve güzel bir kızla yatmak istiyor. Fred’le tanışmak, her gün önyargılarla savaşıyor, ateşli bir kişiliğe sahip çılgın ağızlı bir kuklanın hayatına görsel olarak yaratıcı ve eğlenceli bir enstantane katmaktadır. Farklı olmanın ne anlama geldiğinin özgün bir araştırmasıdır, bir yabancıya çok fazla yardıma ihtiyacı olduğu bir dünyada damgasını vurmaya çalışmaktadır.

‘Joe Jack ve John Theater’ (bkz.⁸³), video izdüşümünü, dansını ve konuşma sözcüğünü içeren çok disiplinli ve iki dilli performanslar üreten bir tiyatro topluluğudur. Toplum tarafından diğer olarak algılanan engelli sanatçıları, sanatsal sürecin odak noktasına koymaktadır. Eşsiz döküm modeli, estetik inovasyonun bir kaynağı olduğu kadar, anlamlı insan karşılaşmalarının da kaynağıdır ve sıklıkla duyulmamışlara ses vermeyi amaçlamaktadır. Tiyatro oyunlarının birçoğunu video art olarak oynamaktadır. Oyuncuların hepsi engelli sanatçılardır. Oyunlarından bazıları, ‘Abimes quatre courtes pieces de’ Samuel Beckett’in kısa oyunlarını içermektedir. Dört engelli aktör tarafından oynanır. Abîmés, doğuştan gelen umutsuzluğa ve hayatta kalma mücadeleleri anlatılır. Oyuncular sıra dışı nefes tekniklerine doğrudan dokunarak, sessizlikteki bir bireyin kendi dünyasını yaratmak istemektedir.

Koreografiye verilen önem, bozulmuş bedenler tarafından ortaya konan dramatik bütünlükle birleşince, inziva, izolasyon ve yazarın sahip olduğu varoluş temalarını vurgulamaktadır. Bu, sürekli olarak, yabancılaştırıcı ve tekrar eden konuşma, hareket ve tam bir jestle, bazı karakterlerin zihinlerini takıntılı bir şekilde işgal eden,

⁸³ <https://joejacketjohn.com>

her zaman yakın görünen ama asla gelmeyecek olan ölümle endişeli bir ilişkiden geçen, ezilmiş seslerin düzenli mevcudiyeti aracılığıyla yeniden ortaya çıkmaktadır. Dekor sadece beyaz bir kutudur. Dört sanatçı, sahneyi neredeyse boş bir ortamda paylaşırlar. Bu beyaz kutu, karakterlerin gerçekle buluşabilmeleri için yetersizlik metaforu ve bulundukları yerden çıkmaları, kısıtlamaların kendileridir.

‘Krazy Kat Theatre Company’ (bkz.⁸⁴). İngiltere’de 1982 yılında kurulan Krazy Kat Tiyatro topluluğu, İşitme Engelliler topluluğu için sanata erişimi destekleyen esprili ve zarif yaşlara uygun, yaş ortalaması yüksek işitme engelli oyunculara sahiptir. İşaret dilinin değerini işitmeye teşvik etmektedir. Oyunları genellikle tek kişilik ve tek perdelik performanslara dayalıdır. Elli yaş üstü işitme engelli oyuncuların, komik ve espritüel oyunculuk anlayışıyla seyirciyi kahkahalara boğmaktadır.

Oyunlar masallar ve öykülere dayanmaktadır. Tek bir aktör masal anlatıcı olur ve seyirciye hikâyeyi yaşatmaktadır. Türk tiyatromuzda ki ‘Meddahlık’ oyunlarına benzemektedir. Oyunlarından bazıları, ‘Kül Kedisi’ masalı anlatan bir büyükbaba vardır. Sahne büyükbabanın kucağında ki bebeğin horlamasıyla başlamaktadır. Büyükbaba onu uyutmak için masal anlatmaya başlar. Külkedisi masalını anlatırken müzik, dans ve komik tiplerle izleyicinin büyük ilgisini görmektedirler. Oyunlar kimi zaman işaret dili ile de oynanmaktadır. Oyunlarıyla seyirciye eşsiz bir komedi sunmaktadırlar. Birçok uluslar arası engelliler tiyatro festivaline katılmışlardır.

⁸⁴ <http://www.krazykattheatre.co.uk>

‘Moomsteatern Theater’ (bkz.⁸⁵), engelsiz aktörlere entegre olan engelli sanatçılarla birlikte tiyatro yapmaktadırlar. İsveç'te kurulmuştur. Engelli yedi aktöre dayanan profesyonel bir tiyatro şirketidir. Moomsteatern 1987'de kurulduğundan beri, sanatsal amaçlarla çalışmak, tüm terapötik ve sosyal amaçları yasaklamak için ifade edilmiş bir hedefe sahiptir. Bu, odak grubunun her zaman seyirci, hikâye ve sanat olduğu anlamına gelir. Moomsteatern'in, yüksek sanatsal kalitede sahne sanatları üretmektedir.

Tiyatro, sanatçılar, teknik personel ve yönetim dâhil on beş çalışanı ile yasal olarak bir vakıftır. Engelli aktörler, İsveç'teki sahne sanatları ile ilgili toplu sözleşmelere dayalı olarak maaş ve istihdam koşullarıyla tam zamanlı olarak istihdam edilmektedir. Ulusal Tiyatro Akademisi'nde ve İsveçli Aktörler Birliği'nin üyeleri tarafından eğitilmektedirler.

Moomsteatern her yıl iki ya da üç tiyatro oyunu yapıyor ve hedef gruplar küçük çocuklardan gençlere ve yetişkinlere kadar uzanmaktadır. Moomsteatern'in ana seyircisi İsveç'te, ama aynı zamanda Avrupa'nın ve dünyanın geri kalanına turneler düzenlemektedir.

‘Sick and Twisted Theater’ (bkz.⁸⁶). Kanada’da bulunan hasta ve bükülmüş engelli tiyatrosudur. Engelli yaşam deneyimini keşfetmeye yönelik çalışmalara adanmış bir tiyatro şirketidir. Engelli sanatçılar zanaatımızın gelişimi ve takibinde birçok avantaja sahiptir. Bir engelle yaşamak, tehlikeli bir dünyada yaşamak demektir, bu nedenle engelli sanatçılar büyük risk almaya alışkıdır. Yaşadığımız tehlike bizi cesur sanatçılara dönüştürüyor. Bir engelle yaşamak, yaptığımız her şeye farkındalık uygulamak

⁸⁵ <https://moomsteatern.com>

⁸⁶ <https://www.sickandtwisted.ca>

anlamına gelir; bu nedenle engelli sanatçılar, eldeki görevlere odaklanmış çaba göstermeye alışkındırlar. Dikkatlilik ihtiyacı onlara, sanatsal titizliğe yol açan odaklanmış bir tür vermektedir. Bir engelle yaşamak, günlük görevleri tamamlamanın kendi yollarını bulmak zorunda olduğu anlamına gelmektedir; bu nedenle engelli sanatçılar, problem çözme yeteneğini daha büyük bir zihinsel çeviklikle yaklaşılmaktadır. Yaratıcı yenilik, engellerin yan etkilerinden biridir. Sick and Twisted bu düşünceleri ile riskli, titiz ve yenilikçi bir iş yaratarak ve engellilikle yaşama deneyiminin doğru bir yansımasını seyirciye sunmaktadır.

Kanadalıların engelliler tiyatrosunun yaratılmasında ve sunumunda engelli sanatçılar tarafından temsil edilmektedir. Tüm performanslar vücutta kökleşmiş engellerin ve bu durumun kırılabilirliğinin tanınmasında insan durumunun çok fazla araştırılması kökleşmiştir. Engelli sanatçılar, hem spesifik hem de evrensel olan bir beden araştırmasıyla uğraşırlar. Engelli sanatçılar, istisnai bedenleri tarafından onlara sunulan zorluklarla yüzleşerek ulaşılabilen insani durumun hakikatlerini anlamaktadırlar. Fakat bu gerçekler evrenseldir. Dünyanın geri kalanının ihtiyacı var. Sick and Twisted, performanstaki hakikati algılama ve temsil etme yeteneğinin bedensel mükemmelliğe bağlı olmadığını kabul etmektedir. Sanatsal mükemmellik, tüm yeteneklere sahip sanatçılar tarafından ulaşılabilir. Oyunlar hareket ve fiziksel tiyatroya dayanmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar tiyatroya engelli bireyin yeri ve topluluklarından görmüş olduğumuz örnekler ve engelli bireyin tiyatroya var olabildiğini, engelli bireyleri tiyatro’da ikiye ayırarak incelenmektedir. Tiyatrolardaki örneklerle, bedensel ve zihinsel engelli olarak tiyatro, performans sanatları, sahne sanatlarında

tiyatro üretirken veya sağaltım amaçlı kullanımında doğru bir yöntem olmaktadır.

Tiyatroda bedensel engelli bireyi ve sanatçıları örneklerde incelediğimizde, bedenseli fiziksel, psikolojik olarak ele almak gerekmektedir. Zihinsel engelli bireyleri mental olarak ele aldığımızda, dramatik tiyatrodaki, metinde, hareket fiziksel tiyatrolarda, performans tiyatrosunda, interaktif tiyatrolarda, dans tiyatrolarında, metin ve uygulama örneklerinde teşkil edilip betimlenmektedir. Bu sahne sanatlarının kullandığı araçlar, örneklerle tespit ettiğimiz amaçlar ve malzemenin ortaya konulması açısından, engelli bireyleri ve engelli sanatçıları tiyatrodaki ikiye ayırmak bir yöntem olmaktadır. Aksi halde kullanım şekilleri ve amaçları ortaklık taşımayabilmektedir.

Tiyatrolarda ve uygulama çalışmalarındaki örnekleri incelediğimizde, bedensel engelli bireyleri, sanatçıları tiyatronun sağaltım iyileştirici yönünü kullanıp hem de sanatı üretebilmektedir. Zihinsel engelli bireyler ise, tiyatronun sadece sağaltım iyileştirici yönünü kullanıp tiyatro sanatı üretememektedir. Tiyatro sanatı kullanılmaktadır. Zihinsel engelli sanatçılar günümüzde nadir olsa da tiyatrolarda, sanatta var olmaya yeni yeni başlamışlardır. Daha çok uygulama ve terapi yöntemleri ile zihinsel engelli bireyler, profesyonel engelliler tiyatrosunda var olabilmeleri olası değildir.

Engelli bireylere özel metinler yazmak onları engelleriyle sahnede var etmek olmamalı amacımız. Dramatik metinlerde, performans tiyatrolarında örneklerinde gördüğümüz gibi, hareket fiziksel tiyatrodaki, performans tiyatrosunda, dans tiyatrosunda ve interaktif tiyatronun her alanında engelsiz oyuncu ve sahnede var olan diğer oyuncu sanatçılarla birlikte var olabilmelidir. Ki gerek

görüldüğü takdirde metinde engelli bir karakter var ise, kesinlikle o karakteri gerçekten o engelle sahip bir engelsiz oyuncu sanatçı oynamalıdır.

SONUÇ

İnsan olma halinin bir parçası olan engellilik, hepimiz yaşamımızın belli bir noktasında geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve uzun yıllar yaşayan insanlar işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engelliliği kavramsal olarak inceleyip, engellilik karmaşıklığı ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahalelerin çoklu ve sistemikliği incelenmiştir. Kavramsal olarak engellilik ve geçmişten günümüze engellik olgusu kavramı üzerinde tespit ettiğimiz bulgular gözlemlenmiştir. Bunların doğrultusunda engellilik türleri ve nedenlerini araştırıp engelli terimi ve engelli bireylerin toplumsal ve çevresel faktörleri göz önünde bulundurularak engellilik olgusu kavramsal olarak ele alınmıştır.

Engelli bireylerde sanatın iletişimsel, eğitsel ve terapi (sağaltım) yöntemi olarak kullanılmasında, toplumun bütününde olduğu gibi, engellilerin gelişiminde kültür ve sanatın etkisini örnekler ve yapılan uygulamalarda terapilerde incelenmiştir. Sahne sanatları, performans sanatları insan ile var olan ve insan ile şekillenip gelişebilen bir olgudur. Tarihin başlangıcından beri süregelen bu olgusal gerçeklik içinde insan; duygu, düşünce, yaşayış ve inanışlarını sanatlar aracılığı ile yansıtmış ve maddesel bir görüntüye dönüştürebilmiştir.

Sanat, insanlarda, engelli bireylerde estetik duygusunun gelişmesini sağlamasının yanı sıra, özgün düşünmeyi, üretmeyi, sosyalleşmeyi geliştirir ve bireyin sosyokültürel edinimlerini ve psikolojik özelliklerini çevresiyle paylaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu sebeple engelli bireylerin ortaya koyduğu performans sanat çalışmaları sadece teknik beceriyi değil, bilgisel aktarımdaki beceriyi de açığa çıkarmaktadır. Özellikle engellilerin

ortaya koyduğu çalışmalarda kendisine ait parçayı yansıtır, duygularını ortaya koymaktadır.

Sanat, sağlıklı bireyde olduğu gibi engelli bireylerde de psikolojisinin, gelişiminin, becerilerinin bir göstergesidir. Özellikle düşüncelerini, hissettiklerini sanat aracılığıyla ifade etmektedirler. Bu ifade biçimi, iyi yorumlandığı takdirde engelli bireyle iletişim aracı olarak kullanılıp, engellilerin yaptığı tiyatro sanat çalışmalarına bakılarak çevresi ve ebeveynleriyle olan sorunlarla ilgili ipuçları edinilebilmektedir. İncelediğimiz klinik çalışmaların, bu gibi örneklerin engellinin psikolojisini anlamaya yardımcı olduğu gözlemlenmiştir. Yani sanat, engelli bireyin de hem psiko sosyal hem de psiko motor gelişimlerini gözlemleyebilmek için bir metot oluşturabilmektedir.

Engelli bireylerde sanatın pedagojik, eğitsel ve iletişim amaçlı kullanımında, insanlık tarihinden bu yana yaşamla birlikte hastalıklar ve bunları iyileştirme yöntemleri geliştirilip örneklerle incelenilmiştir. Dünyada tıp alanında çalışmalar yapılmış, insanlar terapi iyileştirme tedavi yöntemini kurdukları şifa merkezlerinde uygulamışlardır. Telkin ve ters telkin yöntemleri uygulanarak hastalara şifa olmuştur. Sanatın, tiyatronun, müziğin, dans'ın her alanını kullanıp terapi sağaltım yöntemi uygulanmıştır. Osmanlı'dan günümüze kadar sanat eğitimi, sanatsal faaliyetler ruhsal ve zihinsel problemleri olan kişilerde başarıyla uygulanmıştır. Darüşşifalarda, güzel sanatların her dalı kullanılmış, neticesinde olumlu sonuçları kanıtlanmıştır.

Sanat terapisti 'Robert Ault' (ABD Menninger Clinic) sanatsal terapiyi 1974 yılında dört ana gruba ayırarak sanat eğitimi ve sanatsal terapi manifestosunu yayımlamıştır. Sanatla terapi'yi dört ana gruba ayırmıştır. 'Analitik Terapi'; Psiko analitik modellerin

kullanılmasına bağlıdır.'Fonksiyonel Sanatla Terapi'; zihinsel ve fiziksel engellilerin fonksiyonel incelenmesi.'Gestalt Sanatsal Terapi'; sanat malzemelerinin üretilmesini kişisel gelişim ve eğitim amacıyla kullanımına dayalı bir inceleme.'Psiko Eğitimsel Sanat Terapisi'; sanat faaliyetlerine kişisel sanatsal farklılıkları içermektedir.

1980 yılında 'Rubin' sanatla terapinin psikoterapi hastalarını, iyileşme potansiyelini artırmak ve onların yaratıcılık işlevlerini harekete geçirmek için kullanmıştır. Bu işlemler sırasında engelliler kendilerini sanat yoluyla ifade etmekte ve sanatı bir iletişim aracı olarak kullanmaktadırlar.

Geçmişten gelen bir bağın yansıması olarak sanatla terapi (sağaltım) yöntemi, günümüz sağlık (tıp) alanında, tıbbi (medical) tedavinin yanında alternatif tedavi yöntemleri terapi içerisinde önemli bir seçenek olarak ele alınmış örneklerde incelenmektedir. Günümüz sağlık alanında, sanatların alternatif tedavi yöntemleri içerisinde ele alınması, sanatların terapi amaçlı kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda; sanatlara dayalı olarak; müzikle terapi, anlatım-ifade terapisi, drama terapisi, dans terapisi, hareket – fiziksel terapi, yazma terapisi, boya tedavi, renk tedavi, fırça tedavi, çamur tedavi, doku tedavi, çizgi tedavi gibi tedavi teknikleri, sağlık alanında kullanılabilen tedavi terapi teknikleri olarak sıralanabilmektedir.

Uygulamalar ve araştırmalar sonuncunda, sanat yoluyla iyileştirme terapi; insan enerjisini yüceltmenin, rehabilite etmenin, özelleştirmenin çağdaş versiyonu olarak düşünülebilmektedir. Eğitim ve iyileştirme kavramları, eksik olanı tamamlama, yerine koyma, anlam ve vazifesini de taşıdığına göre, sanat ve eğitim engelli bireylerde hayatının vazgeçilmezi olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Engelli bireylerin sosyal ve duygusal gelişimlerinde en yararlı etkinliklerin başında kuşkusuz sanat eğitimi gelmektedir. Sanat eğitiminin kapsamına giren ve engelli bireylerde sanatsal ve fiziksel gelişimlerini iyileştirmede sanat terapisi kullanılmaktadır. Sanat terapisinin amacı; bireyin enerjisini, kendini gerçekleştirmesini sağlayan sanat yapıtlarını yaratmasına odaklamaktır. Sanat terapistleri bireyin çatışmalarını, kişisel ilişkilerini sezebilmek ve kişiliğini kabul etmek, cesaretini arttırmak için uygun koşullar oluşturabilmek amacıyla sanatı ve sanatın dallarını kullanmaktadırlar.

Engellilerde sanat eğitiminin amacı sanatsal olana ulaşmak değildir. Sanatsal olana ulaşmak sanatın amacıdır. Sanat eğitiminin amacı bireye ulaşmaktır. Bu nedenle örnekler ve uygulamalar sonucunda, sanat eğitimi bireyin ihtiyacına cevap verecek nitelikte oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Engelli bireyin ihtiyacına cevap verecek bir sanat eğitimi programının oluşturulması bireyi iyi tanımakla ve isteklerini bilmekle ilintilidir. Bireyi tanımak ve isteklerini bilmek onun çevresini tanımak ve bunlar hakkında bilgi edinmekle mümkündür.

Bu doğrultuda engelli bireylerin ihtiyaçları, eksikleri ve beklentilerinin belirlenmesi ve bunları giderecek bir sanat eğitimi programı ile kaynaştırılması bireyin mutluluğunu sağlayabilmektedir. Mutluluğu sağlanan engelli birey ise toplumda sağlıklı (bedensel-ruhsal vb. açısından) bir birey olabilecek ve bunun paralelinde toplumunda sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Üstelik bu birey diğerlerinden daha farklı özellikler gösteriyorsa bu amaçlar daha fazla önemiyet kazanmaktadır.

Duygu ve düşüncelerin görsel şekilde ifade edilmesi olan sanat eğitimi; müzikten dansa, tiyatrodan, performanstan fiziksel

tiyatroya, boyamadan, resim yapmaya, ebru ve batikten, çömlekçiliğe, cam işlerine kadar geniş alanda uygulanır. Bir anlamda terapi amaçlı, rehabilite amaçlı kullanılan bu uygulamalar, tarih boyunca da kullanılmıştır.

Engelli bireylerde sanatın iletişimsel amaçlı kullanımında empatinin önemi ve kavramsallığı yönünden sanatta tiyatroda, engelli bireylerde empatinin önemi vurgulanmıştır. Engelli bireylerde empati kavramı estetik ve epistemolojik yönden ele alınmıştır. Estetik yönden, nesnelerin algılanması sırasında gözlemleyenin duygu ve düşüncelerinin kendiliğinden yansımaları; epistemolojik yönden ise sanatçı ve şairlerin hedeflerine ulaşma yöntemi anlamında kullanılmıştır.

Psikoterapi yaklaşımlarında empati Freud ‘Analistin kendi bilinçdışını, hastanın verici bilinçdışına karşı alıcı bir organa dönüştürmesi gerektiğini’ söylemiştir ve empati sürecinin iki yönüne işaret etmiştir; serbest çağrışımların ortaya çıkması için, hastanın duygu ve düşüncelerini özgürce dışa vuracağı bir ortam yaratmak ve hastanın bilinçdışına uyum sağlamaktır. Ancak daha sonra, 1920’de empatinin tanımını egomuza doğal olarak yabancı olan bir başka insanı anlamamızda en önemli kısmı oluşturan süreç olarak yapan Freud, empatiyi ‘özne ve nesne arasındaki bazı benzerliklerden temel alan özel bir özdeşim şekli’ olarak değerlendirmiştir.

Postmodern yaklaşıma göre ise tek bir nesnel gerçeklik olmadığı için terapistin empati yapabilmesi özellikle önemlidir. Eğer gerçeklik birden fazla ise ve biz kendi gerçeğimizi kendimiz oluşturuyorsak, empati, farklı kişisel gerçekliklerin anlaşılmasında daha fazla önem kazanır. Örneklerde incelediğimiz gibi engelli bireylerde empati yalnızca bir girişim aracı, terapi (sağaltım) değil,

bir başka kişiyi farklı bir gerçeklikten görebilme yöntemidir. Engelli bireylerde sanatın bir terapi (sağaltım) yöntemi olarak kullanılması, etkileyici terapiler, etkileyici sanat terapisi, yaratıcı sanatlar terapisi olarak da bilinen ‘İfade - Anlatım Terapisi’ dir. Yaratıcı sanatlarda bir tür terapi olarak kullanılmaktadır. Geleneksel sanat ifadesinden farklı olarak nihai ürün yerine, yaratım süreci vurgulanmaktadır. Anlatım terapisi, insanların hayal gücünü ve çeşitli yaratıcı ifade biçimlerini kullanarak iyileşebilecekleri varsayımına dayanmaktadır.

Anlatım terapisi bir şemsiye terimdir, içinde birçok dalı barındırır. Bunlar; Sanat terapisi, dans terapisi, fiziksel-hareket terapisi, tiyatro terapisi, psiko drama, müzik terapisi, yazma terapisi, günlük terapisi, şiir terapisi, bibliyo terapisi, film ve video tabanlı terapiler engellilere ve engelli sanatına hizmet etmektedirler.

Engelli bireylerde sağaltım amaçlı Tiyatro ve Drama terapisinin kullanılması, dünyanın her yerinde ki engelli bireyler için kişisel gelişmeyi kolaylaştırmak ve zihinsel sağlığı teşvik etmek için tiyatro tekniklerinin kullanıldığı uygulamalarla incelenmiştir. Drama-Tiyatro terapisi hastaneler, okullar, rehabilitasyon merkezleri, akıl sağlığı merkezleri, hapishaneler ve işletmelerde dahil olmak üzere çok çeşitli ortamlarda kullanılmaktadır. Drama terapisi ‘ifade edici terapi’ olarak yada ‘yaratıcı sanat terapileri’ olarak bilinmektedir.

Tiyatro, drama terapisi doğaçlama, rol oynama, pandomim, müzik ve hareketin kullanımıdır. Hikâyeler, doğaçlamalar, maskeler ve ritüeller, kukla tiyatrosu, tiyatro oyunu, senaryo yazımı, beden perküsyonu, interaktif tiyatro ve birçok tiyatro aracı kullanılarak engelli bireylerde öz bilinci artırdığı, rahatlattığı,

sorumlulukları ve fonksiyonları fiziksel, duyuşal ve zihinsel çeşitli düzeylerde kolaylaştırıp iyileştirildiğı örneklerde incelenmiştir.

Dramatik sürecin ve tiyatronun terapotik bir müdahale olarak modern kullanımı ‘Dr. Jacob L. Moreno’nun Psiko dramanın kurucusu ve grup psiko terapistinin öncülerindendir. 1974 yılında ilk kez psikiyatrik hastalara uygulanmaya başlamıştır. Rol yapma, tiyatro oyunları, grup oyunları, pandomim, kukla ve doğaçlama teknikleri olmak üzere tiyatronun çeşitliliğı ile birçok tiyatral müdahaleler ile geniş kitlelere kadar yayılmıştır. Problemleri çözmek, katharsis elde etmek, kendiyle ilgili gerçeklerin farkına varmak, sağlıklı kişisel davranış kalıplarını ve kişisel arası etkileşimi keşfetmek ve onları aşmaktır. Engelli tiyatrosunun psikolojik kuramının temelleri atılmıştır.

Engelli bireylerin klinik ortam dışında kendine güvenli ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerinin desteklenmesi için sanat aktivitelerine katılımlarının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca sahnelenmek üzere, profesyonel bir çalışma ile hazırlanan, kişilerin adeta bir üretici aktivite gibi algıladığı tiyatro aktivitelerinin, kişilerin yaşamlarını bağımsız olarak sürdürebilmek için ihtiyaç duyacakları sosyal ve kişisel becerileri önemli ölçüde geliştirebileceğinden bahsedilmektedir. Bu yönüyle, profesyonel bir çalışmayla, klinik ortam dışında yürütölen tiyatro eğitimi, engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini destekler nitelikte olması gerekliliğı savunulmuştur.

Engelli bireylerde tiyatronun kullanılmasıyla, temas, bakışlar, yönelmeler, postür, telaffuz, kendini savunma, etkileşimi başlatma, etkileşimi sürdürme, duygularını ifade etme, sesini ayarlama, kendini ifade etme, odaklanma ve saygı duyma becerilerinde büyük ölçüde gelişim sağlandığı saptanmıştır.

Engelli gençler kendilerini toplumdan soyutlayıp pasif serbest zaman aktivitelerine yönelmişlerdir. Hâlbuki aktif serbest zaman aktivitelerine katılımının arkadaşlık ilişkilerini, iletişim becerilerini, bağımsızlığı ve toplumsallık bilincini geliştirdiği belirtilmiştir. Bu yüzden engellilerin çocuk yaşta özellikle ev dışında, diğer insanlarla etkileşim içinde olunan, becerileri geliştiren sosyal yönü olan ve yetenek gerektiren aktivitelere katılım düzeylerinin arttırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Sanat terapilerine katılım gösteren engelli bireylerin ve sağlıklı kişilerin kendini ifade etmede, iletişim becerilerinde, başkalarının fikirlerine saygı duymada ve grup üyeleriyle iş birliği yapabilme becerilerinde katılım göstermeyenlere göre pozitif yönde anlamlı farkları olduğu saptanmaktadır.

Engelli bireylerde tiyatronun kullanılmasıyla birlikte, fiziksel temas, bakış, diğerleriyle iletişim ve etkileşim kurmak için bakışlarını kullanmaktadır. Jestler, sözlü mesajı nitelendirmek, vurgulamak veya tamamlamak için sözlü olmayan iletişimin kullanımı, yanlış kullanımı veya yokluğunu ifade etmektedir. Bir şeyi belirtmek, örnek göstermek veya vurgulamak için vücut hareketlerini kullanmaktadırlar. Manevralar, vücutlarını diğer kişilerin vücutlarıyla ilişkili olarak hareket ettirmektedirler. Yönelmeler, vücutlarını diğer kişilerin vücutlarıyla yönlendirerek, kopyalayarak, postür ve fiziksel pozisyonlarını tayin etmektedir.

Psiko drama, engelli bireylerin tiyatroyu sağaltım amaçlı kullanımında ve profesyonel engelliler tiyatrosunda büyük rol oynamaktadır. Psiko dramanın kurucusu Jacob L. Moreno'un hedefi, insanlarda doğaçtamlığı (spontaneity) ve yaratıcılığı (creativity) geliştirmektir. Bunlar, belirgin duygusal sorunlar yaşayan ve geri çekilme eğiliminde olan insanlarda kaybolmuştur.

Doğaçtanlık ve yaratıcılığın sağaltıcı iç kaynaklarına gereksinim olan bu tür durumlarda bu içsel güçlerin bu kadar baskıda oluşu acıdır. İşte burada, psikodrama bu kaynakların en iyi şekilde kullanılmasına yardımcı olmada, özgül bir rol oynayabilir. Daha ötesi, doğaçtanlığı ve yaratıcılığını en üst düzeyde kullanan az insan vardır. Psikodramaya herhangi bir zamanda ve düzeyde yani, ister başrolde aktif olarak, ister yardımcı olarak ya da sadece izleyici olarak eşlik edenler, yaşamlarının herhangi bir döneminde bundan yararlanırlar. Engelliler tiyatrosunun da temel taşlarından biri olmaktadır.

Uygulamalar sonucunda, engelli bireylerde sözel iletişimle aktarılanın ötesine geçip iletimsel bir dans oluşturan bir etkileşim söz konusudur. Bundan böyle, etkili bir iletişim ritmik bir bağlantı ile ilişkili duruma gelmektedir. Müzikal psiko dramada, müzik, sözel etkileşimi destekler ve yansıtmaktadır. Bu yolla, protagonist müzik dili ile desteklenir; aynı zamanda sözel alışverişle bu ritmik eğlence daha derinleştirilmektedir. Konuşma ve müzik birlikteliği katılımcıların ritmik bağlantılarını en üst noktaya çıkarır ve olumlu bir etki yaratmaktadır. Konuşma ve müzik doğaçlama metniyle bütünleşmektedir.

Engelli bireyler ve hastalarla doğaçlama müzik terapisinde önemli bir nokta da, müzik aletlerinin seçimi incelenmiştir. Bu anlamda, müzik terapistleri, herhangi bir insan için, gerek eğitilmiş, gerek eğitimsiz olsun doğaçlama müzik yapımına daha yakınlaştırmacı olan davul, zil, gong ve benzeri müzik aletlerine güvenmişlerdir. Müziksel olarak ifade edilen duygu durumları, psiko dramaya katılanlara etkili bir şekilde ulaştığı incelenmiştir. İnsan duygularının yelpazesi çok geniş olmakla birlikte bu duyguların müziksel ifadesi bazı geniş kapsamlı ve temsili

kategorilere bölünebilmektedirler, günümüz engelliler tiyatrosuna ışık tutmaktadırlar.

Engellilerde tiyatronun bir terapi (sağaltım) yöntemi olarak kullanımında beden ve hareket yöntem olarak kullanılmıştır. Yapılan uygulamalar ve örnekler incelendiğinde, engelli bireyleri ikiye ayırıp; bedensel engelli bireyleri fiziksel (physical), zihinsel engelli bireyler ise mental olarak ele alınmıştır. Bedensel engelli bireyler, sağaltmacı, iyileştirici ve sanatı üretebilmektedirler. Fakat zihinsel engelli bireyler sadece sağaltmacı ve iyileştiricidir. Sanatı üretmez, kullanmaktadırlar.

Bu sonuçlar doğrultusunda, bedensel engellileri de kendi içlerinde gruplara ayırmamız gerekmektedir. Dil ve işitme engelliler; bedensel üretim olabilir ve tiyatronun dans, dramatik tiyatro, drama teknikleri kullanılarak hem sanat üretimi hem de sağaltmacı olarak tiyatroyu kullanabilmektedir.

Görme engelli bireylerde, tiyatroyu sağaltım yöntemi olarak kullanmaktadır. Radyo tiyatrosu ve okuma tiyatroları düzenlenebilmektedir. İsterse okuma tiyatrosu ile sanat üretebilir ve tiyatroyu sağaltım amaçlı kullanabilmektedir.

Bedensel engelli bireyler; fiziksel-hareket tiyatrosu(body art), dramatik tiyatro, dans'ı kullanıp sanat üretebilir ve tiyatroyu sağaltmacı yönüyle de kullanabilmektedir. Bunlar beden perküsyonu, yaratıcı drama, pandomim ve fiziksel performanslara dayalı üretimlerdir. Zihinsel engelli bireyler ise tiyatroyu terapi(sağaltım) yöntemi olarak kullanmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda, insan bedeni sadece kaslardan ve kemiklerden oluşan canlı bir bütün olmanın çok ötesinde, duygusal varoluşların, toplumsal kalıpların ve sosyal statülerin gözle görülür

olmasının bir aracıdır. Ancak bu üst bakışın kazanılması kolay olmamıştır. Herşeyden önce bedenin fiziksel işleyişi üzerine bir çeşit farkındalığın gelişmesi gerekmiştir. İnsanoğlu bedensel işleyişin sırlarını, organların işlevini merak etmeye başlamış ve doğa kanunlarının formüle edilmesi, beden üzerinde daha doğru ve ayrıntılı çalışmalar yapılması sayesinde bu farkındalığı elde etmiştir.

Engelli bireylerde tiyatronun terapi(sağaltım) amaçlı kullanımında bu bilgiler doğrultusunda, engellileri ikiye ayırarak beden perküsyonunu, hareket, dansı ve ritm kullanılarak terapi amaçlı uygulanabilip, tiyatro üretimi yapabilmektedirler. Bu hususta ‘Fiziksel Tiyatro’yu incelemek gerekmektedir. Fiziksel tiyatro, özellikle fiziksel hareketle hikâye anlatımını kapsayan iyi bilinen bir tiyatro performans türüdür. Birçok performans tiyatrosu disiplininin sıklıkla ‘fiziksel tiyatro’ olarak tanımlanmasına rağmen, türün karakteristik özelliği, öykü anlatımını iletmek için metinden ziyade, ya da onunla birleştirildiğinde, oyuncunun fiziksel hareketine bir güvenektir. Engelli sanatçılar çeşitli vücut hareketleri aracılığıyla iletişim kurabilirler, duyguları tasvir etmek için bedenin kullanılmasında dâhildir. Engelliler tiyatrosuna ışık tuttuğu, oyuncunun yaratıcılığını beslemesine yardımcı olmaya ve ortaya çıkaracağı gösterinin tek başına yaratıcısı olmasını sağlamaya dayanmaktadır.

Uygulamalar sonucunda, engelli bireylerde, gelişmiş kinestetik farkındalık ve bilinçli zihinsel etkinlik gerektiren karmaşık bir psiko fiziksel süreç olan doğaçlamada, bilinç ve bilinç dışı aynı anda çalıştığı görülmektedir. Bu süreçte bilinç, müdahale etmeden gözlemci konumunda bulunurken yapılanların farkındadır. Bilinç ile bilinçdışı arasında karşılıklı dengeli ilişkiler gerektiren doğaçlamada, oyuncu dansçı hem serbest hareket eder, hem de

Çalışmanın içeriğine odaklanmaktadır. İçinden gelen güdülere duyarlılığını kaybetmeden ve odaklanmasını bozmadan yaptığı hareketleri belleğine kaydetmeye çalışsa da buna çoğunlukla video kayıtları yardımcı olmaktadır. Yargılayıcı bilişsellikten kaçınarak, zihni zgr bırakmak, hata yapmaktan korkmadan risk almak, hareketin keşfedilmesini kolaylaştırmaktadır.

Tiyatro sanat eğitimi bireylere içinde bulunulan toplum için zgr düşünen, birbirini anlayan, tenkitte bulunan ve saygı duyan insanların yetiştirilmesine ve gelişimine olanak sağlamaktadır. Sanat, yaşama kendine özgü karakterler vermektedir. Kültürlerin anlaşılmasının önemini, kendi kültürümüze sahip çıkma, onu yaşatma ve gelecek nesillere iletmede etkin bir rol almaktadır. Bu yönüyle, tiyatro sanat eğitimi, engelli bireylerde ve eğitimin her bölümünde herkes için gereklidir. Çünkü sanat eğitimi nitelikli toplumların var olması için gereken şartlarından biridir. ‘Tiyatro ve Sanatla Terapi’ eğitimi genel eğitimin bir parçası olarak görülmekle birlikte başlı başına kendine özgü, kendine özel eğitimi, yöntemi ve teknikleri olan bir alandır. Engelliler ve herkes için geçerli olması gereken bu ders, düşünsel, bilişsel, duyuşsal ve fiziksel etkinlikler içinde bulunarak kendilerini ifade etmelerine yardımcı olan çok yönlü önemli sanatsal bir araç olmaktadır.

Sanatın diğerk alanlarında ve tiyatroda engelli bireyin yeri ve engelli sanatı terimi, engelli sanatı ya da sanatta engellilik, engel olarak engelli olan ya da bağlamı engelle ilgili olan herhangi bir sanat, tiyatro, güzel sanatlar, dans, müzik ve yazıdır.

Engelli sanatı, sanatın bağlamının, engel olarak kendi teması olarak ele aldığı bir sanat alanıdır. Sanatta engellilik, sanatı engelde devre dışı bırakacak şeylerin kavramsal fikirlerini ve fiziksel gerçeklerini veya sözcükle ilgili kavramlarını araştırmakla ilgilidir.

Engelli sanatı, engelliliğe ilişkin çalışma bağlamında değil, engelli insanların sanatta aktif katılımına veya temsiline daha çok atıfta bulunan sanatta engellilikten farklıdır. Sanatta engellilik, engelli sanatının engellenmesini gerektirmemektedir. Engelli bir kişi tarafından yapılan sanat, sanatı icra eden engelli bir kişi olduğu için engelli sanatı haline gelmemektedir.

Sonuç olarak tiyatro ve engellilik, engelliliğin teatral bir deneyime dâhil edilmesine odaklanan bir konudur. Engellilik, teatral bir çalışmanın konusu olarak veya bir karakterde temsil edilebilmektedir. Tiyatrodaki engellilik yüzyıllardır yaygın ve hassas bir konu olmuştur. Ülkemizde daha sık olmamakla birlikte, bir devlet ya da özel tiyatronun engelli aktörlerin kullanımını herhangi bir sınırlama olmaksızın ancak engelli bir karakter rolüyle onu var etmeyi tercih etmektedirler. Karakterlerin herhangi bir engel olmadan yazıldığı durumlar da vardır. Her yıl milyonlarca engelli tiyatroya katılır, onlara iç görü kazandırmaktadır, çeşitli sosyal ve engelli politikaları konularında eğitilmektedir.

Engelliliğin tiyatroda sanatta yer almasından önce, milyonlarca engelli insan, kendini toplumun geri kalanından uzaklaşmış veya ihmal edilmiş hissetmekteydi. Tiyatro, insanların fiziksel ve zihinsel sağlığı rahatlatmak ve iyileştirmek için dramatik araçların kullandığı bir terapi biçimi olarak farklı bir ifade terapisi biçimi, daha özel olarak drama terapisi olmuştur . Engelli bireylerde tiyatro üretiminde faydalı olmasına rağmen, engelli oyuncuların, yazarların, yönetmenlerin uğraştığı sanatsal başarı yerini almamaktadır.

Engelli bireylerin tiyatroda kimlik edinme sürecinde, bedensel görünüm veya zihinsel yapı, farklılıkları belirleyen temel öğeler olarak öne çıkmaktadır. Beden sosyolojisi ile ilgili çalışmalar,

bedenin yalnızca biyolojik bir olgu olarak sınırlandırılmayacağını, kimlik gibi toplumsal ve kültürel yapı içinde inşa edilen bir kavram olduğunu göstermektedir.

Engellilik her zaman insan koşulunun bir parçası olmuştur. Tarih boyunca, engelli insanlar genellikle kültür ve medya yaratıcıları ve aktif katılımcılar yerine görsel ve kültürel nesneler olarak hizmet etmişlerdir. Engelli insanlar tipik olarak sanatta nasıl gösterileceğine ve bedenlerinin ortaya çıktığı sanat nesnelerinin yaratılmasına nasıl katılacağına karar vermemişlerdir. Bunun yerine, sanatçılar ve yazarlar, kötülük, ıstırap, zarafet ve insan doğası hakkındaki fikirleri iletmek ve engellilik hakkındaki kalıp yargıları güçlendirmek için çeşitli engelleri kullanmışlardır.

Bu sonuçlar doğrultusunda engelliler tiyatrosu; tiyatro da engellilik estetiğın, tiyatronun kendi sınırlarını yeniden yazmasıyla ortaya koyduğu, tiyatro ile bazı engel sınırlarını zorlamak ve kolektif çalışmalar ile engeli ortadan kaldırmaktadır.

Engelliler tiyatrosu, perspektif, teatral kuralın ya da mantığın kabul edilmediğine ya da bu kuralların, yapı bozuma uğratılmadığını ve dolayısıyla görünür hale getirildiğini ima etmektedir. Bu bağlamda Engelliler Tiyatrosu aslında tiyatroyu etkisiz hale getirmektedir.

Tiyatro sosyal bir sanattır. Engelli sanatçıların günümüzde, geleneksel veya deneysel, toplum temelli veya profesyonel, politik veya ticari olarak karşılaştığı en önemli sorun, tecrit olmaktır. Engellilerin bedeni sosyal alanın bir parçası değildir.

Tiyatro tarihi geçmişinde engelli bireylerle tiyatro çalışmaları drama, pandomim, müzik ve dansla ibaretti. Lakin Marinetti'nin

Fütürist manifestoları, önceki tüm teatral formların yasaklanması ve tamamen yeni bir drama yaratılması çağrısında bulunmasıyla birçok fütürist tiyatro biçimi yaratılmıştır. Belki de engelli anlatının tiyatrodaki dramadaki derin kökleri göz önüne alındığında, engelli anlatının fütürist ve performans tiyatrosu, fiziksel tiyatroda bulunduğu göstermektedir. Engelli oyun yazarları ve akademisyenler eski formları bozmaya çalıştılar ve performans tiyatrosu, interaktif tiyatro metinleri, kanavaları yazmaya devam etmektedirler.

Drama kuramcısı Prof.Dr. Una Chaudhuri Henrik Ibsen'den beri modern dramayı 'jeopatholojik' olarak nitelendirmektedir. Ibsen, Beckett, Pinter ve Shepard gibi oyun yazarları için, yer ve ev mağduru kişiyi ve kahramanlığa atıflarda bulunur. Chaudhuri, Jose Rivera, Suzi Lori Parks, Marie Irene Fornes, David Henry Hwang ve Tony Kushner gibi oyun yazarları, moderlerin jeopatolojisini reddettikleri ve bunun yerine alternatif heterotopik ideali kuran gerçek postmodern kuramcılardır.

Bu dönemlerde, ortaya çıkmakta olan engelliler tiyatrosu çoğunun, insan deneyimindeki mekânın rolünü yeniden değerlendiren ve içkinliğe, zamana ve uzama olan üstünlüğün modernist ayrıcalığına meydan okuyan çok kültürlü, postmodern bir estetiğe katılmıştır. Beden, ruh ve hareket birleşimden alternatif bir tiyatro engelliler tiyatrosu kendini var etmiştir.

Engelli tiyatroları ilk olarak toplumda engelli bireylerin varlığı ve sorunlarına farkındalık yaratmak için eylem olarak başlamıştır. Sanatın hem toplum olma hem de sanat için olma özelliğini aynı anda yararlanıp ve sentezini sanat ve toplumu sentezleyerek ve tiyatro sanatı aracılığı ile sorunlarını da topluma iletmektedirler.

Sonuç olarak, Engelliler tiyatrosu ve topluklarını incelediğimizde, engelli bireylerin kendi engellerini anlatan oyunlar çalışılmamaktadır. Bu oyunlar prova esnasında terapi özelliğini kaybetmektedir. Bu nedenle engelsiz oyuncuların oynadığı sanatsal dramatik metinleri engelli oyunculara uyarlayarak ya da kendileri bir metin yazarak oyunlarını dramatik tiyatro, performans sanatı, interaktif tiyatro, hareket-fiziksel tiyatro ile sahnelemektedirler. Bu yöntemler kullanılmadan önce prova, atölye çalışmalarında yaratıcı drama, psiko drama, pandomim gibi tiyatronun terapi (sağaltım) yöntemini kullanılarak üretim sağlamaktadır.

Günümüzde fiziksel gelişimden zihniyete ve davranışsalığa kadar geniş bir engel yelpazesine sahip sanatçılar için, çeşitli sanatsal disiplinlerde profesyonel düzeyde eğitim, performans ve sergiler sunulmaktadır. Tiyatrolarda, her ay farklı engelli seminerleri düzenlenmektedir. Vak'a çalışması, bedenini tanımak ve bugün yaşayan topluluğu keşfetmek bunlardan bazılarıdır. Günümüz ülkesinde de engelliler tiyatrosu, engelliler sanatı bu örnek uygulamaların, çalışmaların konferanslar, performanslar ve sergiler düzenlenerek bu hususta ışık tutacaktır.

Performanslar yenilikçi, enerjik ve uyandırıcıdır. Tanınmış engelli aktörler, sanatçılar ve koreograflar yapımlara, eğitime ve sosyal hizmetlere katılmaktadırlar. Bu çeşitlilik kültür, tiyatro, dans, müzik, eğitim, tartışmalar ve sanatsal sosyal gelişimi içermektedir. Tiyatro, dışlanmaya karşı koymak ve tiyatrodaki sanatın diğer alanlarında profesyonel oyuncu ve sanatçılarla birlikte sosyal bir kimlik kazandırmak amacındadır.

Diğer sanat dallarının da bir arada bulunduğu engelli sanat akademilerinde, tiyatro eğitiminin yanında, müzik, dans, hareket,

resim, yazma gibi sanatın her alanında gelişim göstermektedir. Tiyatro oyunları dans tiyatrosu, hareket-fiziksel tiyatro, pandomim, drama, müzik ve beden performansına dayalıdır. Engelli sirk sanatçıları da sirklerde tiyatro yapmaktadır. Oyunlar kimi zaman profesyonel yazarlar tarafından kişiye bireye özel de yazılmaktadır.

Sonuç olarak günümüzde engelliler tiyatrosu, yeni ve mevcut oyunların çeşitliliğine, günümüz ve geçmişte ki klasik metinlerde yer alması, engelli sanatçıları cesaretlendirmiştir. Sanatsal sürecin en başından itibaren sesli anlatım ve işaret dili gibi bir dizi aracı yaratıcı bir biçimde bir araya getiren tiyatro, erişim estetiğini keşfederek radikal bir dramatik dile öncülük etmektedir. Engelliler tiyatrosu çağdaş klasiklerden müzikallere, body art, video art, dış mekân devresine, entelasyonlara dayalı dev kuklalarla mask tiyatrosuna kadar yeni oyunları ve tiyatro türlerini keşfetmeye devam etmektedir.

Halen kısmen azalmış olsada, toplum tarafından diğer olarak algılanan engelli sanatçıları, sanatsal sürecin odak noktasına koymak gerekmektedir. Eşsiz döküm modeli, estetik inovasyonun bir kaynağı olduğu kadar, anlamlı insan karşılaşmalarının da kaynağıdır ve sıklıkla duyulmamışlara ses vermeyi amaçlamaktadır.

Engelli sanatçılar kadar engelli seyircilerimiz içinde uygun sahne binaların tahsis edilmesi, onarılması ve restorasyondan geçilmesi kaçınılmaz engeli ortadan kaldıracaktır.

Sahneye giriş ve fuaye alanları, asansörler, indüksiyon döngü sistemleri gibi teknoloji bilimin hızla gelişmeye devam ettiği bu dönemlerde engelli seyircinin sahne sanatları için de kolaylıkla bu engeller ortadan kalkacaktır.

Engelli aktörlere, sanatçılara özel metinler yazmak, onları engelleriyle sahnede var etmek, onların sorunlarını tiyatro ile anlatmak, bedenlerini tecrit edip ticari boyutta kullanmak olmamalı amacımız. Engelli tiyatro topluluklarında, klinik ve akademik çalışmalarda, dramatik metinlerde, performans tiyatroları örneklerinde gördüğümüz gibi, hareket fiziksel tiyatroda, performans tiyatrosunda, dans tiyatrosunda ve interaktif tiyatronun her alanında engelsiz oyuncu ve sahnede var olan diğer oyuncu sanatçılarla birlikte profesyonel tiyatroda, engelliler tiyatrosunda var olabilmelidir. Gerek görüldüğü takdirde metinde engelli bir karakter var ise, kesinlikle o karakteri gerçekten o engelle sahip bir engelsiz oyuncu sanatçı oynamalıdır.

Bu bilimsel yöntemler, araçlar ve uygulanan atölye çalışmaları, profesyonel engelliler tiyatrosu çalışmaları ışığında, her gün hızla gelişen ve her gün hızla değişmeye devam eden dünyamızda, engelliler tiyatrosuna ışık tutabilecek çalışmalar üretmeye devam etmek, işimizin önce insan ile başladığını, empati kurmanın önemini ve insanlığın, engelliliğin güzel çeşitliliğini toplumda ki yerini, sanatla tiyatro ile bütünleştirecek daha nice engelsiz çalışmalara, festivallere, atölyelere, sahne sanatlarına, engelli tiyatrolarına nicelerine ulaşmak toplumda var olduklarını asla unutmamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADAN Adnan (2009) “Görsel Sanatlar Eğitiminin Down Sedromlular Üzerindeki Etkileri” İnönü Üniv. Sakarya.

AKFIRAT F. (2004). “Yaratıcı Dramanın Engellilerin Sosyal Becerilerinin gelişimine Etkisi” Ank.Ünv. Eğitim bilimleri Fak. Özel eğitim dergisi Ankara.

ALLSAP, H.D. Santos E.K-Lina Ru (2000). “Colla Barating to teach Preschool Skils, intervention in School and Clinic.”

ARTUT K. (2002) “Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri” 2.baskı Anı yay. Ankara.

ATAY Mesude (1999). “Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler” Özgür yay. İstanbul.

BARUTÇUGİL H. (2000). “Suyun Renklerle Dansı” İSKİ yay. İstanbul.

DAVIS, H. and S.R. Silverman (1978). Hearing and Deafness. New York: Holt Rinehart and Winston.

DOĞAN Galip Türk (1981). “Sanat Eğitimi ve Yöntemleri” Ay yıldız matbaası Ankara.

ESMER, N. (1995) “Klinik Odyoloji” 1. Basım Ankara.

FRAMPTON E. Merle (1971). “Körlerin Eğitimi Öğretimi” Meb. Yay. İstanbul.

GALLANT A.Millett (2010). “Çağdaş Sanatta Engelli Beden” Palgrave Macmillan Newyork.

GİRESUNLU Gökçe (2011) “Engellinin El Kitabı” Destek yay. İstanbul.

LECOG Jacguer (2015). “Şiirsel Beden – Yaratıcı Tiyatro Eğitimi” Nota bene yay. İstanbul.

MALCHIODI Cathy A. (1998). “Understanding Children’s Drawings” Guilford yay. UK.

MAUGHAM W. Somerset (1973). “Hayatın Esiriyiz” Altın kitaplar yay. İstanbul.

NALÇA Kıvanç (2009). “Dünya Tarihinin İlk Radyo Oyunları” Sistem Yay. İstanbul.

SACKS Oliver (2016). “Dayanacak bir bacak; yaşantı” Yapı kredi yay. 2.baskı İstanbul.

SACKS Oliver (2017) “Sesleri görmek, sağırın dünyasına bir yolculuk” Yapı Kredi yay.3.baskı İstanbul.

SCHWARTZ H. (2007). “21.yüzyılın Yeni Kinetiği” Zone Yay. Newyork.

SALDERAY B. (2010) “Engelli bireyler için görsel sanatlar eğitimi” özveri yay. İstanbul.

SARIKAYA H.İbrahim (2011). “Dünyaca Tanınmış Engelliler “Bilge Kültür sanat1.baskı İstanbul.

ÜNVER Erdem (2008). “Sanat Eğitimi” Nobel yay. İstanbul.

MAKALELER

American Psychiatric Association (2000). “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th ed. Text rev.” Washington.

ATEŞ ARIK Pınar (2016). “Fiziksel Tiyatro Kavramı ve Onun Gizli Kaynağı: Gündelik-Dışı Beden Tekniği” Hacettepe Üniv. Müzik ve Sahne Sanatları Araştırma Dergisi say.3 Ankara.

BAYLAN Dr. Zeynep (2000) “Özürlülük, Engellilik ve sakatlık nedenleri, korunma” Gazi Üniv. Tıp Fak. Sted dergisi Ankara.

BM. (1975). ‘Engelli Kişilerin Hakları Beyannamesi’ Engelliliğin tanımı

CHODOROW Joan (1991). “Dans Terapisi ve Derinlik Psikolojisi: Hareketli hayal gücü” New York.

ÇAKMAK Yrd. Doç. dr. Münci (2007) “Sahne sanatları ve Engellilik” Gazi Üniv. Hukuk Fak. Dergisi Ankara.

DIAMOND K. and FURGY Le (1993). “Attitudes of Preschool Children Toward Their Peers With Disabilities: A Year-Long Investigation in Integrated Classrooms” The Journal of Genetic Psychology.

DOĞAN Şahin (2016). “Bergama Asklepion Tarihi” Seyahatname İzmir.

DOUGILL J. (1987). “Drama Activities for language Learning” Londra.

DOWNIE Janet (2013). “At the limits of Art: A Literary Study of Aelius Aristides’ Hieroi Logoi” Oxford Eylül.

EKMAN S. P.Bengston (1998). “Sosyal Dans, Engellilerde Entelektüel, Duygusal ve Motor Fonksiyonları” New York.

EMUNAH Dr. Johnson Emunah (2009). “Tiyatro Terapisinde Güncel Yaklaşımlar” ABD.

ENÇ Mithat (1972) “Görme engelliler: gelişim uyum ve eğitimleri” A.Ü. Eğitim fak.

ERDENK Dr. Öğretim Görevlisi Sibel (2012). “Dünden Bugüne Tiyatro Anlayışında Değişen Beden Algısı” S.Demirel Ün. GSF. ART-E dergisi Özel sayı İzmir.

ERGÜN Dr. Öğretim Görevlisi Selda (1993). “Çağdaş Doğaçlama” Dokuz Eylül yay. İzmir.

ERSOY E.Gökçe & Ferdi KÖŞGER (2016). “Empati: Tanımı ve Önemi” Osmangazi Ün. Tıp Fak. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Eskişehir.

GİRGİN M.Cem (2003). “Engelli Çocukların Eğitimine Giriş.” Anadolu Ün. Eskişehir.

GÖKAY Doç. dr. Melek (2002). “Sanat Eğitimi ve Sanatla Terapi” Selçuk Ün. Eğitim fak. Konya.

HANES Roy (2008). “Engelli Kişilerin Suçluluğu” Carleton Ün. Kanada.

HUGHES J. - WILSON K. (2004). “Playing a part: the impact of youth theatre on young people’s personal and social development İngiltere.

JENNINGS Sue (2008). “Dramatherapy and Social Theatre (Dramaterapi ve Sosyal Tiyatro)” Londra.

JONES Phil (2002). “Yaşayan Tiyatro: Terapi olarak Drama” ABD.

KÖTEN Esra (2014) “Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet” İstanbul Gelişim Üniv. İstanbul.

KUPPERS Petra (2011). “Engellilik Kültürü ve Toplumsal Performansı” Houndmills Newyork.

KÜRKÇÜOĞLU Burcu (2009) “Otistik özellikler gösteren çocuklara bire bir öğretimde etkinlikler içi ve arası seçim fırsatları sunum” Ankara.

MORENO Joseph J. (2001). “Müzik Terapisi ve Psiko Drama” Ankara.

MOSHOCHORİTİ Rubini (2009). “Physical Theater as an Approach to Comtemporary Stagings of Classical Greek Tragedy” School of Arts Brunel University London.

PAPARELLA N.M. ve D.A. Shumrick (1991). “Otolaryngology” 2. Saunders, Philadelphia.

PELKA Fred (1997). “Engelli Hakları Hareketi” Abc-Clio California.

PENNEBAKER James (2004). “Writing to Heal(İyileştirmek için yazmak: Travma ve duygusal ayaklanmalardan kurtulmak için bir rehber)” Newyork.

SANDAHL C. (2005). “Disability and the Performing Arts” Pmla ABD.

SOMERS John (1996). “Drama and Theatre in Education:contemporary research (Eğitimde Drama ve Tiyatro: Güncel Araştırmalar)” Yaratıcı Drama Dergisi cilt.1 sayı.5 Kanada.

ŞAHİN Derya (2013) “Zihinsel engelli bireylerde görsel sanatlar eğitiminin önemi.”

TAYLOR M. (2005). “Öz Kimlik ve Sanat, Engellik ve Toplum” İngiltere.

TÖA Türkiye Özürlüler Araştırması (2002). ”Süreğen-Kronik Engelliliğin Tanımı” Ankara

WRIGHT David “Deafness” İşitme Engelli güney Afrikalı şair ve yazar.

WIX Linney (2009). “Aeshetic Empathy in Teaching Art to Children The Work of Friedl Dicker-Brandeis in Terezin “ Art Therapy ABD.

YERDELEN Prof. Dr. Selda kulluk (2012). “Engelliliğin Akademik Sanat Eğitiminde ki Yeri” DE. Üniv. Sahne sanatları. İzmir.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.britannica.com/topic/National-Theatre-of-the-Deaf>

<https://www.tbtb.org>

<http://www.theapoethetae.org>

<http://www.abnormallyfunnypeople.com>

<http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/academy-art-of-diversity-teatro-la-ribalta>

<http://www.anjali.co.uk>

<http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/beweggrund-switzerland>

<http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/beweggrund-switzerland>

<http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/bohnic-e-theatre-company>

<http://www.disabilityartsinternational.org/artists/profiles/the-am-a>

<https://www.deafinitelytheatre.co.uk>

<http://circesteem.org>

<http://graeae.org>

<http://www.hijinx.org.uk>

<https://joejacketjohn.com>

<http://www.krazykattheatre.co.uk>

<https://moomsteatern.com>

<https://www.sickandtwisted.ca>

